

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜR VE MİRAS
ÖĞRENME ALANININ YER ALIŞININ İNCELENMESİ**

Zeynep Yasemin AKINCI
ORCID: 0000-0002-9813-5821

Danışman
Prof. Dr. Cemal GÜVEN
ORCID: 0000-0001-5649-1273

Konya – 2024

ÖN SÖZ

Sosyal bilgiler ders kitapları; tarih, coğrafya, vatandaşlık gibi konuları öğretmek amacıyla kullanılan önemli bir kaynaktır. Sosyal bilgiler öğretim programı ise sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyal bilgiler öğretiminin nasıl şekillenmesi gerektiğini ortaya koyan bir çerçevedir. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı tarihi ve kültürel gelişim ve değişiminin geçmişten günümüze bir haritasını çizmektedir. Bu sebeple öğrencilerin kültürel farkındalıklarını, tarih bilinçlerini geliştirme konusunda oldukça önemlidir. Bu doğrultuda ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı bütüncül olarak incelenmiş, “Kültür ve Miras” öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl yer aldığı ortaya konulmuştur.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana rehberlik eden, tez konumun belirlenmesi ve tezimin geliştirilmesinde yardımcı olan, değerli zamanını ve fikirlerini benimle paylaşan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Cemal GÜVEN’e, her zaman bilgi ve tecrübeleriyle yolumu aydınlatan, yüksek lisans sürecim boyunca beni destekleyen ve bana inanan, değerli görüşleriyle çalışmamı daha iyi bir hale getirmemde yardımcı olan kıymetli hocam Doç. Dr. İlker DERE’ye ve tezimi okuyarak ve geribildirimleri ile tez sürecime katkı sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL’a, ayrıca katkılarından dolayı Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ’a ve Dr. Öğr. Üyesi Hatice GEDİK’e teşekkür ederim.

Tezimin geliştirilmesinde yardımcı olan, zaman ve emeğini esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım, Arş. Gör. Emine DEMİRCİ DÖLEK’e, Arş. Gör. N. Zeynep KIRAL’a ve yüksek lisansta yollarımızın kesiştiği bana yol arkadaş olan ve her zaman desteğini hissettiğim Zeynep Esra BAYRAK’a teşekkür ederim.

Öte yandan bu süreçte her zaman yanımda olan maddi, manevi desteğini benden esirgemeyen canım annem ve canım babama, karşılaştığım zorluklarda bana yoldaş olan sevgili arkadaşlarım Reyhan ERTEN ve Evla ÜNAL’a teşekkür ederim.

Zeynep Yasemin AKINCI

Mayıs 2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
KISALTMALAR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Sınırlılıklar.....	4
1.5. Tanımlar	4
2. ALANYAZIN	5
2.1. Kültürel Miras	5
2.1.1. Sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras”	6
2.2. İlgili Araştırmalar	7
3. YÖNTEM	14
3.1. Araştırmanın Modeli	14
3.2. Veri Kaynakları	14
3.3. Veri Toplama Teknikleri	15
3.4. Verilerin Toplanması.....	16
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	16
4. BULGULAR	18
4.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı	18
4.1.1. “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi.....	19
4.1.2. Beşinci sınıf “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinin genel değerlendirmesi.....	44
4.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı	45
4.2.1 “Tarihe Yolculuk” ünitesi	46
4.2.2. Altıncı sınıf “Tarihe Yolculuk” ünitesinin genel değerlendirmesi.....	76
4.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı	77
4.3.1. “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi.....	78
4.3.2. Yedinci sınıf “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin genel değerlendirmesi	98
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	101
5.1. Tartışma ve Sonuç	101

5.2. Öneriler.....	105
KAYNAKLAR.....	107
EKLER.....	112

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültür ve Miras Öğrenme Alanının Yer Alışının İncelenmesi başlıklı tez çalışmamın toplam **112** sayfalık kısmına ilişkin, 30/05/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%19** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

30/05/2024

Zeynep Yasemin AKINCI

Prof. Dr. Cemal GÜVEN

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

30/05/2024

Zeynep Yasemin AKINCI

KISALTMALAR

Kısaltmalar

As: Aleyhisselam

EBA: Eğitim Bilişim Ağı

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

Sav: Sallallahü aleyhi vesellem

SBDÖP: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

TDK: Türk Dil Kurumu

TTKB: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

vb.: Ve bu gibi

vd.: Ve diğerleri

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KÜLTÜR VE MİRAS ÖĞRENME ALANININ YER ALIŞININ İNCELENMESİ

Zeynep Yasemin AKINCI

Bu çalışmada ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında “Kültür ve Miras” öğrenme alanının yer alışı incelenmiştir. Daha somut olarak ifade etmek gerekirse ortaokul (5., 6. ve 7. sınıf) sosyal bilgiler ders kitapları, “Kültür ve Miras” öğrenme alanı özelinde incelenerek ders kitaplarına sosyal bilgiler öğretim programında yer alan özel amaçlar, yetkinlikler, değer, beceri ve kazanımların nasıl yansıdığı belirlenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler 2023-2024 eğitim öğretim yılında Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanan, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmış 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda ders kitaplarında yer alan konuların tarihi olarak kronolojik bir şekilde verildiği tespit edilmiştir. Anadolu ve Mezopotamya medeniyetlerinden başlayan konu sıralaması Osmanlı Devleti döneminin fetih siyasetinin anlatımı ile son bulmuştur. Anlatımı yapılan konuların kazanımlarla tutarlı olduğu içerik kazanım uyumuna dikkat edildiği belirlenmiştir. Konuların kademeler arasında sarmallık ilkesi gözetilerek genişletildiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda metni desteklemek ve somutlaştırmak için görsellerin kullanıldığı, etkinlikler ve farklı bölümler aracılığıyla tek düze bir anlatımdan kaçınılarak içeriğin zenginleştirildiği görülmüştür. Ancak 5. ve 7. sınıf ders kitaplarında metin içerisinde görsellere atıf yapılmasına karşın 6. sınıf ders kitabında görsellere atıf yapılmadan konu ile ilgili görsellerin aynı sayfa içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Ders kitabında konu ile ilgili bilinmesi gereken kavramlara 5. sınıf ders kitabında yer verilmezken, 6. sınıf ders kitabında sadece kavramlara değinilmiştir. 7. sınıf ders kitabında ise kavramların açıklaması yer almaktadır. Ders kitaplarında kullanılan değer ve becerilerin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında öğrenme alanlarının girişinde belirtilen ana değer ve becerileri karşıladığı ve bunun yanında örtük olarak konu anlatımı içerisinde diğer değer ve becerilerin kendine yer bulduğu tespit edilmiştir. Konu içerinde yer verilen etkinlik bölümlerinde dijital uygulamaların yer aldığı ancak bunların yetersiz olduğu bunun yanı sıra kavram öğretiminin oldukça yüzeysel yapıldığı kanaatine varılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular neticesinde, tarih konularının soyut doğasının giderilmesi için güncel örnekler sunulması, anlatımın farklı etkinlik, görsel, edebi türler ve dijital uygulamalar ile anlatımın zenginleştirilerek somutlaştırılması, ders kitabında kullanılan edebi tür ve görsellerin metin ile uyumuna dikkat edilerek öğrenci seviyesine uygun olarak seçilmesi ve kavram öğretimi yapılırken farklı yöntem ve tekniklerin kullanımının yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Öğrenme Alanı, Kültür ve Miras

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Social Studies Education Program
Master Thesis

INVESTIGATION OF CULTURE AND HERITAGE LEARNING AREA IN MIDDLE SCHOOL SOCIAL STUDIES COURSE BOOKS

Zeynep Yasemin AKINCI

In this study, the inclusion of the "Culture and Heritage" learning field in secondary school social studies textbooks was examined. To put it more concretely, secondary school (5th, 6th, and 7th grade) social studies textbooks were examined specifically in the "Culture and Heritage" learning area and the specific objectives, competencies, values, skills, and achievements in the social studies curriculum were included in the textbooks. How it is reflected has been determined. The document review method, one of the qualitative research methods, was used in the research. The data was collected from 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks approved by the Board of Education and Discipline and published by the Ministry of National Education in the 2023-2024 academic year. The collected data were analyzed with content analysis. As a result of the research, it was determined that the subjects in the textbooks were presented historically and chronologically. The topic sequence, starting from the Anatolian and Mesopotamian civilizations, ended with the explanation of the conquest policy of the Ottoman Empire period. It has been determined that the topics explained are consistent with the achievements and attention is paid to content and outcome compatibility. It was concluded that the subjects were expanded by considering the principle of spirality between the levels. At the same time, it has been observed that visuals are used to support and concretize the text, and the content is enriched by avoiding a monotonous narrative through activities and different sections. However, although visuals were referenced in the text in the 5th and 7th-grade textbooks, it was determined that the visuals related to the subject were included on the same page in the 6th-grade textbook without any reference to the visuals. While the concepts that need to be known about the subject are not included in the 5th-grade textbook, only the concepts are mentioned in the 6th-grade textbook. The 7th-grade textbook contains explanations of the concepts. It has been determined that the values and skills used in the textbooks meet the main values and skills specified in the introduction of the learning areas in the 2018 Social Studies Course Curriculum and that other values and skills implicitly find a place in the subject narrative. It has been concluded that digital applications are included in the activity sections of the subject, but these are insufficient, and the concept of teaching is quite superficial. As a result of the findings obtained as a result of the research, presenting current examples to eliminate the abstract nature of history subjects, enriching and concretizing the narrative with different activities, visual, literary genres, and digital applications, choosing the literary genres and visuals used in the textbook by the student level by paying attention to their harmony with the text. It was suggested that different methods and techniques should be used while teaching concepts and concepts.

Keywords: Social Studies, Course Book, Learning Area, Culture and Heritage

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın problem durumu, amacı, araştırma problemi ile araştırmanın önemi üzerinde durulmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Eğitim; yaşamın tüm aşamalarında kesintisiz devam eden, bireylerin hayata hazırlandığı ve genel anlamıyla davranış değiştirme süreci olarak tanımlanan bir olgudur (Candeğer, 2016: 933; Demirel ve Kıroğlu, 2021: 4; Mentiş-Taş, 2007: 519). Eğitim süreci genellikle aile ortamında başlar ve okul ortamında (toplumsal, kurumsal ve kamusal ilişkiler ortamında) ayrıntılanarak devam eder (Çelebi, 2010: 2). Okullarda yapılan davranış değiştirme süreci planlı ve programlı bir şekilde yürütülmektedir ve bu da eğitime biçimsel bir işlev yüklemektedir. Bu işlev yerine getirilirken eğitim programları aracılığıyla yaşantılar kazandırılmaya çalışılır ve birey bu programlarla belli bir düzen içerisine sokulmaktadır (Demirel ve Kıroğlu, 2021: 4; Mentiş-Taş, 2007: 519). Eğitimin amacı ve temel işlevi, öğrencilerin çok yönlü ve dengeli bir şekilde kişiliklerinin ve zekâlarının tüm boyutlarıyla geliştirilmeye çalışılmasıdır (Hanaylı vd., 2021: 1). Bu yüzden öğrencilere kazandırılacak yaşantıların etkin ve verimli olabilmesi ancak iyi bir eğitim programı ile mümkün olmaktadır (Mentiş-Taş, 2007: 519).

Planlı ve programlı olmayan hiçbir öğrenme etkinliği eğitim programı kapsamına alınmamaktadır (Demirel ve Kıroğlu, 2021: 4). Eğitim programları oluşturulurken; öğretim programları, öğrenme-öğretme ortamları, eğitim araç-gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurulmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018: 4). Öğretim programı, belli amaca ulaşmak için yapılması gerekenlerin belirlenerek aşamalarının sıralanması, uygulanması gereken zamanın belirlenmesi, uygulamalarının nasıl yapılacağı ve yapılacak işlerin uygunluğunun belirlendiği bir tasarımdır (Kaya-Şengün, 2020: 16).

Öğretim programının içeriğini öğrenciye aktaran, derslerde, öğrenme ve öğretme sürecinde ön planda olan ders materyali ders kitabıdır (Demirel ve Kıroğlu, 2021: 38; Gülersoy, 2013: 8). Öğretim materyalleri, öğretimi destekleyerek eğitimin niteliğini arttırmaktadır ancak öğretim materyallerinin sınırlı olduğu okullarda öğretmenle birlikte öğretimi sağlayan en önemli kaynak ders kitaplarıdır (Demirel ve Kıroğlu, 2021: 38; Demirezen ve Akhan, 2011: 2). Bilgiyi aktarmada kullanılan en eski öğretim materyali ders kitapları olmasına karşın (Kaya,

2013: 5) günümüzde öğretmenler tarafından en yaygın kullanılan öğretim materyallerinin başında gelmektedir. Çünkü ders kitabı; çocuğun gelişimini, karakterinin biçimlenmesini ve yaşadığı toplumla bütünleşmesini sağlayan, o toplumun inançlarını kültürünü, yaşam biçimini felsefesini, etkileşim biçimlerini, gelenek ve göreneklerini açıklayan ve eğitim öğretim faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlayan en temel kaynaktır (Çakır, 2016: 7; Demirel ve Kıroğlu, 2021: 16). Bu derece öneme sahip olan ders kitapları, Türkiye’de ilk defa 2003-2004 eğitim öğretim yılında ilkokullarda, 2006-2007 eğitim öğretim yılında ise ortaöğretim kurumlarında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır (Hayır-Kanat vd., 2021: 167). Halen ders kitaplarından bütün öğrenciler ücretsiz olarak faydalanmaktadır.

Öğrenme-öğretme sürecinde oldukça önemli bir yere sahip olan ders kitaplarının hazırlık aşamasında bazı özellikler dikkate alınmaktadır (Mentiş-Taş, 2007: 520). Hazırlık aşamasında, geniş bir kaynak taraması yapılırken aynı zamanda görsel düzen, tasarım, fiziksel yapı, dil ve anlatım gibi özelliklere de dikkat edilmesi gerekmektedir (Gülersoy, 2013: 22; Mentiş-Taş, 2007: 520). Ders kitabı hazırlama sürecinde bazı yasal süreçler ve denetim mekanizmaları da işlemektedir (Kırca ve Yazıcı, 2022: 2). Ders kitapları, yasal çerçevesinde yetkilendirilen kurum ve kuruluşlar tarafından yönetmeliklere uygun olarak hazırlanmaktadır. Bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu tarafından ders kitaplarının inceleme ve değerlendirme işlemleri yapılmaktadır (Çelikkaya vd., 2020: 8–9; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2019). Talim ve Terbiye Kurulu ders kitabı inceleme sürecini panel sistemi aracılığıyla yürütür. Buna göre Millî Eğitim Bakanlığı ya da özel yayın evleri hazırladıkları ders kitapları ile TTK’una başvururlar. İnceleme sürecinde alandan akademisyenler, öğretmenler, program geliştirme uzmanları, ölçme uzmanları ve grafik tasarım uzmanlarından oluşan bir panele incelenecek kitap elektronik ortamda rastgele atanır. Kitabın geçerli puanı alıp almaması ya da hangi açılardan düzeltme isteneceği panele atanan üyelerin bakış açısıyla şekillenir.

Uygulamada kitap inceleme panelindeki üyeler ders kitaplarını incelerken ders kitabının öğretim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme ve öğretme süreci ve ölçme değerlendirme boyutlarına uygunluğuna, bilimsel bir hata olup olmadığına, görsel ve içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyip desteklemediği ve mevzuata uygunluğu gibi hususlara odaklanır. Uzman görüşleri ve panel raporu dikkate alınarak kurul tarafından taslak ders kitabının okutulmasına ilişkin uygunluk kararı verilir. Kurul değerlendirmesi doğrultusunda tespit edilen

düzeltilmeler yapılarak kitaplar basıma hazır hale getirilir (TTKB, 2019). TTK tarafından onaylanmayan ders kitapları okullarda kullanılamaz. Bu doğrultuda hazırlanan ders kitaplarında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı incelenmiştir.

Bu araştırmada 2023-2024 eğitim-öğretim yılında okutulan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında “Kültür ve Miras” öğrenme alanının yer alışı; 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında [SBDÖP] yer alan yetkinlikler, programının özel amaçları ve 5., 6. ve 7. sınıf seviyeleri için belirlenen ikinci öğrenme alanı olan “Kültür ve Miras” öğrenme alanının kazanımları ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmamızın temel problemini “Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında kültür ve miras öğrenme alanı nasıl yer almıştır?” sorusu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki içeriğin nasıl oluşturulduğu ve ders kitaplarına kazanımların bilgi, beceri ve değerler özelinde nasıl yansıtıldığını ortaya çıkarmaktır.

Özel olarak ifade etmek gerekirse; çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına, “Kültür ve Miras” öğrenme alanı özelinde programın özel amaçları, yetkinlikleri, kazanımları ile değer ve becerilerinin nasıl yansıtıldığı incelenmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Kültürel mirasın korunmasında, yeni ve bilinçli bir toplumu oluşturmada tüm birimlere görev düşse de eğitime görevin en büyüğü düşmektedir. Çocuklar günümüzdeki toplumun gelecekteki bireyleridir ve eğitim aracılığıyla geleceği şekillendirmek mümkündür (Külcü, 2015: 30). Kültür ve kültürel mirası ön plana çıkarmaya çalışan tarih odaklı hazırlanmış olan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı Türk kültürünü oluşturan temel öğelerden yola çıkarak, kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak milli bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır (MEB, 2018: 11). Bu öğrenme alanı; toplum, tarih, kültür hakkında öğrencinin bilgi sahibi olmasını ve toplumsal kimliğini anlama, kültürel mirası koruma ve sürdürmesi için bilinç sahibi olmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye’de ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanında milli bilinç kazandırılmaya çalışılmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalarda sosyal bilgiler ders kitapları ve “Kültür ve Miras” öğrenme alanı; bazı kriterlere göre ve öğretmen adayları, öğrenciler ve öğretmenler ile

yapılan çalışmalarla incelenmiştir. Ancak “Kültür ve Miras” ğrenme alanı özelinde ders kitaplarını bütün olarak inceleyen çalışmaların azlığı dikkat çekmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için ortaokul ders kitaplarında yer alan “Kültür ve Miras” ğrenme alanının içeriğinin oluşturulmasında nasıl bir yol izlendiği, içeriğin sunuluş şekli bir bütün olarak incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçların ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan “Kültür ve Miras” ğrenme alanının mevcut durumunu ortaya koyacağı için gelecekte oluşturulacak ders kitaplarının geliştirilmesinde, program geliştirenlere, öğretmenlere, akademisyenlere kaynaklık ederek katkıda bulunması beklenmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma; Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanan ve 2023-2024 eğitim- ğretim yılında okutulan, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının “Kültür ve Miras” ğrenme alanına karşılık gelen üniteler (5. sınıf “lkem, Kültürüm ve Tarihim”, 6. sınıf “Tarihe Yolculuk” ve 7. sınıf “Türk Tarihinde Yolculuk”) ile sınırlıdır. Ders kitaplarına ilişkin bilgilere “Araştırmanın Veri Kaynakları” başlığı altında yer verilmiştir.

1.5. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler, sosyal ve beşer bilimlerden (tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, psikoloji vb.) gelen bilgi ve yöntemleri bir araya getirerek, değişen ulusal ve uluslararası koşullarda bilgiye dayalı kararlar alabilen ve problemler zebilen etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan bir ğretim programıdır (ztrk, 2015: 4).

Öğretim Programı: Belirlenen hedefler doğrultusunda, bireye kazandırılması planlanmış bir dersin öğretimiyle alakalı, okul içi veya okul dışındaki tüm eğitim etkinliklerini kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2020: 6).

Kültür: Tarihsel bir boyutla beraber toplumsal gelişme süreci içerisinde oluşturulan tüm maddi ve manevi değerler ile bunları oluşurmada, bir sonraki nesillere aktarmada kullanılan insanın tabii ve toplumsal çevresine hakimiyetinin ölçüsünü işaret eden araçların bütünüdür (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023a).

Kültürel Miras: Bir topluluğa ait tarihi ve kimliği temsil eden ve paylaşılan değer ve geleneklerden oluşan, geçmişe ilişkin bugün ve gelecekle olan ortak bağ (Tunçer, 2017: 3).

BÖLÜM 2

2. ALANYAZIN

Bu bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan temel kavramlar tanımlanmaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen literatür incelemesinin bulguları paylaşılmaktadır.

2.1. Kültürel Miras

Öncelikle kelimelerin ayrı ayrı anlamlarına baktığımızda kültür; bir toplumun kendine has yaşama biçiminin, düşünme tarzlarının, o toplumun sahip olduğu inançların ve davranış şekillerinin tamamıdır (Bilgili, 2020: 350). Sosyologlar kültür kavramını tanımlarken bir toplumun müziğini, dansını, tiyatrosunu, mimarisini, sanatını, o toplumun değerlerini, normlarını, tarihi ve düşünsel birikiminin birleşiminden oluşur diyerek kültür kavramını daha da geniş ifade etmişlerdir (Çeçen, 1996: 11).

Miras ise var olan kuşakların kendilerinden sonra gelen nesillere bıraktıklarıdır. Bunlar, mal, mülk, para, servet, tereke ve kalıtlar da olabilmektedir (TDK, 2023b). Miras fiziksel bir nesne olabileceği gibi bir nesilden diğerine aktarılabilen, korunabilen veya o nesle bırakılabilen tarihi ve kültürel değeri olan şeylerdir (Harrison, 2010: 9). Bu bağlamda baktığımızda kültürel miras daha önceki nesiller tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerler taşıdığına inanılan eserlere verilen genel bir addır. Kültürel miras objesi bir ülkenin olduğu kadar evrensel nitelik taşıdığı ölçüde dünya mirası da sayılmaktadır (Tunçer, 2017: 4). Kültürel miras, insanların ilgili düşünceleriyle beraber onların yaşayış biçimlerini açıklayan, toplulukların düşünsel ve ruhsal mücadelelerini sembolize etmiş geleneklerden ve nesnelere meydana gelmektedir (Gögebakan, 2009: 25-26).

Kültürel mirasın tanınması, korunması ve bu tanıtımın yapılması aşamasında bilinçli bir toplum yetiştirilebilmesi için tüm paydaşlara görev düşmektedir. Bu görevin en büyüğü ise aileyle birlikte eğitimcilere ve eğitim kurumlarının omuzlarındadır. Geleceğin toplumunu oluşturacak öğrencilerin kültürel mirasın ortaya çıkmasında, korunmasında ve tanıtılmasında önemli bir yeri olacaktır. Bu bilincin özellikle genç yaşlarda oluşturulması gerekmektedir. Kültürel miras öğelerine yapılan tahribatın doğal etkenlerden ziyade daha çok insanlar tarafından yapıldığı ortaya konulmuştur. Kültürel miras öğelerini koruma bilincinin yerleştirilmesi çocukluk yaşlarından başlanarak plan ve programlı bir şekilde yapılan eğitim ile mümkün olacaktır. Kültürel mirası koruma amaçlı yalnızca yasaklayıcı kurallar anlayışı yerine tüm toplumu kapsamaya hedef alan eğitim politikaları geliştirilerek kültürel mirası tanıtmak ve

korunması için yapılacak şekillendirmeler olumlu sonuçlar verecektir (Külcü, 2015). Kültürel miras eğitimi ile kültürel çeşitliliğin anlaşılması ve saygı duyulmasını sağlamak, kültürel mirasın korunması ve sürdürülmesi için önemlidir. Böylelikle kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması sağlanmaktadır.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanı sosyal bilgiler, güzel sanatlar ve Türkçe öğretim programlarında öğrenme alanı olarak yer almaktadır (Dere, 2021: 109). Kültürel miras kavramı ve konuları doğal olarak sosyal bilgiler dersiyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü ortaokul düzeyinde tarih ve buna bağlı olarak kültürel miras konuları sosyal bilgiler dersi öğretim programı içinde yer alır. Ayrıca sosyal bilgiler dersinin temel misyonu iyi vatandaş yetiştirmek olduğundan, bireylerdeki kimlik gelişimi bakımından önemli bir faktör olan kültürel mirasın bu ders kapsamında ele alınmasını zorunludur. Böylece öğrencilerin içinde buldukları toplumun kültürel mirasını bilmesi, bunu değerlendirmesi ve kültürel mirasına sahip çıkıp onu sonraki nesillere aktarabilmesi sağlanabilecektir ve bireylerin kendi kökleri ile karşılaşmaları, toplumsal ve kültürel benliklerini açıklayabilmeleri için kültürel miras eğitiminin sosyal bilgiler dersi kapsamında etkili ve güçlü bir araç olarak düşünülmektedir (Çulha-Özbaşı ve Yeşilbursa, 2019: 324). Öte yandan sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları kapsamında bireylerin Türk kültürünü ve tarihini meydana getiren esas öğe ve süreçleri kavrayarak ulusal farkındalık oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunmasını ve geliştirilmesinin gerekliliğini kabul etmelerini amaçlanmıştır (MEB, 2018: 8). Kültürel sürekliliğin sağlanması açısından kültürel miras eğitiminin sosyal bilgiler dersi özelinde önemli bir yeri vardır (Çulha-Özbaşı, 2014: 747).

2.1.1. Sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras”

2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı 4., 5., 6. ve 7. sınıfta 2. öğrenme alanı olarak 4. sınıfta 4 kazanım ve 16 ders saati, 5. sınıfta 5 kazanım ve 18 ders saati, 6. sınıfta 5 kazanım ve 22 ders saati, 7. sınıfta 5 kazanım ve 30 ders saati olmak üzere toplamda 19 kazanım olarak yer almaktadır. Sınıf düzeylerinde toplam 84 ders saati boyunca işlenmesi üzere planlanmıştır. Tarih odaklı olarak hazırlanmış olan bu öğrenme alanı kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapıya sahip olup, Türk kültürünü oluşturan temel öğelerden hareket ederek kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak milli bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Böylelikle öğrenciler kültürel öğelerin, toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrayacaktır. Bunun yanında Türk kültürünün dünya

kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılmaktadır (MEB, 2018).

2.2. İlgili Araştırmalar

Literatürde yer alan çalışmalarda sosyal bilgiler ders kitapları ve “Kültür ve Miras” öğrenme alanı; bazı kriterlere göre ve öğretmen adayları, öğrenciler ve öğretmenler ile yapılan çalışmalarla incelenmiştir. Ancak “Kültür ve Miras” öğrenme alanı özelinde ders kitaplarını bütün olarak inceleyen çalışmaların azlığı dikkat çekmiştir. Bu çalışmalarda ise ders kitaplarındaki üniteler bir bütün olarak incelenmemiş, alt araştırma soruları oluşturularak bu sorulara göre sınıflandırılarak kendi içinde incelemeler yapılmıştır. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında “Kültür ve Miras” öğrenme alanının yer almasının bütüncül olarak incelendiği bu konuları farklı yaklaşımlarla ele alan çalışmalar bulunmaktadır.

Utku'nun (2023) “*Sosyal Bilgiler Kültür ve Miras Öğrenme Alanında Okul Dışı Öğrenmenin Çeşitli Değişkenlere Etkisi*” isimli çalışmasında kültürel miras eğitiminde okul dışı öğrenme yöntemi uygulanmıştır. Öğrenci akademik başarısına, somut ve somut olmayan kültürel mirasa yönelik tutumları, kavram algılarına etkisini incelenmiş, öğrencilerin okul dışı öğrenmeye yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Kontrol gruplu yarı deneysel nicel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada kontrol grubunda eğitim sınıf ortamında devam ettirilmiştir. Devlet okullarında 2019-2020 eğitim öğretim yılında eğitim gören 80 öğrenciye uygulanmıştır. Akademik başarı testi, somut olmayan kültürel miras tutum ölçeği, somut kültürel miras tutum ölçeği, kelime ilişkilendirme testi, okul dışı öğrenme değerlendirme formu, yansıtıcı günlük ve odak grup görüşme soru formu veri toplama araçlarını oluşturmakta ve nicel veri analizinde istatistik analizi, nitel veri analizinde ise içerik analizi kullanılmıştır. Deneysel grubunun kontrol grubuna göre somut ve somut olmayan kültürel miras tutumlarının, akademik başarı puanlarının yüksek olduğu ve akademik başarılarının kalıcılığını artırdığı görülmüştür. Okul dışı öğrenme ortamları bilginin somutlaşmasına katkı sağladığı için dersin anlaşılmasını kolaylaştırarak derse yönelik ilgiyi artırdığı ve öğrencilerin okul dışı öğrenmelere olumlu baktıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Büyükcetin'in (2023) “*Sosyal Bilgiler Dersi “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı Bağlamında Kdz. Ereğli İlçesinde Elpek Bezi Üretimi*” isimli çalışmada kültür ve miras öğrenme alanında yer alan kazanımları elde etmek için yerel ve sözlü tarih çalışmalarına yer vermenin önemini Kdz. Ereğli özelinde ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada sözlü tarih yöntemi kullanılmış, yarı yapılandırılmış görüşme formları ile veriler toplanmış içerik analizi

ile sonuçlar elde edilmiştir. Elpek bezi üretimi yapan 19 kişi ile görüşülmüş, elpek bezi dokumacılığının yöre haklarına toplumsal ve ekonomik alanda katkıları tespit edilmiştir. Elpek bezi dokunması yapmış kişilerle yapılan bu görüşmeler sonucunda elpek bezinin başından sonuna kadar olan süreci ve bu süreç içerisinde yaşanan durumlar değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular Zonguldak ili Ereğli ilçesi Ormanlı Ortaokulu öğrencileriyle paylaşılarak kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında buldukları yerel ve kültürel değerlerin tanıtılmasında, geçmişi ve bugünü hakkında bilgiler vererek geçirdiği değişimlerin öğrenilmesi sağlanmıştır. Neredeyse tamamen bitmiş olan elpek bezi dokumacılığının Ereğli merkezli kurumlar tarafından yeniden canlandırılmaya çalışıldığı ortaya konulmuştur. Yapılan bu canlandırma çalışmalarının ticari ve turistik amaçlı yapıldığı görülmüş, sosyal bilgiler dersi “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında bu değerlerin öğrencilere aktarılmasının farkındalık düzeylerini artıracak ve kültürel değerlere daha bilinçli yaklaşarak kültürel mirasın korunmasına katkı sağlayacakları sonucuna ulaşılmıştır.

Şen’in (2023) yapmış olduğu “*Sosyal Bilgiler Öğretiminde 5 ve 6. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanlarında Sanal Müze Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri*” isimli çalışmasında sosyal bilgiler derslerinde başvurulan önemli bir öğrenme ortamı olan müzelerden bahsedilmiştir. Çağdaşlaşan eğitim sistemiyle birlikte öğrenciyi öğrenmede aktif bir konuma getirmek için müzelerin eğitim ortamı haline gelmesindeki öneme değinilmiştir. Müzelerin geçmiş ve bugün arasında bir köprü bir vazifesi gördüğü ve gelişen teknoloji ile sanal müzelerin teknolojik altyapıyla eğitimde kullanılmaya başlandığı vurgulanmıştır. Sosyal bilgiler 5 ve 6. sınıf kültür ve miras öğrenme alanı konularının aktarımında sanal müze kullanımına yönelik öğretmen görüşlerine ulaşmak amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Konya Merkez ilçelerinde görev yapan 29 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Ancak 5 öğretmen ile görüşme yapıldığında yeterli veriyi sağlanamadığı için 24 görüşme formu değerlendirmeye alınmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve içerik analizi kullanılarak araştırmacı tarafından çözümlenmiştir. Araştırma bulgu ve sonuçlarına göre sanal müze kavramı hakkında öğretmenlerin farkındalıklarının olduğu bu kavram ile ilgili birçok tanım yaptıkları ve bu tanımların farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Öğretmenlerin 5. ve 6. sınıf öğrenme alanında yer alan konuların sanal müze kullanımına uygun olduğu ve konu ve kazanım doğrultusunda öğretmenlerin sanal müzeleri kullandıkları tespit edilmiştir. Sanal müze kullanımı ile ilgili örnek veya uygulama görüp görmedikleri sorulmuş ve görüşleri arasındaki farklılıklar tespit edilmiştir. Kültür ve miras öğrenme alanındaki konuların aktarımında somutlama amacı ile sanal müze kullanımının yapabileceği tespit edilmiş

ve sanal müzelerden yararlanılabilecek konular belirlenmiştir. Öğretmenlerin ders içinde ya da ders dışında sanal müzeleri kullanabilecekleri belirtilmiş ve sanal müze kullanmanın farklı duyu organlarına hitabından dolayı eğitim ve öğrenme üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmıştır.

Toksoy'un (2022) "*4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi "Kültür ve Miras" Öğrenme Alanının Öğretmen Görüşleri ve Ders Kitabı Açısından İncelenmesi*" çalışmasında "Kültür ve Miras" öğrenme alanının 4. sınıf ders kitaplarına göre sınıf öğretmenlerinin, eğitsel tasarımlarıyla, görsel tasarımlarıyla, dil anlatım boyutuyla, ölçme ve değerlendirme boyutlarıyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Aynı zamanda ders kitapları eğitsel tasarım, görsel tasarım, dil ve anlatım ve ölçme ve değerlendirme boyutları açısından incelenmiştir. İncelenen ders kitapları 2021-2022 eğitim-öğretim yılında okutulan özel yayınevini hazırladığı ders kitabı incelenmiştir. Çalışmaya 10 sınıf öğretmeni katkıda bulunmuştur. Doküman inceleme yöntemi ders kitabında toplanan veriler betimsel analiz ile analiz edilmiş, öğretmenlerle yapılan görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu ve kontrol çizelgesi kullanılmıştır. Öğretmenlerin eğitsel tasarım, görsel tasarım ve ölçme değerlendirme boyutları yönünden ders kitabının yetersiz olduğunu belirttikleri sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda ders kitabındaki metinlerin uzun ve öğrenci seviyesinin üzerinde olduğunu belirtilmiştir. Ders kitabı genel olarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programında belirlenen kazanım, değer ve becerileri karşıladığı görülmüştür. Kontrol çizelgesi kullanılan incelemede ders kitabının eğitsel tasarımının öğretim programına uygun olduğu ancak görsellerin dikkat çekici olmadığı, ölçme değerlendirme açısından ezberciliğe neden olduğu belirlenmiştir.

Maden'in (2022) "*6. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi "Kültür ve Miras" Öğrenme Alanındaki Kazanımlara Erişme Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*" isimli çalışmada 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanındaki kazanımların öğrenciler tarafından kazanılması, bazı değişkenler açısından (öğrencinin cinsiyeti, anne-baba eğitim durumu, kendine ait bilgisayarın olup olmaması, yaşadığı yerleşim yeri) ne düzeyde kazanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Başarı durumlarının; orta düzeyde olduğu, cinsiyet, yaşanan yer ve kendisine ait bilgisayarı bulunma durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamış, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre puanlarda farklılık saptanmıştır.

Tokat'ın (2022) hazırladığı "*Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kültür ve Miras Öğrenme Alanının Yeri ve Ders Kitaplarına Yansıması*" isimli çalışmada ortaokul ders kitaplarında yer alan Kültür ve Miras öğrenme alanının programdaki yeri ve ders kitaplarına yansımasını incelenmiştir. Öğrenme alanının içerdiği kazanım, değer ve beceriler sınıf

düzeylelerine göre sınıflandırılarak incelenmiştir. 2 özel yayınevi ve 1 MEB yayınları ders kitabı incelenmiştir. 5. Sınıf ders kitaplarında antropoloji, tarih, çevre eğitimi ve sosyoloji disiplinleri, 6. Sınıf ders kitaplarında antropoloji, sosyoloji, ekonomi ve siyaset bilimi ve 7. Sınıf ders kitaplarında siyaset, iktisat, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlerden oluştuğu ancak bu üç sınıf düzeyinde de tarih disiplininin ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Kültür, değer ve beceri eğitimi üzerine ders kitaplarının kurgulandığı anlaşılmıştır. Ders kitaplarının kazanımlarla genel anlamda örtüştüğü tespit edilmiştir. Ünite girişlerinde, ünitenin içeriği ve kapsamı ile ilgili detaylı açıklamalar yer almamıştır. Öğretim programındaki kazanımların verilebilmesi için sosyal bilgiler ders kitaplarında farklı öğretim yöntemlerinden yararlanıldığı görülmüştür. Ders kitaplarında verilmek istenen kazanımlar; görseller, edebi ürünler ve farklı etkinlikler yoluyla desteklenerek öğrencilere sunulmuştur. Kavram öğretiminde bazı eksikliklerin bulunmasıyla birlikte incelenen ana temalara göre kazanımların ders kitaplarına yansıma düzeylerinin örtüştüğü görülmüştür.

Güvenç (2022) “*Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanının Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Açısından Analizi*” isimli çalışmasında yedinci sınıf Kültür ve Miras öğrenme alanı hakkındaki öğretmen görüşlerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini Malatya ilinde sosyal bilgiler öğretmenliği yapan 101 öğretmen oluşturmaktadır. Problem durumundaki kavramsal çerçeve, araştırmanın zeminini oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri elde edilirken nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmış, araştırmacı tarafından 2 bölümden oluşan ölçek geliştirilerek katılımcılara uygulanmıştır. Sosyal bilgiler dersine giren sosyal bilgiler öğretmenin kişisel bilgileri birinci bölümü oluştururken, sosyal bilgiler yedinci sınıf kültür ve miras öğrenme alanına ilişkin görüşleri ikinci bölümü oluşturmaktadır. Veriler SPSS analiz programı kullanılarak analiz edilmiş ölçek maddeleri pilot uygulama ile faktör analizleri hesaplanmıştır. Faktör analizleri yüksek çıkan maddeler ölçeği oluşturmuştur. Yapılan araştırma sonucunda öğretmenlerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, hizmet yılı, görev yeri ve mezun oldukları okul bakımından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Cantürk’ün (2020) de hazırlamış olduğu “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kültür ve Miras Öğrenme Alanına Yönelik Sınıf İçi Uygulamalarının İncelenmesi*” isimli çalışmasında ortaokul kademelerinde yer alan Kültür ve Miras öğrenme alanı kapsamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi uygulamalarını incelemek ve bu öğrenme alanında yer alan ünitelerin öğretime ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ve öğretim sürecinde

karşılaştıkları sorunları belirlemek için yapılandırılmış gözlem tekniği kullanılmıştır. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Öğretmenlerin ders öncesinde yaptıkları hazırlıklar ve dersteki tavır ve tutumları değerlendirilmiştir. Derste kullandıkları dokümanlar, öğretim materyalleri, etkinlikler ve ölçme değerlendirme araçlarının derste kullanımları incelenmiştir.

May'ın (2019) hazırladığı “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültür ve Miras Ünitesi'nin Kazanımlarının İncelenmesi*” çalışmasında 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında 2. ünitesi incelenmiştir. Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kültür ve Miras öğrenme alanı eğitsel, görsel, dil ve anlatım özellikleri bakımından incelenmiştir. Durum çalışması niteliğinde incelenen çalışma doküman inceleme yöntemi ile veriler toplanmıştır. Kültür ve miras öğrenme alanında detay verilmeden anlatılmıştır. Bu nedenle eksik bilgilerin olduğu, Avrupa'da uyanış konularına yer verilirken kronolojik sıralamayı bozduğu, üniteye bulunan bilgiler verilirken karışıklıkların olduğu sonucuna varılmıştır. Ünite içerisinde sözcüklerin kullanımında yabancı terimlerin kullanıldığına Türk Dil Kurumu kurallarına göre yazılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitabının hazırlanmasında Milli Eğitim Temel Kanunu, Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin esaslarının göz ardı edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tekkök'ün (2019) yapmış olduğu “*6.Sınıf Sosyal Bilgiler “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanında Hikâye Anlatım Yönteminin Akademik Başarıya Etkisi*” isimli çalışmada öğrenmenin verimli hale getirilmesi ve kalıcılığın sağlanması için farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiği açıklanmıştır. Sosyal bilgiler dersinde de tek bir metoda göre anlatım yapılmayıp farklı yöntem ve tekniklerden faydalanılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Hikâye anlatım yönteminin öğrenci başarısına etkisi araştırılmış, Sosyal bilgiler dersi 6. sınıf kültür ve miras öğrenme alanında hikâye anlatım yöntemi kullanma üzerine bir araştırma yapılmıştır. 2018-2019 eğitim öğretim yılı Yozgat ilinde 6. sınıf öğrencilerinden rastgele seçilen toplam 112 kişi üzerinde deney ve kontrol grupları oluşturularak 7 hafta ve 21 ders saati boyunca araştırma yapılmıştır. Araştırmada deneysel yöntem kullanılmış, öğrencilerin deney öncesi ve sonrası başarı durumlarını karşılaştırabilmek için çoktan seçmeli başarı testi geliştirilerek deney ve kontrol gruplarına öntest ve sontest uygulanmıştır. Elde edilen bulgular nicel araştırma yönteminin analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre hikâye anlatım yöntemi uygulanan gruplar ile uygulanmayan gruplar arasında geniş düzeyde bir etki

bulunduğu saptanmış ve kültür ve miras öğrenme alanındaki akademik başarıya olan olumlu etkisi araştırmanın sonucunda vurgulanmıştır.

Tosun'un (2019) "*Sosyal Bilgiler Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Kültür ve Miras Öğrenme Alanına İlişkin Pedagojik İçerik Bilgilerinin İncelenmesi*" isimli yüksek lisans tez çalışmasında, öğretmen ve öğretmen adaylarının pedagojik içerik bilgileri incelenmiştir. Bu amaca göre 2012-2018 eğitim-öğretim yılında Sakarya ilinde çalışan 4 sosyal bilgiler öğretmeni ve 4. sınıf sosyal bilgiler öğretmen adayı 4 öğrenci çalışma grubunu oluşturmaktadır. Katılımcıların kültür ve miras öğrenme alana göre dersi nasıl planlayıp işledikleri, hangi materyalleri kullandıkları, ölçme ve değerlendirmeyi nasıl uyguladıkları ve bu süreç içerisinde yaşamış oldukları zorluklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay inceleme yöntemi kullanılmış, katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş, gözlemler ve video kayıtları yapılarak veriler toplanmıştır. Betimsel analiz ile veriler analiz edilmiş, elde edilen verilere göre katılımcıların kültür ve miras öğrenme alanındaki içerik bilgileri belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların kültür ve miras öğrenme alanına önem vererek ders öncesinde planlama yaptıkları ders işleme esnasında çeşitli yöntem ve teknik kullandıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda doküman çeşitliliğinin sağlanmasında katılımcıların farklı kaynaklardan araştırmalar yaptığı ve bazı konuların öğretiminde zorluk yaşadıkları gözlemlenmiş sınıf performanslarının benzer olduğu görülmüştür.

Gürsoylar (2019) "*Ortaokul Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kültür ve Miras Öğrenme Alanının Öğretiminde Tarihsel Empatinin Kullanılması: Bir Eylem Araştırması*" isimli çalışması sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmek ve tarihsel empatiyi kullanmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma; sosyal bilgiler dersi 7. sınıf kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde geçen 4 tarihi konu üzerinde gerçekleştirilmiş ve 7. sınıfa devam eden 16 öğrenci ile yürütülmüştür. Amaçlı örneklem seçimi yapılmış, öğrencilerin akademik başarılarının iyi olmasına rağmen tarih konularına ilgileri değişkenlik göstermiştir. Öğrencilerin tarihsel empati ve düşünme düzeyleri tespit edilmek için ön uygulama yapılmış elde edilen verilere göre bir eylem planı oluşturulmuştur. Oluşturulan bu eylem planı uygulandıktan sonra değişimin tespit edilmesi için son uygulama yapılmış ön uygulama ve son uygulama arasındaki değişiklikler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda tarihsel empati durumu ortaya çıkarılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler tarihsel empati kullanılarak yapılan tarih öğretiminin öğrencilerin ilgilerini artırdığı, öğrenmeyi

kolaylaştırdığı ve tarihsel düşünme becerilerinde istendik gelişmeler sağladığı görülmüştür. Aynı zamanda araştırmaya katılan öğrencilerin tüm tarih konularında tarihsel empati ile işlenen etkinliklerin benzerlerinin uygulanması ve ders kitaplarının tasarlanan etkinliklere göre yeniden şekillendirilmesinde fikir sahibi oldukları görülmüştür.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeline, veri kaynaklarına, veri toplama tekniklerine, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır ve veriler doküman inceleme yöntemine göre toplanmıştır. Nitel olarak tasarlanmış olan araştırmada, ele alınan konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşma çabası bulunmaktadır (Karataş, 2015: 63). Nitel araştırma birçok kavramın diğer disiplinlerle olan yakın ilişkisinden dolayı şemsiye bir kavramdır ve bu sebeple herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak güçtür. Ancak olayların ve algıların kendi ortamında bütüncül bir biçimde ortaya konmasını sağlayan, gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi veri toplama yöntemlerini kullanarak sayısal olmayan verilerin toplandığı bir süreç olarak tanımlanabilir (Koç vd., 2022: 471; Yıldırım ve Şimşek, 2021: 36-37). Ya kendi başına ya da görüşme ve gözlem ile elde edilen verilere destek amacıyla veri toplama yöntemi olarak kullanılan doküman incelemesi (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 42) günümüzde, anlaşılması ve avantajlarından dolayı daha sık kullanılmaya başlanmıştır (Sak vd., 2021: 229-230). Basılı ya da elektronik materyalleri inceleme ve değerlendirmek için sistematik bir işlem olan doküman inceleme yöntemi, birincil ve ikincil kaynaklardan konuyla ilgili belgeler, arşivler ve çeşitli materyallerden oluşturan dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesidir (Gürbüz ve Şahin, 2018: 430–431; Ocak, 2019: 242; Özkan, 2021: 2).

Bu araştırmada 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında “Kültür ve Miras” öğrenme alanının yer almasının bütüncül bir şekilde incelenmesi amacıyla doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

3.2. Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynaklarını; Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından kabul edilmiş, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda (5., 6. ve 7. sınıf) okutulan, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılmış sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının “Kültür ve Miras” öğrenme alanları incelenmiştir. Araştırmanın veri kaynaklarını oluşturan kitaplara ve öğrenme alanlarına ilişkin bilgilere (sınıf, yazar, basım yılı ve ünite adı) Tablo 3.1’de yer verilmiştir.

Tablo 3.1. Veri kaynaklarını oluşturan sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin bilgiler.

Sınıf	Yazar/lar	Basım Yılı	Ünite Adı
5	Ömer Faruk Evirgen Jülide Özkan Suna Öztürk	2023	Ülkem, Kültürüm ve Tarihim
6	Cengiz Yıldırım Fatih Kaplan Hayriye Kuru Mukaddes Yılmaz	2023	Tarihe Yolculuk
7	Öznur Açıl Hülya Güvenç Ayşegül Hayta Sezcan Kılıç	2023	Türk Tarihinde Yolculuk

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın verileri, doküman inceleme yöntemi ile toplanmıştır. Nitel araştırmada önemli bir veri toplama aracı olan doküman incelemesinde, araştırılacak konuyla ilgili belgeler, arşivler ve çeşitli materyallerden toplanan veriler gözden geçirilir (yüzeysel inceleme), okunur (kapsamlı inceleme) ve yorumlanır (Bowen, 2009: 32; Gürbüz ve Şahin, 2018: 430–431; Ocak, 2019: 242).

Bu araştırmada, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilmiş olan 5, 6 ve 7. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler ders kitapları kullanılmıştır. Ders kitaplarına Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden erişilmiştir. Kitapların basılı hali araştırmacı tarafından en yakın eğitim kurumundan temin edilerek, ders kitaplarının orijinalliği teyit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programında ikinci öğrenme alanı olan “Kültür ve Miras” öğrenme alanına denk gelen ders kitaplarındaki üniteler (5. sınıf, Ülkem, Kültürüm ve Tarihim; 6. Sınıf, Tarihe Yolculuk; 7. Sınıf, Türk Tarihinde Yolculuk) verileri toplamak için belirlenmiştir. Öğrenme alanı incelenirken ölçme ve değerlendirme bölümü hariç tutulmuştur.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanına karşılık gelen ünitelerde metin, içerik, etkinlik ve görsel öğelerin ders kitabında nasıl yer aldığı tespit edilmek istenmiştir. Veri toplama sürecinde aynı zamanda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı da incelenmiştir. Öğretim programında yer alan değerler, beceriler ve öğretim programının özel amaç, yetkinlik ve kazanımları incelenmiş ve bu alanlar temel alınarak “Kültür ve Miras” öğrenme alanını içeren ifadelerden bir çerçeve oluşturulmuştur. Ders kitaplarının ikinci üniteleri: özel amaçlar, yetkinlikler, kazanımlar bağlamında oluşturulan kriterlere göre incelenmiş ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ilgili ünitelere (5. sınıf, Ülkem,

Kültürüm ve Tarihim; 6. Sınıf, Tarihe Yolculuk; 7. Sınıf, Türk Tarihinde Yolculuk) öğrenme alanında yer verilen kazanım, değer ve becerilerin nasıl yansıdığı da ünitelerin içeriklerinin incelenmesi sonucunda ortaya konmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun (24.06.2019 gün ve 15 sayılı kararı ile 5. sınıf; 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile 6. sınıf; 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile 7. sınıf ders kitabı olarak) kabul etmiş olduğu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında okutulan, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları verileri toplamak için kullanılmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Doküman analizi yöntemi ile toplanmış olan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi genellikle metin (mülakat dökümleri, günlükler, dokümanlar) analizlerini ifade etmektedir. Ancak genel olarak, hacimli olan nitel materyalin temel tutarlılık ve anlamını belirlemeye yönelik indirgeme ve anlamlandırma çabasıdır (Patton, 2018: 453). Toplanmış olan verileri açıklayabilecek ilişki ve kavramlara ulaşmak için temel amacı çerçevesinde veriler daha derin bir işleme tabi tutmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 242). Metin analizine dayalı içerik analizi, bir metnin belirli kurallara dayalı olarak kodlandığı, daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik bir tekniktir (Büyüköztürk vd., 2020: 259; Ocak, 2019: 306–307). Birbirine benzeyen veriler kavram ve temalar çevresinde bir araya getirilerek okuyucunun anlayacağı şekilde düzenlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 242).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değer, beceri, yetkinlikler, özel amaçlar, ikinci öğrenme alanı olan “Kültür ve Miras” öğrenme alanının kazanımları ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin daha sistemli yapılması amacıyla bir kontrol listesi oluşturulmuştur (EK-1). Sosyal bilgiler öğretim programı kapsamında hazırlanmış olan ders kitabında konunun nasıl yer aldığı, programa olan uygunluğu, kazanım, değer ve becerilerin; ders kitaplarındaki metinler, etkinlik ve görsel öğelere yansımaları analiz edilmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanının ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alışı, içeriği, görsellerin kullanımı, vurgulanan değer ve beceriler belirlenmiştir.

Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kademelere göre kategorize edilmiştir. Bu kategoriler öğrenme alanı içerisinde yer alan başlıklara göre ayrı ayrı incelenmiştir. Bu incelemede, ders kitaplarından doğrudan alıntılar

(metin ya da fotoğraf) ve ders kitabında verilen içeriğe uygun şekilde hazırlanmış şekillere yer verilerek, okuyucunun anlayacağı şekilde açıkça sunulmuştur. Anlatımı sadeleştirmek için araştırmacı tarafından karmaşık başlıkların daha kolay anlaşılması için şekiller oluşturulmuştur.

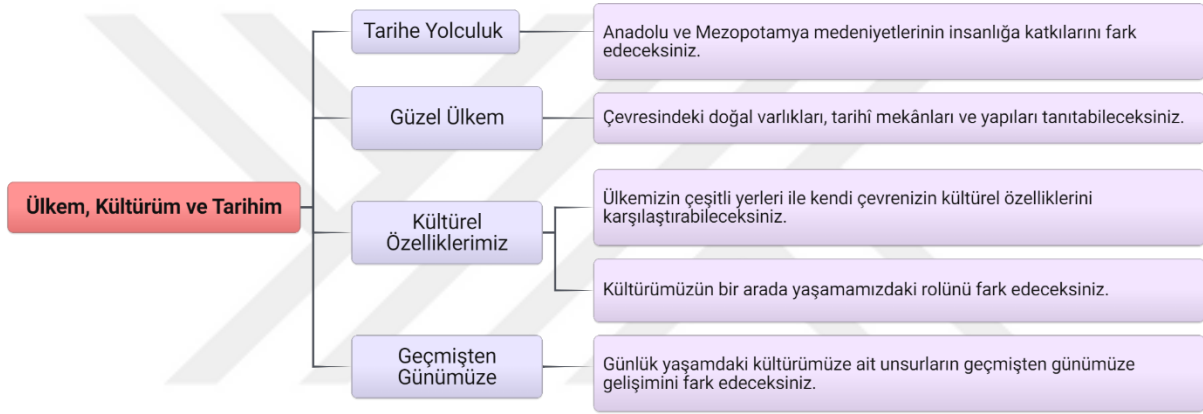

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

4.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı

Bu bölümde Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı incelenmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanı sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi olarak yer almaktadır. Üniteye yer alan konular ve öğrencilerin ünite sonunda neler öğreneceklerine ünite kapağında verilerek kısa bir ünite tanıtımı yapılmıştır. Üniteye bulunan konu başlıkları ve konu sonunda öğrenilmesi amaçlananlara “Neler Öğreneceğiz?” başlığı altında, Şekil 4.1’deki gibi yer almaktadır.

Şekil 4.1. Ülkem, Kültürüm ve Tarihim ünitesi tanıtımı (Evirgen vd., 2023: 35).

Sosyal bilgiler ders kitabında “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde yer alan konular 4 konu başlığına karşılık gelmektedir. Bu konu başlıklarından öğrencilerin ünite sonunda neler öğrenecekleri de 5 madde ile açıklanmıştır. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. (MEB, 2018: 17). Ders kitabında yer alan “Neler Öğreneceğiz?” başlığı, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımlarla tutarlı olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı işlenirken; kültürel mirasa duyarlılık, estetik değerleri ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ile araştırma becerilerinin öğrenciye kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Ders kitabında farklı bölümler altında konu anlatımı desteklenmiş, konu ile ilgili dikkat çekici, bilgilendirici, konunun pekiştirilmesini ve değerlendirilmesini sağlayan etkinlik ve bölümlere yer verilmiştir. Piktogramların ne anlama geldiğine “Kitabımızı Tanıyalım” bölümünde yer verilmiştir (Fotoğraf 4.1).

- Her konunun başında ilginizi çekecek sorulara ve etkinliklere yer verilmiştir.
- Öğrendiklerinizi pekiştirecek veya uygulamanızı sağlayacak etkinliklerin yer aldığı bölümdür.
- Konuyla ilgili gazete, Genel Ağ ve dergi haberleri bu bölümde yer alır.
- Sizleri gülümsetirken düşündürecek karikatürlere yer verilmiştir.
- Öğrendiklerinizle ilgili daha ayrıntılı bilgilere ulaşabileceğiniz kaynaklara yer verilmiştir.
- Konu içinde cevaplamanız için sorular yer alır.
- Farklı görüşleri dile getirebileceğiniz ve sınıfta tartışabileceğiniz sorular bu bölümdedir.
- Bu bölümde ilginç bilgiler yer almaktadır.
- Hikâye, masal, şiir gibi içerikler bu bölümde yer almaktadır.
- NELER ÖĞRENDİK? Öğrendiklerinizin kısa bir özeti yer almaktadır.
- KENDİMİ DEĞERLENDİRİYORUM Her bölümün sonunda kendinizi değerlendirebileceğiniz sorular bulunmaktadır.

Fotoğraf 4.1. Kitabımızı tanıyalım bölümünde yer alan piktogram tanıtımı (Evirgen vd., 2023).

Konu başlangıcında ve içerisinde konu anlatımını desteklemek, öğrencinin konuyu pekiştirmesini sağlamak için farklı bölümlere yer verilmiştir. Anlatım gazete, dergi ve genel ağ haberleri, edebi içerikleri ve ilginç bilgilerin yer aldığı bölümler ile desteklenmiştir. Aynı zamanda “Sıra Sizde” etkinlikleri ile öğrenilenlerin pekiştirilmesi ve uygulamasının yapılması amaçlanmıştır. Konu sonunda ise “Neler Öğrendik” bölümü ile konunun kısa bir özetine yer verilmiştir. Piktogramlara yer verilerek konu anlatımıyla bu bölümlerin ayrımı yapılmıştır.

4.1.1. “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi

“Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi 4 konu başlığına ayrılmıştır. Bu konu başlıklarının altında kazanımlarla uyumlu olarak konu anlatımları, etkinlik ve görsel öğelere yer verilmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanına denk gelen “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi konu başlıklarına araştırmacı tarafından hazırlanan Şekil 4.2’de yer verilmiştir.

Şekil 4.2. “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi konu başlıkları.

Tarihe Yolculuk

“Tarihe Yolculuk” konusuna giriş yapılırken öncelikle “*Asurlu askerler ve kralın arabası*” isimli bir rölyef fotoğrafına yer verilmiş ve “*Yukarıdaki fotoğrafı inceleyiniz. Fotoğraftaki araba ile günümüz otomobilleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir? Açıklayınız.*” (Evirgen vd., 2023: 36) sorusu yöneltilmiştir. Böylelikle konuya dikkat çekmeye ve kralın arabası ile otomobil karşılaştırılarak geçmiş bugün bağlantısı kurulması amaçlanarak eleştirel düşünme ve değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Konunun ilk paragrafında yine benzer bir geçmiş bugün kıyaslaması yapılmasını ve eleştirel düşünme becerisi kazandırılmasını sağlayacak “*Tekerleğin olmadığını düşünelim. Otomobil, otobüs, tren, bisiklet, paten, kaykay gibi araçlar nasıl hareket edecekti?*” sorusuna yer verilmiş ve “*Tekerlek gibi, günümüzde kullandığımız pek çok icadın sahibi olan Sümerleri ve daha birçok uygarlığı tanımak için, tarihte bir yolculuğa çıkalım. Binlerce yıl öncesinin Mezopotamya’sına ve Anadolu’suna gidelim.*” (Evirgen vd., 2023: 36) ifadesiyle konu içerisinde neler öğretileceğine değinilmiştir.

Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerine giriş yapılmadan konu içerisinde geçen zaman kavramları (çağ, asır, tarihi devirler, tarih öncesi devirler, milat, milattan önce ve milattan sonra vb.) metin içerisinde kısaca açıklanarak tarih şeridi ile görselleştirilmiştir. Bu kısa anlatım ve görselleştirme ile kavramlar açıklanmış ve somutlaştırılmıştır. Aynı zamanda kullanılan ifadeler ve tarih şeridi ile zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırmak istenmiştir.

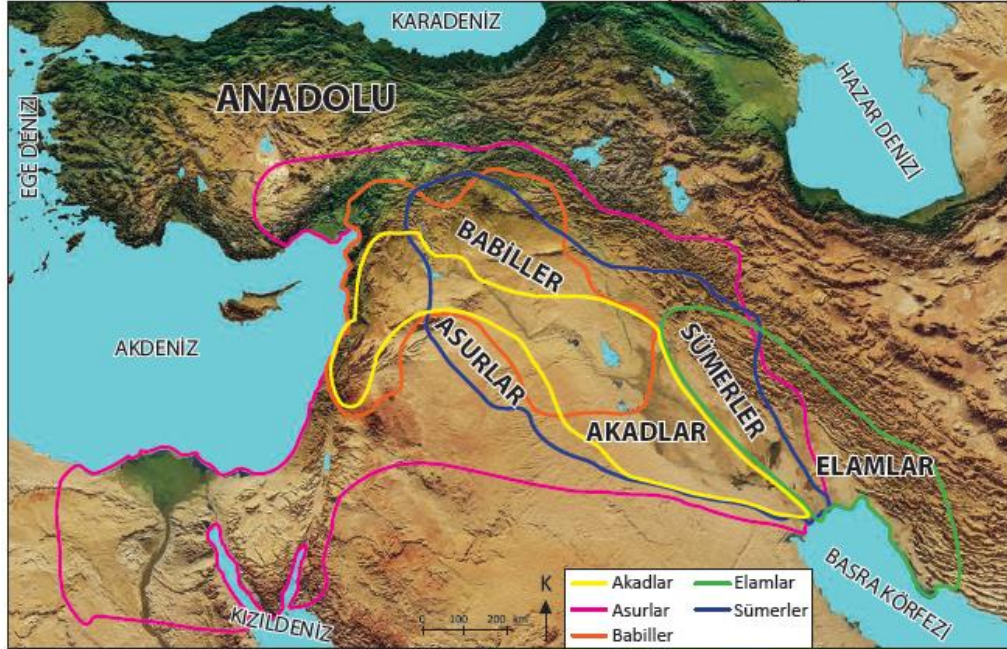
“Mezopotamya Medeniyetleri” konu başlığında öncelikle Mezopotamya’nın medeniyet haline gelme sürecinden bahsedilmiş ve “*Mezopotamya’ya gelip yerleşen insanlar burada birçok devlet kurdular. Sümerler, Asurlar, Babiller bu devletlerden bazılarıdır (Görsel 2.2). Peki, bu bilgiyi nasıl mı öğrendik? Tabii ki yazı sayesinde. Yazının bulunması insanlık için o kadar önemli ki tarihin başlangıcı kabul edilmiştir. Bu önemli buluş Mezopotamya medeniyetlerinden biri olan Sümerlere aittir.*” (Evirgen vd., 2023: 37) ifadesi ile

Mezopotamya’da kurulan medeniyetlerden bazıları ve bu medeniyetlerin öne çıkan özelliklerine yer verilmeye başlanmıştır. Ancak bu metnin içerisinde görsellere atıfta bulunan görsel numaraları ile görseller uyumlu olmamış, metin içerisinde yanlış görsellere atıf yapılmıştır. “Mezopotamya’ya gelip yerleşen insanlar burada birçok devlet kurdular. Sümerler, Asurlar, Babiller bu devletlerden bazılarıdır (Görsel 2.2).” (Evirgen vd., 2023: 37) ifadesinde yer verilen görsel ile “MÖ 3200’lerde Sümerler çubukla yumuşak kilden hazırlanmış tabletler üzerine yazıyorlardı (Görsel 2.3).” (Evirgen vd., 2023: 37) ifadesinde yer verilen görselin metinler ile uyumlu olmadığı ve metin içerisinde görsel numaraları yanlış verildiği tespit edilmiştir (Fotoğraf 4.2).

Mezopotamya’ya gelip yerleşen insanlar burada birçok devlet kurdular. Sümerler, Asurlar, Babiller bu devletlerden bazılarıdır (Görsel 2.2). Peki, bu bilgiyi nasıl mı öğrendik? Tabii ki yazı sayesinde. Yazının bulunması insanlık için o kadar önemli ki tarihin başlangıcı kabul edilmiştir. Bu önemli buluş Mezopotamya medeniyetlerinden biri olan Sümerlere aittir. MÖ 3200’lerde Sümerler çubukla yumuşak kilden hazırlanmış tabletler üzerine yazıyorlardı (Görsel 2.3). Daha sonra bu tabletleri güneşte kurutuyorlardı. Bu yazıdaki harfler çiviye benzediği için çivi yazısı olarak adlandırılmıştır (Görsel 2.4-2.5).

Görsel 2.2 Tablet üzerine çivi yazısı yazımı (temsili)

Görsel 2.3 Mezopotamya’da kurulan ilk Çağ Medeniyetleri

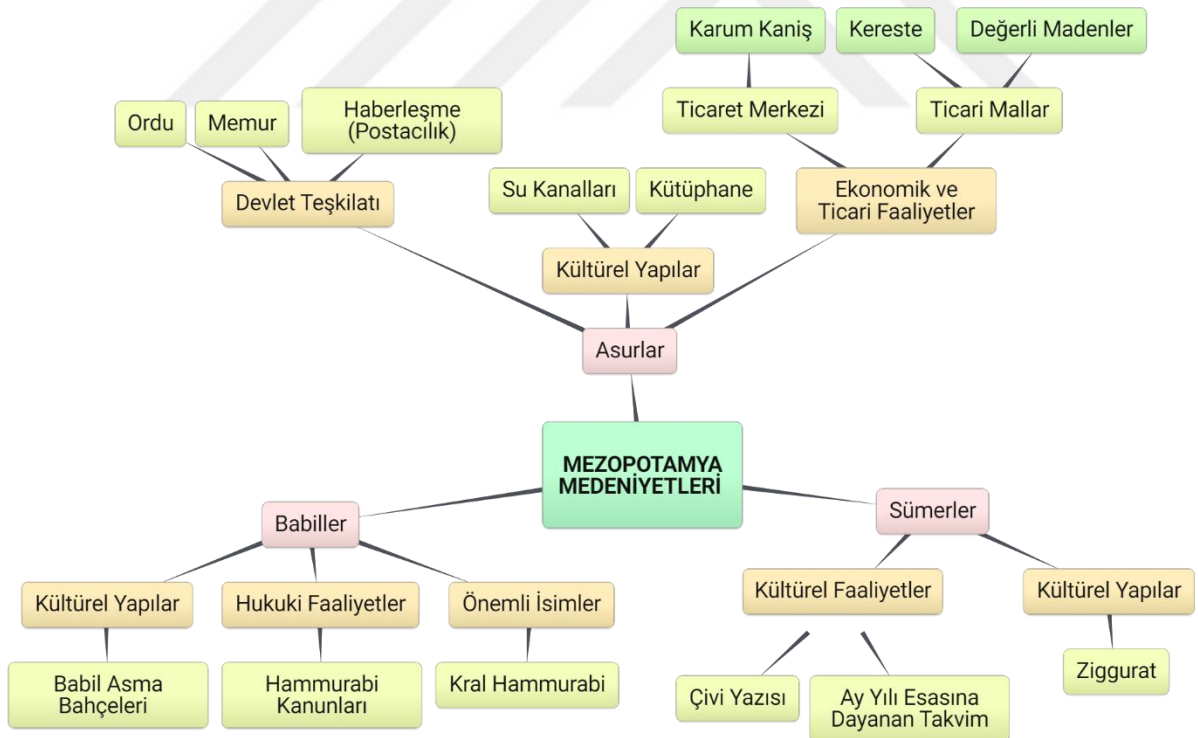
Fotoğraf 4.2. Mezopotamya Medeniyetleri konu anlatımı (Evirgen vd., 2023: 37).

Fotoğraf 4.2’de pembe ile vurgulanan alanlar Görsel 2.2’nin verildiği, yeşil ile vurgulanan alanlar ise Görsel 2.3’ün verildiği alanlardır. Metin ve görsellerde görüldüğü gibi Mezopotamya medeniyetlerinden bahseden pembe ile vurgulanan metinde “Görsel 2.3

Mezopotamya’da kurulan İlk Çağ Medeniyetleri” haritasına, kil tabletlerinin üzerine yazılan yazılardan bahseden yeşil ile vurgulanan alanda “*Görsel 2.2 Tablet üzerine çivi yazısı yazımı (temsili)*” çizimine yer verilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Aynı zamanda konu içerisinde “Sizce yazı bulunmasaydı yaşamımız nasıl olurdu?” sorusuna yer verilerek karşılaştırma yapılarak farklı bakış açılarına göre cevap vermeleri beklenmektedir. Bu soru ile eleştirel düşünme becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Mezopotamya medeniyetleri başlığı altında bulunan medeniyetler ve özellikleri araştırmacı tarafından hazırlanan Şekil 4.3’te özetlenmiştir. Şekil 4.3 oluşturulurken medeniyetlerin yapmış oldukları faaliyetler başlıklar altında toplanmıştır. İnşa ettikleri yapılar “Kültürel Yapılar”, devlet yönetimi ve teşkilatlanma ile ilgili kavramlar “Devlet Teşkilatı”, geçimlerini sağladıkları ve ticari olarak yapmış oldukları bütün faaliyetler “Ekonomik ve Ticari Faaliyetler”, kanun ve devletler arası yapılan bütün antlaşmalar “Hukuki Faaliyetler” ve öne çıkan devlet adamları ya da bilim insanları ise “Önemli İsimler” başlığı altında sınıflandırılmıştır.

Şekil 4.3. Mezopotamya Medeniyetleri.

Ders kitabında ilk olarak Sümerler ele alınmıştır. Sümerlerin çivi yazısını bulan ve kullanan ilk medeniyet olduğu bilgisine yer verilerek konuya başlanmış, inşa ettikleri ziggurat adı verilen tapınaklarının özelliklerinden ve bu zigguratların ne amaçla kullanıldığından

(tapınak, okul, gözlemevi ve depo) bahsedilmiştir. “Sümerli öğrenciler sizin gibi hafif defterlere sahip değildi. Sabah hazırladıkları o ağır kil tabletleri ziggurata götürmek durumundaydılar.” (Evirgen vd., 2023: 38) ifadesi kullanılarak geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş ve ders materyallerinin zaman içerisindeki değişim ve sürekliliğine vurgu yapılarak değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır.

Sümerlerden Babillere geçiş yapılırken “Sümerler Mezopotamya’da kurulan devletleri etkiledi. Bu devletlerden biri de Babillerdi.” (Evirgen vd., 2023: 39) ifadesi kullanılmıştır ancak devamında bu etkileşim ile ilgili herhangi bir örnek ya da bilgi verilmemiş ve direkt olarak Babillerin özelliklerinden bahsedilmiştir. Bahsedilen bu özellikler içerisinde de Sümerlerin Babilleri etkilediklerine dair herhangi bir anlatım yapılmamıştır.

Babillerle ilgili konu anlatımı yapılırken “ilginç bilgiler” sembolü kullanılarak verilen paragrafta Babil asma bahçeleri hakkında kısa bilgi verilerek anlatım zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Devamında Hammurabi kanununun “Bir kimse mısırlarını sulamak için kanal açarsa, ancak dikkatsizliği nedeniyle sular komşusunun tarlasını bozarsa o zaman komşusunun mısır kaybını öder.” (Evirgen vd., 2023: 39) maddesine yer verilmiş ve verilen bu bilgiden sonra konu içerisinde bu maddenin Babillerin hangi özellikleri hakkında bilgi verildiği sorularak adalet değeri kazandırılmaya çalışılmıştır.

Sümer ve Babillerden sonra Mezopotamya’da kurulmuş olan ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında hakkında bilgi verilen son medeniyet olan Asurlara geçilmiştir. Asurluların devlet teşkilatı, kültürel yapıları ve ekonomik ve ticari faaliyetlerine yer verilmiştir. Anadolu’daki en eski yazılı eserlerin Asurlara ait çivi yazısı ile yazılmış tabletler olduğuna da değinilmiştir. Bu anlatımı desteklemek için Asurlara ait bir rölyefe yer verilmiştir (Fotoğraf 4.3).

Görsel 2.10 Asurlulara ait bir rölyef

Fotoğraf 4.3. Ders kitabında yer verilen Asurlara ait bir rölyef (Evirgen vd., 2023: 40).

Metin içerisinde geçen ifadeler medeniyetlere ait kalıntıların fotoğrafları ile desteklenmesiyle konunun somutlaştırılması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda Asurlarda da çivi yazısı kullanıldığına değinilmesi medeniyetlerin birbirleri ile etkileşim halinde ve benzer özelliklere sahip olduklarını göstermektedir. Asurların anlatımından sonra Fotoğraf 4.4'teki etkinliğe yer verilmiştir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki duvar panosunu inceleyerek yanında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

Görsel 2.11 Mezopotamya duvar panosu

Fotoğraf 4.4. Sıra sizde etkinliği (Evirgen vd., 2023: 40).

1. Mezopotamya'daki ekonomik faaliyetlerle ilgili hangi bilgilere ulaşabiliriz?
2. Üst sırada oturanlar kimler olabilir? Sizce bu kişiler neden üst sıradadır?
3. Üst sırada sağdan ikinci kişi elinde ne taşıyor olabilir?

Bu etkinlik ile Mezopotamya medeniyetleri ile ilgili anlatılan konuların pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Görsel temel alınarak sorulan sorular ile medeniyetlerin ortak özelliklerine dair öğrencilerin çıkarımda bulunması ve cevap vermesi beklenebilir. Bu etkinlik ile Mezopotamya medeniyetleri başlığı bitirilerek Anadolu medeniyetlerine geçiş yapılmıştır.

Anadolu medeniyetleri başlığının altında Anadolu'nun özelliklerine kısaca yer verilmiş, iklim ve yeryüzü şekillerinin elverişliliği nedeniyle tarım ve hayvancılık yapılmasına olanak sağladığına, jeopolitik konumundan dolayı göç aldığına değinilmiştir. Anadolu'nun tarih öncesi devirlerden itibaren yerleşim yeri olduğuna, dünyanın en eski şehirlerinden Çatalhöyük (Konya), dünyanın en eski tapınaklarından Göbeklitepe'nin (Şanlıurfa) Anadolu'da bulunduğu bahsedilmiştir. Anadolu'da kurulmuş olan medeniyetlerden bazıları ve bu medeniyetlerin özelliklerine yer verilmiştir (Şekil 4.4). Araştırmacı tarafından hazırlanan şekilde; "Kültürel Yapı", "Ekonomik ve Ticari Faaliyetler", "Önemli İsimler", "Kültürel Faaliyetler" ve "Hukuki Faaliyetler" başlıkları altında medeniyetlerin yapmış oldukları faaliyetler sınıflandırılmıştır.

Şekil 4.4. Anadolu Medeniyetleri.

Anadolu medeniyetlerinden ilk olarak bahsedilen Hitit medeniyeti olmuştur. Hititlerin Anadolu medeniyetleri içerisinde en güçlü ve en geniş sınırlara ulaşan devlet olduğu bilgisi verilmiştir. Mısırlılara karşı savaştıkları ve Mısırlılarla tarihin bilinen ilk yazılı anlaşması olan "Kadeş Antlaşması"nı imzaladıkları bilgisi verilmiştir (Fotoğraf 4.5).

Görsel 2.12 Kadeş Antlaşmasının yazılı olduğu tablet (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

Fotoğraf 4.5. Kadeş Antlaşmasının İstanbul Arkeoloji Müzesi’ndeki örneği (Evirgen vd., 2023: 40).

Fotoğraf 4.5’te Kadeş Antlaşması ile ilgili olarak görsel kullanılarak metin içerisinde yer alan soyut bilgi için antlaşmanın İstanbul Arkeoloji Müzesi’ndeki örneğine yer verilerek somutlaştırılmaya çalışıldığı fark edilmiştir. Anlaşma ile ilgili olarak “*Anlaşma tahmin edeceğiniz gibi kil tablet üzerine yazılmıştı*” (Evirgen vd., 2023: 40) ifadesi kullanılarak Mezopotamya medeniyetlerinde yazının kullanımıyla ilgili öğretilen bilgilerle ilişki kurulması sağlanmıştır. Böylelikle benzer özelliklerine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Hititler ile ilgili önemli gördükleri olayları “*anal (yıllıklar)*” olarak adlandırdıkları kil tabletlerine yazdıklarından bahsedilmiştir. Kültürel yapı olarak baraj, saray, tapınak, surlar inşa ettiklerine değinilmiştir.

Urartulardan kısaca ekonomik ve ticari faaliyetlerinden (madencilik, çanak çömlek yapımı, mobilyacılık) ve kültürel yapılardan (kale, su kanalları, barajları) bahsedilmiştir. Devamında “sıra sizde” etkinliğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.6).

Sıra Sizde

Urartu kralları yaptırarak eserleri dikili taşlara yazdırarak halka duyurmuşlardır. Aşağıdaki yazıtı okuyarak altında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

“...Menua, Tanrı Haldi’nin gücü sayesinde bu kanalı açtı. Adı Menua Kanalı’dır. Menua der ki, kim bu yazıtı silerse, kim onu tahrip ederse, kim bunu görürse, kim başkasına ‘bu kanalı ben açtım’ derse o, Tanrı Haldi, Tanrı Teişaba, Tanrı Şivini ve bütün tanrılar tarafından mahvedilsin.”

Gülay Sert, *Keşfedin Anadolu Uygarlıkları*, s. 51.

1. Kanal halkın hangi ihtiyacı için yapılmış olabilir?
2. Urartular eserlerin korunmasına önem vermişler midir? Açıklayınız.

Fotoğraf 4.6. Sıra Sizde etkinliği (Evirgen vd., 2023: 41).

Verilen “Sıra Sizde” etkinlikleri ile öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi veya uygulanmasını sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak etkinlikte değinilen ifadelerle metin

içerisinde değinilmemiştir. Bu etkinlikle yeni bir bilgi öğretilmiştir ve sorulan sorular ile etkinlik metninden çıkarımda bulunulması gerektiği tespit edilmiştir.

“Ankara'nın daha önce de bir devlete başkentlik yaptığını biliyor musunuz? Frig kralı Gordios halkı ile gelip Ankara'ya yerleşmiş. Kurduğu şehre de Gordion adı verilmiş. Zamanla Frigler gelişmiş, büyük bir devlet olmuş.” (Evirgen vd., 2023: 42) ifadeleri ile Frig medeniyetine geçiş yapılmıştır. Ankara'nın daha önce de Friglere başkentlik yaptığının değinilmesi ile hem konuya dikkat çekilmiş hem de geçmiş bugün bağlantısı kurulması amaçlanmıştır. Ekonomik ve ticari faaliyetlerine değinilmiş ve ürünlerinin komşularınca taklit edilmesi bilgisine yer verilerek Friglerin komşu medeniyetlerle etkileşim halinde oldukları bağlantısı kurulmuştur. En tanınmış kralının Midas olmasına ve hayatının efsanelere konu olduğuna değinilmiştir. Bu anlatım bir internet sitesinden alınan “*Dokunduğu Her Şeyi Altına Çeviren Midas*” metni ile desteklenmiştir. Ders kitabında bu tarz ilgi çekici metinlere yer verilerek anlatım zenginleştirilmiş, böylelikle konunun akılda kalıcılığını arttırmak açısından önemli olduğu söylenebilir. Aynı zamanda Friglerle ilgili “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.7).

Sıra Sizde

Aşağıdaki haberi okuyarak haberin altında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

Çengelli İğne, Kiremit ve Midas'ın Vatanı

Görsel 2.16 Fibula

Dünyanın ilk Frig Sergisi açıldı. Sergide mobilyacıktan madencilığe kadar birçok alanda ilklere imza atan görkemli bir medeniyetle karşılaşacaksınız. Mozaiği ilk kez mimaride kullanan Friglerin en özgün sanat dalı ise mobilyacılık. Günümüze kadar özelliğini kaybetmeden gelebilen estetik güzelliğe sahip eserlerden biri de kiremit. Fibula, iki parça kumaşı birbirine tutturmaya yarayan bir takı ve modern çengelli iğnelerin atası. Frigler Anadolu'da fibula kullanan ilk halk topluluğu. Başkent Gordion'da çok miktarda fibula bulunmuştur.

Sergi sorumlusu Şennur Şentürk, Friglerdeki eşyayı sahiplenmeye vurgu yapıyor. "Onlar kullandıkları eşyaları korumuşlar. Günümüzde ise anısı olan eşyalar düşünmeden atılıyor. Oysa Frigler kepçenin bile kendi kültürünün bir yansıması olduğunun bilincindeydi." şeklinde konuşan Şentürk, herkesi sergiye beklediklerini söyledi.

Genel Ağ haberi, 31 Aralık 2007 (Düzenlenmiştir.)

1. Frigler hangi sanat dallarında eserler vermişlerdir?
2. Kültürel mirasa duyarlılık bakımından Frigler ile günümüz insanları arasında nasıl bir fark vardır?

Fotoğraf 4.7. "Sıra Sizde" etkinliği (Evirgen vd., 2023: 42).

Bu etkinlikte bir genel ağ haberine yer verilmiş ve bu haberden yola çıkılarak sorular sorulmuştur. Haber metninde geçmişten günümüze gelen Friglere ait kültürel miras öğelerinden bahsedilmektedir. Etkinlik metninde Frigler ile ilgili konu anlatımı bölümünde verilen özellikleri (mobilyacılık, madencilik) tekrar edilerek konu pekiştirilirken aynı zamanda konu anlatımında bahsedilmemiş bilgilere de (fibula, kiremit, mozaik) yer verilmiştir. Kiremit ile Fibula hakkında bilgi verilirken ve sergi sorumlusuna ait konuşma metninde geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş, aynı zamanda "Günümüzde ise anısı olan eşyalar düşünmeden atılıyor. Oysa Frigler kepçenin bile kendi kültürünün bir yansıması olduğunun bilincindeydi." (Evirgen vd., 2023: 42) ifadeleri ile medeniyetler tarafından kullanılan eşyaların korunmasının kültürün sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir role sahip olduğu ve günümüzde kullanılan eşyaların da kültürel değer taşıdığı anlatılarak kültürün önemine vurgu yapılmıştır. Bu etkinlik ile değişim ve sürekliliği algılama becerisi ve estetik, saygı ve kültürel mirasa duyarlılık değerlerini kazandırmak amaçlanmıştır.

Friglerden sonra Lidyalıların anlatımı yapılmış, Lidyalıların Anadolu'nun batısında, Ege kıyılarından Anadolu'nun içlerine kadar uzanan verimli topraklarda yaşadıklarına değinilmiş ve kısaca ticari ve ekonomik faaliyetlerine yer verilerek İyonların anlatımına geçilmiştir.

Anadolu medeniyetlerinden ders kitabında son olarak İyonlara yer verilmiştir. Ege Denizi kıyılarında birçok kent kurarak şehir devletleri halinde yaşadıklarına ve bu şehirleri kültürel yapılarla (tiyatro ve kütüphane vb.) donattıklarına değinilmiştir. İyon medeniyetinde özgür düşünce ortamı sayesinde bilim alanında da önemli gelişmeler yaşandığına değinilerek bu alanlarda Tales (felsefe), Hipkrat (tıp), Hekataios (coğrafya), Herodot (tarih) gibi öncü isimlere yer verilmiştir. Bu isimler ve alanlardan bahsedilmesi ile bilim alanları hakkında geçmiş bugün bağlantısı kurulurken zaman içerisinde bu bilim dallarının gelişimi vurgulanmıştır. Ekonomik ve ticari faaliyetleri ile diğer medeniyetlerle etkileşim halinde olduklarına ve Lidyalılardan parayı, Fenikelilerden de alfabeyi aldıklarına değinilmiştir. Günümüzde kullanılan Latin alfabesinin gelişiminde katkıda buldukları Romalılarında son halini vermesiyle günümüzdeki haline ulaşmasından bahsedilerek alfabenin zaman içerisinde süreklilik ve değişim gösterdiği vurgulanmıştır. Böylelikle değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırmak amaçlanmıştır.

Devamında “Sıra Sizde” etkinliklerine (4) yer verilmiştir. İlk etkinlikte sanal turla öğrencilerin Anadolu Medeniyetler Müzesi'ni “www.kultur.gov.tr” adresinden ziyaret ederek verilen soruları defterine cevaplaması istenmiştir. Etkinlikte verilen bağlantı adresi ile teknolojinin kullanımı teşvik edilmiştir. Sorularda hangi medeniyetlere ait eserlerin sergilendiği ve bu eserlerin türleri sorulmuştur. Diğer sorularda ise öğrencinin ilgisini çeken eserler, bu eserin neden dikkatini çektiği ve müzede eser korumanın önemi sorulmuştur. Sorular cevaplanırken somut kalıntılardan yola çıkarak medeniyetlerin özellikleri ile bağlantı kurması aynı zamanda bu sorularla geçmiş bugün bağlantısı kurularak medeniyetler ile kendi yaşadığı toplumu karşılaştırması beklenilebilir. Bu etkinlik ile araştırma, değişim ve sürekliliği algılama becerileri ve kültürel mirasa duyarlılık değerinin kazandırılması amaçlandığı tespit edilmiştir. Bir diğer etkinlikte Anadolu medeniyetler müzesinde yer alan arkeolojik buluntuların görselleri verilmiştir (Fotoğraf 4.8).

Sıra Sizde

Aşağıdaki Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan arkeolojik buluntuları inceleyiniz. Bu buluntulara bakarak Anadolu medeniyetleriyle ilgili hangi bilgilere ulaşabileceğini defterinize yazınız.

Görsel 2.19 İnandık Vazosu

Görsel 2.20 Güneş Kursu

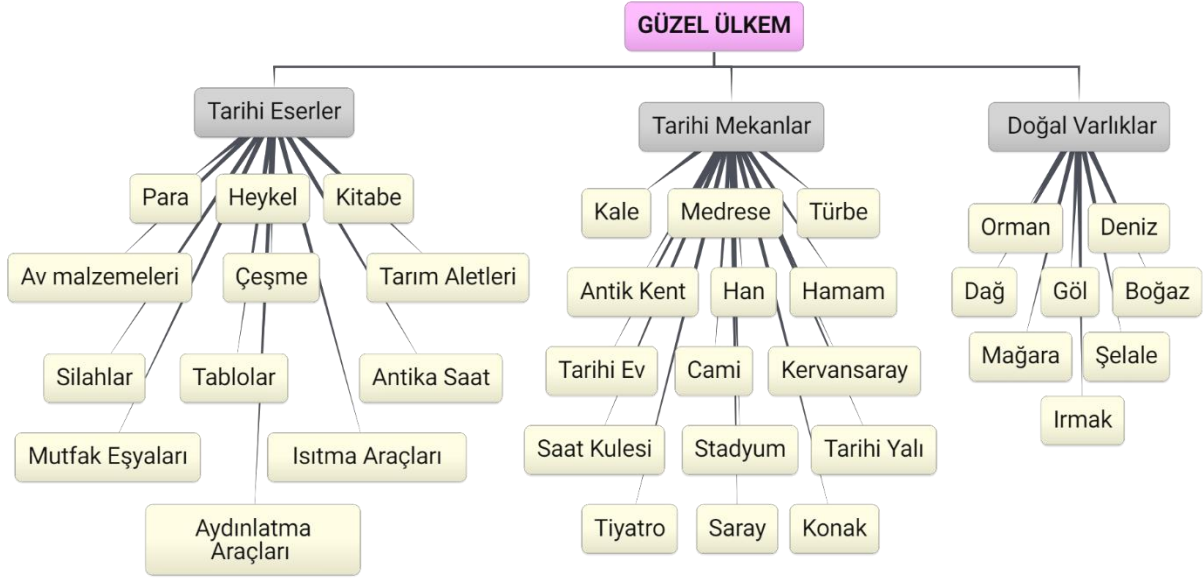
Görsel 2.21 Boğa Biçimli Kaplar

Fotoğraf 4.8. "Sıra Sizde" etkinliği (Evirgen vd, 2023: 44).

Bu etkinlikte yer alan görsellerin hangi medeniyete ait olduğuna söylenmemiş aynı zamanda konu anlatımı içerisinde de yer verilmemiştir. Böylelikle görsellerin araştırılması teşvik edilmektedir. Bu etkinlik ile araştırma becerisinin kazandırılması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bilgilerle bu etkinlik cevaplanabilecektir. Üçüncü etkinlikte Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin varlıklarını sürdürdükleri zamanlar, tarih şeridi üzerinde gösterilerek öğrencilere tarih şeridini yorumlama fırsatı verilmiştir. Bu etkinlik ile öğrencilere zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılması amaçlanmaktadır. Dördüncü ve son etkinlikte Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin insanlığa katkıları verilerek bu katkılar olmasaydı bugün nasıl zorluklarla karşılaşacakları sorulmuştur. Bu etkinlik ile geçmiş bugün bağlantısı kurularak eleştirel düşünme ve değişim ve sürekliliği algılama becerisini kazandırılmak amaçlanmıştır.

"Güzel Ülkem"

"Güzel Ülkem" konusunda tarihi eserler, tarihi mekanlar ve doğal varlık kavramlarına değinilmiş ve bu kavramlar sınıflandırılmıştır (Şekil 4.5). Türkiye'nin farklı yerlerinde bulunan tarihi eserler, tarihi mekanlar ve doğal varlıkların örneklerine yer verilmiştir, bu verilen örnekler araştırmacı tarafından hazırlanan şekilde bir arada gösterilmiştir.

Şekil 4.5. Ders kitabında yer verilen tarihi eser, tarihi mekân ve doğal varlıklar.

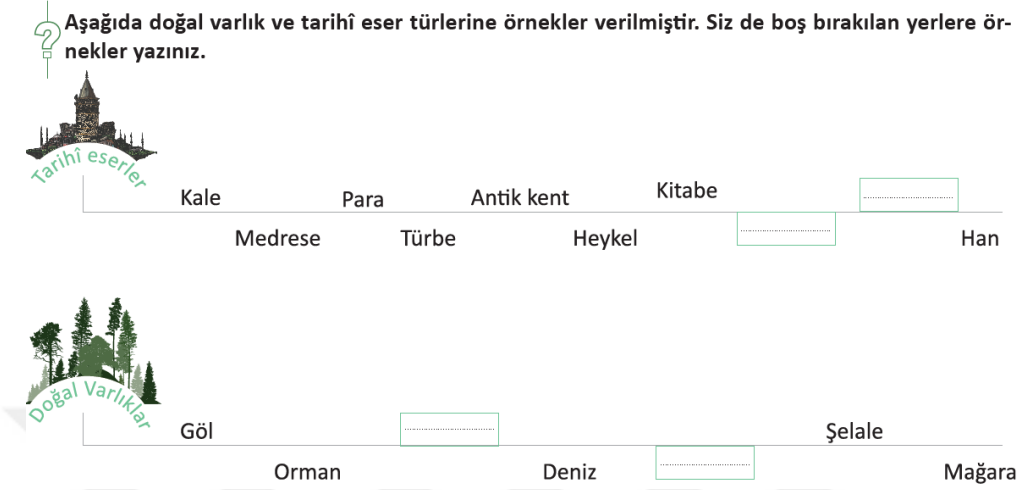
Konuya Efes Antik Kentinde çekilmiş bir fotoğraf ile başlanmıştır (Fotoğraf 4.9).

Fotoğraf 4.9. İzmir Efes Antik Kenti (Evirgen vd, 2023: 45).

Bir önceki konuda Anadolu medeniyetlerinde İyonların anlatımı yapılırken İzmir Efes Antik kentinden örnek verilmiştir. İzmir Efes Antik Kentinde çekilmiş olan bir fotoğraf ile konunun verilmesi bir önceki konuya atıf olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda konu girişinde öğrencinin ilgisini konuya çekmek için “Ülkemizi her yıl milyonlarca yabancı turist ziyaret etmektedir. Ülkemizi neden çok sayıda yabancı turist ziyaret etmektedir? Açıklayınız.” Sorusuna yer verilmiştir. Böylelikle geçmiş bilgilerin hatırlanarak çıkarımda bulunulması amaçlanmıştır. Konu anlatımına geçildiğinde Türkiye’nin hem doğal hem de tarihi eserler açısından oldukça zengin bir yapıda olduğundan bahsedilmiştir. Birçok devletin (Osmanlı, Selçuklu, Roma vb.) daha önceden bu topraklarda yaşayarak zengin bir kültürel miras

bıraktıklarına değinilmiştir. Çevresinde doğal güzellikler ve tarihi eserlerin bulunduğu ifade edilmiştir. Ardından tarihi eser ve doğal güzelliklerin sınıflandırılması ile ilgili bir etkinliğe yer verilmiştir (Fotoğraf 4.10).

Fotoğraf 4.10. Doğal varlık ve tarihî eser türleri etkinliği (Evirgen vd, 2023: 45).

Bu etkinlik ile tarihi eser ve doğal varlık türlerine yer verilmiştir. Verilen örneklerden yola çıkarak öğrenci çevresinde görmüş olduğu nesne, yapı ve oluşumları tarihi eser ya da doğal güzellik olarak sınıflayarak boşlukları doldurabilecektir. Konu içerisinde yer alan kavramlar ile ilgili bir ön hazırlık niteliği taşımaktadır.

Etkinliğin ardından konu Bursa'nın tarihi Cumalıkızık köyünün tanıtımı ile devam etmiştir. 700 yıllık geçmişe sahip bu köyün tarihi eserlerinin ve doğal güzelliklerinin halkın duyarlılığı ile korunduğu ifade edilmiştir. Tarihi eserler ve doğal güzelliklerin belirlendiği ve burada bulunan tarihi eserlerin aslına uygun restore edildiği, tarihi evlerin turistlerin faydalanabilmesi için kafe, pansiyon ve restorana dönüştürüldüğünden bahsedilmiştir. Doğal varlıkların koruma altına alındığına değinilmiştir. Aynı zamanda halk tarafından bağışlanan eserlerden, köydeki yaşam tarzı, örf ve adetlerini sergilenebileceği bir etnografya müzesi açıldığı bilgisine yer verilmiştir. Bunların sonucunda köye olan ilginin giderek arttığı, köyün dizi ve filmlerin çekildiği bir yer haline dönüştüğünden bahsedilmiştir. Cumalıkızık köyünün zaman içerisindeki bu değişiminin verilmesi ile geçmiş bugün bağlantısı kurularak değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırılması amaçlanmış ve kültürel mirasa duyarlılık değeri vurgulanmıştır.

Konu anlatımından sonra "Sıra Sizde" etkinliğine yer verilmiştir. Bu etkinlik ile tarihi eserlerin kültürel hazineler olduğu ve bu eserlere zarar verenlerin uyarılarak tarihi mirasa sahip çıkılmasının gerektiği vurgulanmıştır. Genel ağ haberinde Edirne'deki Tarihi çeşmelerin tehdit

altında olduğu “Osmanlı dönemi mimarisini günümüze taşıyan tarihî çeşmeler, üzerlerine yazılan duvar yazıları nedeniyle tehdit altında.” (Evirgen vd, 2023: 46) ifadeleriyle aktarılmıştır. Öğrencinin çevresinde zarar gören eser olup olmadığı, varsa bu eserlere kimler tarafından zarar verildiği ve bu eserleri korumak için nasıl önlemler alınması gerektiği sorulmuştur. Cumalıkızık köyünün tarihi, burada bulunan tarihi eserler ve doğal varlıkların korunması ve bu korumanın nasıl sağlandığı anlatıldıktan sonra böyle bir etkinlik ile konunun pekiştirilmesi sağlanmıştır. Cumalıkızık Köyü anlatımından yola çıkılarak benzer koruma yöntemleri hakkında çıkarımda bulunulabilir. Bu etkinlik ve konu anlatımı ile kültürel mirasa duyarlılık ve saygı değerleri ile eleştirel düşünme ve gözlem becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Konunun devamında İstanbul, Bolu ve Antalya’da yaşayan öğrencilerin anlatımına yer verilmiştir. Bu öğrenciler yaşadıkları yerlerde bulunan tarihi eser, tarihi mekân ve doğal varlıkları anlatmışlardır. İstanbul’da yaşayan öğrenci tarihi eser, tarihi mekanları anlatırken Süleymaniye camii, Topkapı Sarayı Müzesinden kısaca bahsetmiş, müzede sergilenen eserlerden; doğal varlıkları anlatırken ise boğaz ve adaları örnek vermiştir. Bolu’da yaşayan öğrenci Abant gölünün güzelliğinden ve burada yapılabilecek aktivitelerden bahsetmiştir. Aynı zamanda Abant gölü (Bolu) anlatılırken “İsteyenler doğaya zarar vermemek şartıyla piknik yapabilir.” (Evirgen vd, 2023: 48) ifadesi ile çevresinde bulunan doğal varlıklara saygı göstermesi ve onlara zarar vermemesi gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak Antalya’da yaşayan öğrenci doğal güzellikler ve tarihi eserlerin iç içe bulunduğu bahsetmiş ve Perge Antik kenti hakkında bilgiler vermiştir. Antik kentlerden çıkan eserlerin birçoğunun Antalya Müzesinde sergilendiğini söylemiş ve metin içerisinde Antalya Müzesinin internet adresine (www.antalyamuzesi.gov.tr) yer verilerek sanal ortamda bu müzenin ziyaret edilebileceğinden bahsedilmiştir. Manavgat şelalesi doğal varlıklara örnek verilmiştir. Verilen bağlantı adresi ile teknolojinin kullanımı ders anlatımına entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu anlatımlar ile saygı, estetik, doğal çevreye duyarlılık ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri kazandırılmak istenmiştir.

Bu yapılan anlatımlarla tarihi eserlerin, tarihi mekanların ve doğal varlıkların örneklerine yer verilmiştir. Bu örneklerle yapılan anlatım sonucunda “Tanıtılan yerler ile yaşadığınız yer arasında hangi benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır? Söyleyiniz.” (Evirgen vd, 2023: 48) sorusuna yer verilmiştir. Bu soru ile öğrencinin yaşadığı yer ile metinde geçen yerlerin tarihi eserleri, tarihi mekanları ve doğal güzelliklerinin karşılaştırmasının yapılması amaçlanmış gözlem becerisi kazandırılmak istenmiştir. Devamında verilen “Sıra Sizde”

etkinliği ile yaşadığı yerin tarihi eser, tarihi mekân ve doğal varlıklarını turistlere tanıtacak bir broşür hazırlanması ve bu broőürü hazırlarken araştırma yapması, bu yerlerle ilgili bilgi edinmesi, tanıtıcı kısa yazılar yazması ve bu yerlere ait görsellerle anlatımını desteklemesi istenmiştir. Bu etkinlik ve metinler ile öğrencinin yaşadığı yerin doğal ve tarihi özelliklerini nasıl tanıyabileceği anlatılmaktadır. Yaşadığı yeri öğrenmesi, bunu yaparken araştırması, öğrendiği bilgileri aktarabilmesi ve aktarıırken bilgileri destekler nitelikte görseller kullanması ile araştırma, mekânı algılama ve kanıt kullanma becerilerini kazandırmak amaçlanmaktadır. Konu anlatımı ve konuyla ilgili etkinlikten sonra verilen ve konunun özetleyici niteliğinde “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.11).

 Sıra Sizde Aşağıdaki tabloyu çevrenizde bulunan doğal varlıkları, tarihî mekânları ve yapıtları göz önüne alarak doldurunuz.

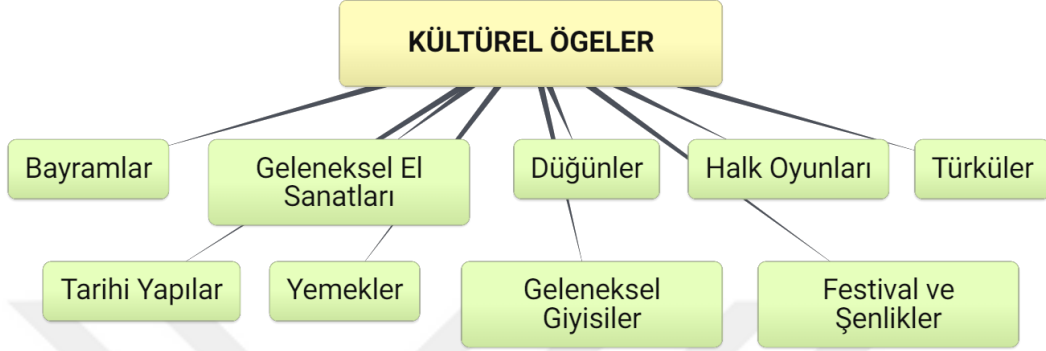
Türü	Çevrenizde var mı?	İsmi nedir?	Ne amaçla yapılmıştır?	Tanıtıcı bir cümle yazınız.
 Tarihî cami				
 Kale				
 Tarihî saat kulesi				
 Antik kent				
 Medrese				
 Türbe				
 Han				
 Tarihî ev				
 Tarihî çeşme				
 Tarihî hamam				
 Kervansaray				
Türü	Çevrenizde var mı?	İsmi nedir?	İnsanlara ve diğer canlılara faydaları nedir?	Tanıtıcı bir cümle yazınız.
 Göl				
 Deniz				
 Mağara				
 Orman				
 Dağ				
 Irmak				
 Şelale				

Fotoğraf 4.11. Sıra sizde etkinliği (Evirgen vd, 2023: 49).

Bu etkinlik ile çevresinde bulunan tarihi eser, yapı ve doğal güzellikleri göz önünde bulundurarak bunlar ile ilgili bilgi edinerek soruları cevaplaya bilmesi, bu etkinliği yaparken araştırma yapması ve bu araştırma sonucunda tabloyu doldurması gerekmektedir. Böylelikle tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, gözlem ve araştırma becerisi kazandırılmak istenmiştir.

“Kültürel Özelliklerimiz”

“Kültürel Özelliklerimiz” konusunda Türkiye’nin farklı yörelerine ait kültürel öğelere yer verilerek bu öğelerin benzerlik ve farklılıklarının üzerinde durulmuş, örneklerle açıklanmıştır. Ders kitabında hem konu anlatımında hem de etkinlikler içerisinde yer alan kültürel öğeler araştırmacı tarafından hazırlanan Şekil 4.6’da sunulmuştur.

Şekil 4.6. Kitapta yer verilen kültürel öğeler.

Şekilde yer alan kültürel öğelerden bayramlar, geleneksel el sanatları, düğünler, halk oyunları, türküler ve tarihi yapıların tanıtımı yapılmıştır. Benzer ve farklı yönlerine hem konu anlatımında hem etkinliklerde vurgu yapılmıştır. Bu geleneksel öğelerle ilgili dikkat çekici örneklerle daha detaylı olarak yer verilmiştir.

Konuya hazırlık niteliğinde yer alan ilgi çekici etkinlik ile konuya giriş yapılmıştır. Genel ağ haberinden alınan metin ve sorulara yer verilmiştir. Ankara Kızılcahamam’da bayram namazından önce veya sonra çocukların bir araya gelip, tekerleme söyleyerek dolaşım şekerleme veya harçlık topladıkları bir bayram geleneğinden bahsedilmiştir. Devamında ise dini bayramlarda öğrencinin neler yaptığı ve kendi yaşadığı yerdeki bayram geleneği ile bu geleneği kıyaslayarak açıklaması istenmiştir. Bu etkinlik ile Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, gözlem ve eleştirel düşünme becerisi kazandırılmak istenmiştir. Bu etkinliğin ardından konu anlatımına geçilmiştir. Kültürel öğelerden ilk olarak bayramlara değinilmiştir.

Kurban ve Ramazan Bayramlarında insanlar bir araya gelerek pek çok geleneği yerine getirdiği, bu bayramlarda büyüklerin ziyaret edildiği, misafirlere ikramlarda bulunulduğu ve küslerin barıştığı vurgulanmıştır. Bayramların dostluk, hoşgörü ve yardımlaşmayı artırdığına değinilmiştir. Bayram kutlamalarının benzer yönleri olduğu gibi yöreden yöreye farklılık gösterdiği, Rize Akdere köyünde farklı bir bayram geleneği olan Dönme Dolap Şenliğine örnek verilerek anlatılmıştır. Bu anlatımdan hemen sonra “Sizin yaşadığınız yerdeki gelenekler nelerdir? Açıklayınız.” (Evirgen vd, 2023: 50) sorusuna yer verilmiştir. Böylelikle öğrencinin

dini bayramlarda yaşadığı yere özgü geleneklerin farkına varması ve bu gelenekleri açıklayabilmesi gerekmektedir. Bu soru ile Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, eleştirel düşünme, gözlem becerileri kazandırılmak istenmektedir.

Konunun devamında Türkiye'nin çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yaptığı için zengin bir kültürel mirasının bulunduğu değinilmiştir. El sanatları, kıyafetler, kültürel yapılar, müzik ve yemeklerin benzerliklerinin yanı sıra farklılıkları da olduğundan söz edilmiştir. Bu kültürel özellikler ve bu özelliklerin benzer ve farklı yönlerinden kısaca bahsedilmiştir.

Geleneksel el sanatlarından halıcılığa örnek verilmiştir. “*Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdığımız bu kültür ögemiz kuşaktan kuşağa binlerce yıldır tezgâhlarda dokunmaya devam ediyor.*” (Evirgen vd, 2023: 51) ifadesi ile geçmişten bugüne kadar aktarılan kültürel öge olduğu vurgulanmıştır. Benzer teknik farklı desen ve renk kullanılarak dokunan halıların, dokunduğu yörenin ismi (Milas, Gördes, Kula, Bünyan) bilindiğinden bahsedilmiştir. Devamında Kocaeli ve Muğla'da dokunan ve bu halıları diğer halılardan ayıran özelliklerine örnek verilmiştir. Konu ile bağlantılı “*Dünya üzerindeki en eski halılardan biri olan Pazırık halısı Orta Asya'da bulunmuş bir Türk halısıdır (Görsel 2.35). Yaklaşık 2300 yaşındadır.*” (Evirgen vd, 2023: 51) bilgisine yer verilerek Pazırık halısının müzede sergilenen görseline yer verilmiştir (Fotoğraf 4.12).

*Görsel 2.35 Pazyryk halısı
(Ermitaj Müzesi, St. Petersburg Rusya)*

Fotoğraf 4.12. Pazyryk Halısı (Evirgen vd, 2023: 51).

Geleneksel el sanatlarından halıcılıkla ilgili bilgi verdikten sonra Pazyryk Halısına değinilmesi ve müzede sergilenen fotoğrafa yer verilmesi ile geçmiş bugün bağlantısı kurulmuştur. Böylelikle değişim sürekliliği algılama becerisi ve estetik değerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Devamında “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir. Bu etkinlikte yaşadığı yerde yapılan geleneksel el sanatları, bu el sanatlarının başka yerlerde yapıp yapılmadığı, yöreden yöreye benzerlik farklılık göstermesinin sebepleri ve el sanatlarının yaşatılması ve tanıtılması için neler yapılabileceği sorulmuştur. Bu etkinlik ile kültürel mirasa duyarlılık değeri ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, araştırma, eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır.

Kültürel öğelerin bir diğeri olan düğünlere geçilmiştir. Yüzyıllar boyu devam ettiği vurgulanan düğünlerin; insanları bir araya getirdiği, birlik ve beraberliğin güçlendiği, maniler söylenip türküler okunduğu, halaylar çekilerek coşku ve mutlulukla yapıldığına değinilmiştir. İnternet sitesinden alınan bir yazı ile Kırıkkale’de yapılan düğünlerdeki kültürel özelliklere örnek verilmiştir. Ardından Halk oyunlarına geçilmiştir. Halk oyunlarının konularını toplumsal olaylardan ve günlük yaşamdan aldığına, birlikte hareket etmeyi, paylaşmayı ve kaynaşmayı

öğrettiğinden bahsedilmiştir. Bar, horon ve zeybek oyunlarının oynanma şekilleri örnek verilmiş ve bu örnek anlatımlar görseller ile desteklenerek somutlaştırılmıştır.

Konunun ardından “Sıra Sizde” etkinliklerine (2) yer verilmiştir. İlk etkinlik ile kendi yöresinde oynanan bir halk oyununun adı, özellikleri, geleneksel kıyafeti, oyunda kullanılan müzik aletlerini araştırması ve metin içerisinde örneği verilmiş olan halk oyunları ile kendi yöresinde oynanan halk oyununu karşılaştırması istenmiştir. Böylelikle kendi yöresinde oynanan halk oyununu ve bu halk oyununun özelliklerini araştırması amaçlanmıştır. Diğer etkinlikte ise yaşadığı yerde kutlanan düğün, festival, şenlik gibi kültürel öğelerden birini seçerek bu kültürel öğeyi tanıtan bir yazı yazması ve bu kutlamanın insanları bir araya getirmesindeki önemini açıklaması istenmiştir. Bu etkinlikler ile araştırma ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerileri kazandırmak amaçlanmıştır.

Etkinliklerden sonra bir diğer kültürel öge olan türkünün anlatımına geçilmiştir. Bu anlatımda, Türkü kelimesinin anlamı ve Türk milletine özgü olma özelliği vurgulanmıştır. Farklı yörelerin kültürel özelliklerini yansıtan türkülerin her birinin farklı bir hikâyeye sahip olduğu belirtilmiş, bu farklılıkların yanı sıra türkülerin birleştirici özelliğinden de bahsedilmiş ve Tokat yöresine ait “Burçak Tarlası” türküsüne yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir. Bu anlatım ile “türkü” kavramının öğretimi ve kültürel önemine yer verildiği tespit edilmiştir.

“Kültürel Özelliklerimiz” konusunda son olarak tarihi evlerin anlatımına yer verilmiştir. Türkiye’nin tarihi eserler açısından oldukça zengin olduğu ve tarihi evlere her yörede rastlanabileceği vurgulanmıştır. Yöreden yöreye farklı özellikler taşısa da benzer yönleri de bulunmakta olan bu evlerin yapısal özelliklerine yer verilmiştir. Bu evlerin “hayat” olarak adlandırılan bölümünden bahsedilirken, “*Hayat; ailenin oturduğu, misafirlerini ağırladığı bölümdür.*” (Evirgen vd., 2023: 55) ifadesi kullanılmış ve bu anlatım görsel ile desteklenmiştir (Fotoğraf 4.13).

Görsel 2.41 Antalya Teke evi

Fotoğraf 4.13. Antalya teke evi (Evirgen vd, 2023: 55).

Konu anlatımını destekleyen bu görsel ile hayat kavramı somutlaştırılmıştır. Metin içerisinde avlu, hayat gibi farklı kavramlara değinilmiş ve bu kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Aynı zamanda tarihi evler ile yapılan bu anlatım ile değişim ve sürekliliği algılama, gözlem becerilerinin ve estetik değerinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Konu anlatımından sonra “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir. Bu etkinlikte farklı yörelere ait fotoğraflar verilmiştir (Fotoğraf 4.14). Bu fotoğrafları inceleyerek kendi yaşadığı yerdeki tarihi evler ile benzer ve farklı yönlerini karşılaştırması istenmiştir.

Görsel 2.42 Beypazarı Evi

Görsel 2.43 Antalya Evi

Fotoğraf 4.14. Sıra sizde etkinliği fotoğrafları (Evirgen vd, 2023: 55).

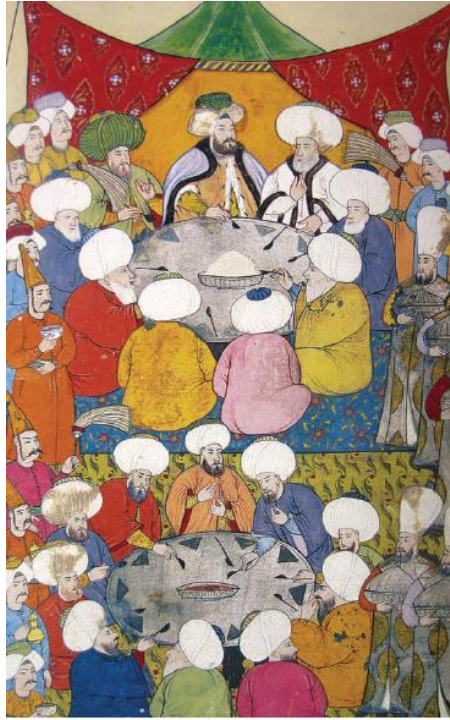
Bu etkinlik ile yaşadığı yerdeki tarihi evleri fark etmesi ve görsellerde verilen evlerle benzer ve farklı yönlerini ayırt etmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu etkinliği ile günümüzde yaşadığı ev ile de bir karşılaştırma yapacaktır. Değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, eleştirel düşünme becerileri ve estetik değeri kazandırılmak amaçlanmıştır. Devamında “Sıra Sizde” etkinliklerine (2) yer verilmiştir.

Bu son etkinlikler konunun tamamını kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. İlk etkinlikte konu içerisinde adı geçen kültürel öğelerin hepsi verilerek yaşadığı yöreye ait bu öğeler ile Türkiye’de seçeceği bir ilin kültürel öğelerini araştırarak tablo içerisinde verilen ilgili yerlere yazması ve benzer olanların isimlerini ise kırmızı kalemle çizmesi istenmiştir. Diğer etkinlikte ise yaşadığı yörenin kültürel özelliklerini yansıtan bir broşür hazırlaması istenmiştir. Bu etkinlikler ile öğrendiklerini pekiştirerek uygulayabileceği bir bölüm oluşturulmuştur. Kendi yöresine ait kültürel öğeleri araştırarak öğrenecektir. Konu içerisinde verilen anlatımlara benzer şekilde de bir anlatım yapabilecektir. Bu etkinlikler ile araştırma, gözlem, kanıt kullanma becerileri ve kültürel mirasa duyarlılık değeri kazandırılmak istenmiştir.

“Geçmişten Günümüze”

“Geçmişten Günümüze” konu başlığı ile günlük hayatımızda yer alan kültürel unsurların uzun süredir var olduğu ve bu kültürel unsurların değişerek ya da değişmeden kullanılmaya devam edildiği vurgulanmıştır.

Konuya Levni’ye ait bir minyatür fotoğrafı ve soruyla başlanmıştır (Fotoğraf 4.15). Soruda görselin incelenerek, görseldeki kıyafet ve sofraya ile günümüzdeki kıyafet ve sofranın karşılaştırılarak, benzer ve farklı yönlerinin söylenilmesi istenmiştir.

Fotoğraf 4.15. Minyatür örneği (Evirgen vd, 2023: 57).

Bu soru ile görselde yer alan sofraya ve kıyafetleri günümüzde yer alan kıyafet ve sofraya ile karşılaştırırken geçmiş ve bugün bağlantısı kurularak söylenilmesi beklenmektedir.

Böylelikle Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, gözlem, değişim ve sürekliliği algılama becerisi ve estetik değeri kazandırmak amaçlanmıştır.

Yiyecek, içecek, kıyafet, gelenek ve kutlama gibi bazı kültürel öğelerin zaman içerisinde değişebildiği gibi değişmeden de devam ettiği vurgulanmıştır. Türklerin dünya mutfağına kazandırdığı ifadesiyle bahsedilen yoğurt ve ayran örnek olarak verilmiştir. Geçmişte yalnızca evlerde üretilen yoğurtun şimdi fabrikalarda üretildiğine değinilerek geçmiş bugün bağlantısı kurulmuştur. 1555 yılında Avusturya-Macaristan elçisinin seyahatnamesinde Türklerin sofraya kültüründen ve yoğurttan bahsettiği bir alıntıya yer verilmiş, geçmişe ait anlatım için kullanılan bu alıntı ile kültürel olarak Türklere ait olan farklı yiyecek ve içeceklerin (tuz, soğan, üzüm ve vişne hoşafı, pirinç, koyun eti ve kuzu eti) örneği de verilmiştir. Devamında “Metinde yoğurt dışında hangi yiyecek ve içeceklerimizden bahsedilmektedir? Bunlar günümüzde de tüketiliyor mu? Örnek veriniz.” (Evirgen vd., 2023: 57) sorusuna yer verilmiştir. Bu soru ile metinde yer verilen diğer yiyecek ve içeceklerin de günümüzde hala tüketilmeye devam edildiği vurgulanırken kültürel öğelerin zaman içinde değişmeden de devam edeceği anlatımı desteklenmiştir. Aynı zamanda Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, değişim ve sürekliliği algılama becerileri ve kültürel mirasa duyarlılık değeri kazandırmak amaçlanmaktadır. Yoğurtun Nasrettin hocanın fıkralarına da konu olduğuna “Ya tutarsa” fıkrası ile yer verilerek anlatım edebi ürün ile zenginleştirilmiştir.

Devamında misafirperverlik, misafirleri en iyi şekilde ağırlamaya çalışmak ve misafirlere yapılan ikramların kültürel bir değer olduğundan bahsedilmiştir. Misafirlere kolonya sunmanın geleneklerden biri olduğu vurgulanmıştır. Kolonyanın ortaya çıkışı ve kullanımına ilişkin tarihsel süreci anlatılmıştır. Bu anlatım kolonyanın kültürümüze başka kültürlerden geçtiğine değinilerek kültürel etkileşime değinilmiştir. Misafirperverlikte ikram kültürünün zaman içerisindeki değişimi ve sürekliliğine vurgu yapılmıştır. Devamında öğrendiklerini pekiştirmek ya da uygulamasını sağlamak için “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir. Bu etkinlikte “Lokum Tahtını Geri Alıyor” isimli bir genel ağ haberi verilerek soruları cevaplaması istenmiştir. Türk lokumunun, geleneksel bir değere sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu içerikten sonra 1900’lerde yemek kültüründeki değişikliğin nedeni ve günümüzde lokumun nerelerde ikram edildiği sorularına yer verilmiştir. Bu etkinlik ile araştırma, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılmak istendiği tespit edilmiştir.

Bir diğer kültürel öğe olarak çay örnek verilmiştir. İlk olarak Çin’de tüketilmeye başlanan ve zaman içerisinde dünyaya yayılan çayın geçmişinin binlerce yıl öncesine

dayandığına değinilmiştir. Türkiye’de çayın geçmişinin oldukça yeni 1930’larda Ziraat Mühendisi Zihni Derin’in çalışmalarıyla üretiminin yaygınlaştığından bahsedilmiştir. Verilen bir genel ağ haberinde konu metnini destekler nitelikte metinle ve “Çay” isimli şiire yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir. Konu anlatımı genel ağ haberi, şiir gibi farklı metinlerle desteklenmiştir.

Konunun devamında mendilin anlatımına yer verilmiştir. Kış aylarında yaygın olarak kullanılan kâğıt mendillerin tarihinin oldukça yeni olduğu ifade edilmiştir. Geçmişte kumaş mendillerin tercih edildiği söylenmektedir. İlk Türkçe sözlük olan, Kaşgarlı Mahmut’un yazmış olduğu Dîvânu Lugâti't-Türk’te ipekli veya pamuklu kumaş parçaları, "ulatu" ve "savluk" gibi Türkçe sözcüklerle ifade edildiği anlatılmıştır. Günümüze ulaşan en eski mendillerin Topkapı Sarayı Müzesi’nde sergilendiği ve tarihinin 1500’lere dayandığına değinilmiştir. Bu anlatımda mendilin tarihsel gelişimi ve Türk tarihindeki kullanımını kısaca anlatılmıştır. Böylelikle geçmiş bugün bağlantısı kurularak kâğıt mendilin zaman içerisindeki değişimi anlatılmıştır. Bu anlatımla değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırmak amaçlanmıştır. Konunun devamında “ilginç bilgi” sembolü kullanılarak Dîvânu Lugâti't-Türk’e dair bilgiler verilerek anlatım zenginleştirilmiştir. Son olarak bir diğer kültürel unsur olan selamlaşmadan bahsedilmiştir. Aynı zamanda öğrenilenlerin uygulanacağı ve pekiştirilmesini sağlayacak “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.16).

Aşağıdaki tabloya günlük hayatımıza yerleşmiş kültürel unsurlardan üçünü yazınız. Bu kültürel unsurların tarih boyunca gösterdiği gelişim, süreklilik ve değişimi araştırarak tabloda uygun bölüme yazınız.

Kültürel unsurlar	Geçmişte nasıldı?	Günümüzde nasıl?	Süreklilik mi gösteriyor?	Değişim yaşamış mı?

Fotoğraf 4.16. Sıra sizde etkinliği (Evirgen vd., 2023: 60).

Bu etkinlik ile kültürel unsurlardan üç örneğin zaman içerisinde göstermiş olduğu gelişim, süreklilik ve değişimin araştırılarak tabloya aktarılması istenmiştir. Aynı zamanda metindeki anlatım ile iletişimin ilk adımı olarak bahsedilen selamlaşmanın geçmişten günümüze değişerek geldiği vurgulanmıştır. Zaman içerisinde değişen kavramlara yer verilerek geçmiş bugün bağlantısı kurulmuştur. Anlatımdan sonra sorulan soru ile bugün kullandığı ifadeleri düşünüp farkına vararak söylemesi amaçlanmıştır. Böylelikle hem anlatım hem anlatım sonrasında sorulan soru ve etkinlik ile değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ve araştırma becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır.

Konu sonunda “Neler Öğrendik?” başlığı kullanılarak ünite içerisindeki konular bilgi haritası üzerinde kısaca özetlenmiştir. Böyle bir bilgi haritasının verilmesiyle konular kısa, anlaşılır ve düzenli olarak sunulmuştur. Üniteye ait konular, başlıklara ayrılmış ve konu içerisinde geçen kavramlar ve konunun neler öğrettiği sınıflandırılarak özet niteliğinde bir anlatım olmuştur. Konunun önemli noktalara değinilerek özetlenmesi ile konunun tekrarlanarak hatırlatılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda konu sonunda verilen bilgi haritası ile tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

4.1.2. Beşinci sınıf “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinin genel değerlendirmesi

“Kültür ve Miras” öğrenme alanı 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesi olarak yer almaktadır. Ders kitabında yer alan ünite incelemesine bu başlık altında bir bütün olarak yer verilmiştir. Ders kitabında yer verilen beceri ve değerlere tablo 4.1.’de yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Beşinci sınıf ders kitabında yer alan beceri ve değerler.

5. Sınıf Ders Kitabında Verilen Beceri ve Değerler		
Beceriler	Doğrudan verilen beceriler	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma Araştırma
	Örtük olarak verilen beceriler	Eleştirel düşünme Değişim ve sürekliliği algılama Zaman ve kronolojiyi algılama Gözlem Mekânı algılama Kanıt kullanma Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
Değerler	Doğrudan verilen değerler	Estetik Kültürel mirasa duyarlılık
	Örtük olarak verilen beceriler	Adalet Saygı Doğal çevreye duyarlılık

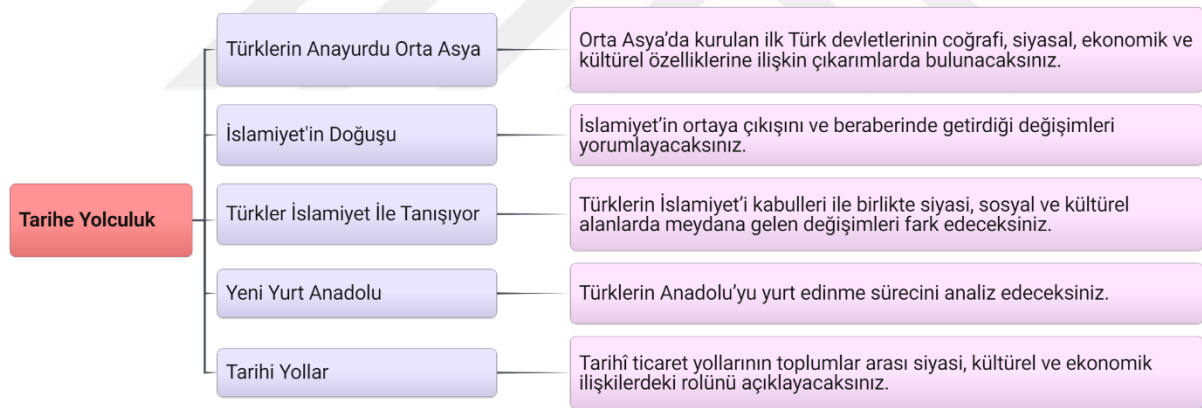
SBDÖP’nda Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, araştırma gibi becerilerin öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır. Ders kitabı incelendiğinde bu becerin yanı sıra eleştirel düşünme, değişim ve sürekliliği algılama, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, mekânı algılama, kanıt kullanma ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin de öğrencilere kazandırılmak istendiği saptanmıştır. Aynı zamanda SBDÖP’nda estetik, kültürel mirasa duyarlılık değerlerine vurgu yapılmış bu değerlerin yanı sıra adalet, saygı, doğal çevreye duyarlılık değerlerine de ünite içerisinde yer verilmiştir. Konu içerisinde telkin yoluyla değer aktarımı yapılmıştır. Beceriler kitap içerisinde yer verilen etkinlik ve sorular vasıtasıyla, değerler ise daha çok konu anlatımı esnasında kazandırılmaya çalışılmıştır.

Ders kitabında yer verilen metinler içerisinde soyut kavramlara yer verilmiş ve bu kavramların anlamlarına yer verilerek açıklaması yapılmıştır. Konu anlatımı içerisinde kavram öğretimi yöntemlerine yer verilmemiştir. Soyut kavramlar görsellerle somutlaştırılmaya çalışılmış, kullanılan görsellere metin içerisinde atıf verilerek metin görsellerle desteklenmiştir.

Konu içerisinde farklı etkinlikler, sorular ve edebi türlere yer verilerek anlatım zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Ders kitabında konu anlatımının gerçekleştiği 36-61 arasında yer alan sayfalar içerisinde, 4 konu başlığı altında konuya giriş niteliğinde 4 soruya yer verilmiştir. Aynı zamanda konu içerisinde konu ile ilgili cevaplanacak 9 soruya, 4 ilginç bilgi kutusuna, 20 sıra sizde etkinliğine ve 5 edebi türde içeriğin bulunduğu bölüme yer verilmiştir. Konu içerisinde toplam 42 farklı etkinliğin yer aldığı tespit edilmiştir. Bağlantı adresi (2) kullanılarak sanal müzelere yönlendirme yapılarak teknolojinin kullanımı teşvik edilmiştir. Etkinlikler ile anlatım pekiştirilmiş, zenginleştirilmiş aynı zamanda ek bilgilere yer verilerek konunun devamı niteliğinde de kullanılmıştır. Etkinliklerde ve konu içerisinde güncel örnekler ve kıyaslamalar da kullanılarak geçmiş bugün bağlantısı kurulmuştur.

4.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı

Bu bölümde Sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı incelenmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanı sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabında “Tarihe Yolculuk” başlığı ile yer almaktadır. Ünite bulunan konular ve ünite sonunda neler öğrenileceğine ünite kapak sayfasında yer verilmiştir (Şekil 4.7).

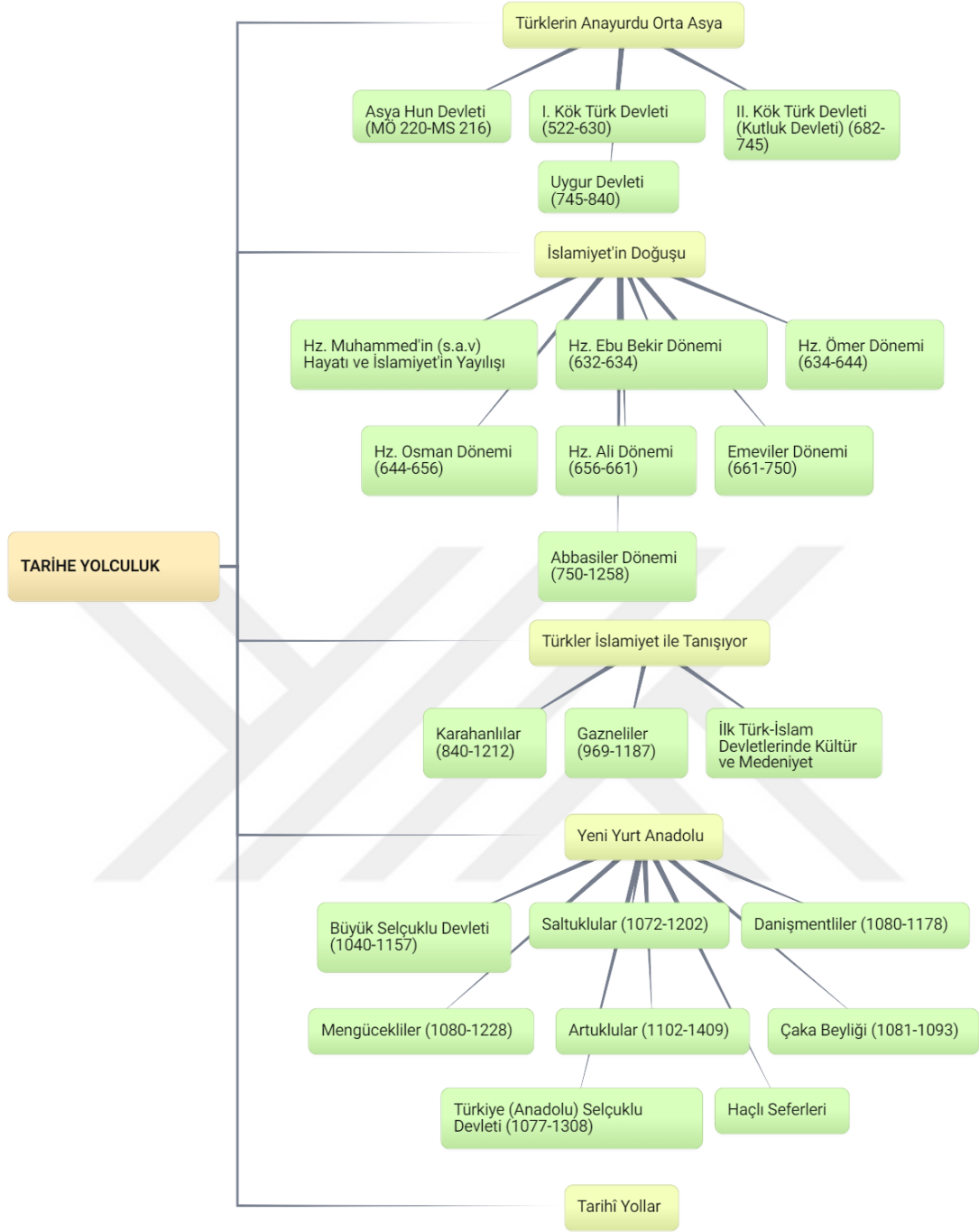
Şekil 4.7. Tarihe Yolculuk Ünite Tanıtımı (Yıldırım vd., 2023: 47).

Sosyal bilgiler ders kitabında “Tarihe Yolculuk” ünitesinde yer alan konular 5 konu başlığına karşılık gelmektedir. Konu sonlarında öğrencilerin neler öğrenecekleri 5 madde ile açıklanmıştır. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında 6. sınıf “Kültür ve Miras” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır (MEB, 2018: 20). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan “Neler Öğreneceğiz?” başlığı, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımlara uygun olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı işlenirken; kültürel mirasa duyarlılık değeri ile zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin öğrenciye edindirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Ders kitabında yer alan konular aynı zamanda alt başlıklara ayrılmıştır. Ders kitabında konu anlatımının yanı sıra bilgilendirici, dikkat çekici ve öğretilenlerin pekiştirilmesini sağlayan bölümlere yer verilmiştir. Konular “Hazırlanalım” başlığı altında konu ile ilgili ön hazırlığın yapıldığı görsel ve soruyla başlamaktadır. Devamında her konuda “Hazırlanalım” sorusundan sonra konu ile ilgili bilinmesi gereken kavramların yer aldığı “Kavramlar” bölümü bulunmaktadır. Konu içerisinde verilen sorular, okuma metinleri ve etkinlikler ile anlatım zenginleştirilmiştir. Konu ile ilgili bilgi ya da haberleri içeren “Okuyalım Öğrenelim” metinlerinden sonra verilen ve metin ile ilgili sorulara “Cevaplayalım” bölümünde yer verilmiştir. Bu sorular anlatımı yapılan konu temel alınarak cevaplanabilmektedir. “Sıra Sizde” bölümünde ise konu içerisinde ya da etkinlik içerisinde verilen bilgilerden yola çıkılarak hazırlanmış anlatımların pekiştirilmesini sağlayan etkinlikler yer almaktadır. Bu etkinlikler bazen konu anlatımını pekiştirirken bazen de konu içerisinde bahsedilen ancak yeterince açıklanmamış kavram ya da olaylarla ilgili bilgi vererek bu bilgilerin pekiştirilmesini sağlamaktadır. “Sıra Sizde” etkinliklerinde konu anlatımının pekiştirilmesi amaçlanmış araştırma konusu ya da sorularına yer verilmemiştir. Araştırma yapılmasını gerektiren bölümlere “Araştıralım” başlığı, anlatımı yapılan konu ile ilgili ilgi çekici görsel ya da bilgilere ise “Bunu Duydunuz mu?” başlığı altında yer verilmiştir.

4.2.1 “Tarihe Yolculuk” ünitesi

“Tarihe Yolculuk” ünitesi 5 başlığına ayrılmıştır. Başlıkların altında kazanımlarla uyumlu etkinlik, konu anlatımı, görsel öge ve edebi metinlere yer verilmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanına denk gelen “Tarihe Yolculuk” ünitesi konu başlıklarına araştırmacı tarafından hazırlanmış Şekil 4.8’de yer verilmiştir.

Şekil 4.8. “Tarihe Yolculuk” ünitesi konu başlıkları.

“Türklerin Anayurdu Orta Asya”

“Türklerin Anayurdu Orta Asya” konusunun girişinde “Hazırlanalım” başlığı altında konuyla ilgili ön hazırlık yapılması için Orta Asya haritası verilerek yeryüzü şekilleri ve coğrafi özelliklerin insanlar üzerinde etkileri ile ilgili sorulara yer verilmiştir (Fotoğraf 4.17).

1. Orta Asya'yı çevreleyen yeryüzü şekillerini haritadan yararlanarak söyleyiniz.
2. Yaşadığımız yeri düşünerek, coğrafi özelliklerin insanların yaşayış tarzı ve ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkisini tartışınız.

2.1: Orta Asya

Fotoğraf 4.17. “Türklerin Anayurdu Orta Asya” ön hazırlık çalışması (Yıldırım vd., 2023: 48).

Bu ön hazırlık çalışması ile konu içerisinde sıklıkla yer verilen Orta Asya, harita üzerinde gösterilerek somutlaştırılmıştır. 5. sınıf ders kitabında yer alan “Haritayı Tanıyorum” ve “İklim ve Yaşamım” (Evirgen vd., 2023) konularındaki bilgiler bu ön hazırlık çalışmasında kullanılarak Orta Asya haritası analiz edilebilecek ve coğrafi özelliklerin insanlar üzerindeki etkileri hakkında yorum yapılabilecektir. Bu çalışma ile harita okuryazarlığı, gözlem ve mekân algılama becerileri kazandırılmak istenmektedir.

“Hazırlanalım” çalışmasından sonra konu ile ilgili bilinmesi gereken “*destan, göç, millet, yazıt-kitabe*” (Yıldırım vd., 2023: 48) kavramları “Kavramlar” başlığı altında verilmiştir. Orta Asya ve Türkler hakkında kısa bir anlatım ile “Türklerin Anayurdu Orta Asya” konusuna giriş yapılmıştır. Konu anlatımı Türklerin ilk anayurdu olan Orta Asya'nın anlatımı ile başlamıştır. Kelime anlamı ve coğrafi özelliklerine değinilmiştir. Orta Asya'nın coğrafi özelliklerinin bozkır kültürünün gelişmesine neden olduğu ve Türklerin sosyal ve ekonomik yapısının bu kültüre göre şekil aldığından bahsedilmiştir. “Konargöçer” kavramının coğrafi ve ekonomik şartlara göre mevsimsel yer değiştirme anlamına geldiği açıklanmıştır. Bozkır kültüründen dolayı Orta Asya'da yaşayan Türklerin de göçebe bir hayat yaşadığına, göçebe hayat şartlarından dolayı çadırlarda yaşadıklarına, geçimlerini hayvancılıktan sağladıklarına değinilmiştir. Aynı zamanda atı evcilleştiren ilk milletlerden birisi olduğu ve atı evcilleştirmeleri sayesinde geniş alanlara yayıldıkları ifade edilmiştir. Hayvancılığın yanı sıra

tahılları öğüttükleri, dokumacılık ve madencilik ile uğraşarak eşyalar yaptıkları anlatılmıştır. Bu bilgiler verildikten sonra anlatımı destekler nitelikte “Cevaplayalım” ve “Okuyalım Öğrenelim” bölümlerine yer verilmiştir. “Orta Asya’da yapılan arkeolojik kazılarda savaş aletleri, çanak çömlekler, kilimler, süs eşyaları vb. bulunmuş olması Türklerin hangi ekonomik faaliyetlerle uğraştıklarını göstermektedir? Söyleyiniz.” (Yıldırım vd., 2023: 48) sorusu metinde yapılan anlatımı destekler niteliktedir ve Türklerden kalan kalıntıların günümüze kadar ulaştığını göstermektedir. Aynı zamanda kazanım ile bağlantılı olarak Türklerin ekonomik faaliyetleri ile ilgili çıkarımda bulunulmasını sağlamaktadır. “Cevaplayalım” bölümü ile Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisinin kazandırılması amaçlanmaktadır. “Okuyalım Öğrenelim” bölümünde “Konargöçer Yaşayışta Çadırlar” başlıklı bir kitap alıntısına yer verilmiştir. Metin görsel ile desteklenmiş ve Orta Asya’da bulunan konargöçer çadırına ait fotoğraflara yer verilmiştir. Metnin görseller ile desteklenmesi ile konu somutlaştırılmıştır. “Okuyalım Öğrenelim” metni içerisinde “Cevaplayalım” bölümüne yer verilmiştir. Bu bölümde metinden hareketle cevaplanacak sorulara yer verilmiştir. Bu alandan sonra Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerine başlıklar altında yer verilmiştir.

İlk Türk devletlerinin anlatımına kuruldukları ve hüküm sürdükleri bölgenin haritası ile başlanarak devamında kurucusu ya da devletin en parlak dönemini yaşatan hükümdarın ağzından ülke hakkında bilgi verdiği kısa anlatımlara yer verilmiştir. Bu metinler ile ülkelerin kuruluşundan, önemli gelişmelerinden, öne çıkan özelliklerinden ve yaptıkları savaşlardan kısaca bahsedilmiştir. Metinler komisyon tarafından hazırlanmıştır. Bu kısa anlatımlardan sonra ise anlatımı yapılan devletin; siyasi, coğrafi, dini, ekonomik ve kültürel unsurlarından önemli olanlara yer verilerek açıklanmıştır, etkinliklere yer verilerek öğrencilerin çıkarımlarda bulunmaları istenmiştir.

Asya Hun Devletine ait harita ile konuya başlanmıştır (Fotoğraf 4.18).

2.4: Asya Hun Devleti

Fotoğraf 4.18. Asya Hun Devleti Haritası (Yıldırım vd., 2023: 50).

Haritada Orta Asya'nın fiziki haritasına Asya Hun Devletinin sınırları, devletin bayrağı ve Çin Seddi eklenmiştir. Konunun başında haritaya yer verilmesi ile Asya Hun Devletinin konumu ve coğrafi özellikleri somutlaştırılmıştır. Aynı zamanda harita okuryazarlığı becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Asya Hun Devletine en parlak dönemini yaşatan hükümdarı Mete Han'ın anlatımıyla kısaca Asya Hun Devletinin anlatımı yapılmıştır. Asya Hun Devleti'nin konumu, devlet yönetimi, askeri ve toplumsal özelliklerine, Orta Asya'da gelişen sözlü geleneklere ve Hunlara ait olan Oğuz Kağan Destanına yer verilmiştir. Farklı anlatımlarla konunun anlatımı kalıcı hale getirilmeye çalışılmış ve anlatım zenginleştirilmiştir. Oğuz Kağan Destanından bir bölüme "Okuyalım Öğrenelim" başlığı altında yer verilmiştir (Fotoğraf 4.19).

Oğuz Kağan Destanı

...Yurda dönmüş olan Oğuz, altı oğlu ile bir gün ava gitti. Oğulları altın bir yay ile üç altın ok buldular. Bunları paylaşırması için babalarına getirdiler. Babaları Oğuz Han yayı üçe parçalayıp büyük üç oğluna, üç altın oku da küçük üç oğluna verdi. Şöyle karar verdi: Kendilerine yay verdiği üç oğlunun soyundan geleceklere BOZOK densin (Bozok: parçalamak, bozmak). Kendilerine ok verdiği diğer üç oğlunun soyundan geleceklere ÜÇOK densin (Üçok: Üç tane ok). Buyurdu ki, bundan sonra oğullarından kim gelirse beraberce kılsınlar: “Biz hepimiz bir soydumuz” deyip orduda kendi yerini ve rütbesini bilsinler. Orduda yay verdiklerim sağ kolu, ok verdiklerim sol kolu teşkil etsin. Zira yay hakan gibi hükmeder ok ise ona tabi olur. Onların yurdunu da buna benzer şekilde ayırıp tayin etti. Bu toy da herkesin önünde sözünü bu şekilde tamamlayıp buyurdu ki: “Ben öldükten sonra yerim, tahtım ve yurt, oğlum Kiin Han’ındır.”

Zeki Velidi TOGAN, “Oğuz Destanı”, s.48 (Düzenlenmiştir.)

2.6: Oğuz Kağan Destanı Temsili Resim

Fotoğraf 4.19. Okuyalım öğrenelim bölümü (Yıldırım vd., 2023: 51).

Fotoğraf 4.19’da “Okuyalım Öğrenelim” bölümüne yer verilmiştir. Metinde soy birliğine vurgu yapılmıştır. Soyların nasıl ayrıldığı, orduda nasıl yer alacağı, devlet yönetiminin ikili teşkilatının nasıl uygulanacağı ve gelecek hükümdarın nasıl seçildiği vurgulanmıştır. “Oğuz Kağan Destanı” başlıklı metnin içerisinde bilinmeyen kelimelerin anlamları parantez içerisinde verilmiştir ancak metnin dilinin öğrenci seviyesine uygun olmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda verilen temsili resim anlatımı desteklememektedir, metni tam olarak karşılamamaktadır. Oğuz Kağan Destanından sonra verilen metin ile ilgili “Cevaplayalım” bölümüne yer verilmiştir. Oğuz Kağan Destanından yola çıkarak Hunların siyasi yaşantısına ilişkin çıkarımda bulunulması istenmiştir. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi kazandırılmak istenmiştir. Aynı zamanda kazanım ile tutarlı olduğu tespit edilmiştir. Anlatım “Sıra Sizde” etkinlikleri ile pekiştirilmiştir. Bu etkinliklerin içerisinde Asya Hun Devleti ile ilgili siyasi, sosyal ve kültürel özelliklere de yer verilmiştir.

Kitapta yer alan ilk “Sıra Sizde” etkinliğinde metin içerisinde kısaca bahsedilen Kavimler Göçünün sebeplerine yer verilmiştir. Orta Asya’da göçebe yaşayan Türklerin ekonomik, coğrafi (iklim ve nüfus artışı), dış baskılar ve bağımsız yaşama arzusu vb. nedenlerden dolayı başka yerlere göç ettikleri, Orta Asya dışında çeşitli devletler kurdukları,

bölümünde Pazırık Halısı ve Bayat Kilimi ve özelliklerine değinilmiştir. Bu genel ağ haberinin hemen yan tarafına Rusya’da sergilenen Pazırık halısının görseli eklenmiştir. Devamında “Bayat Kilimi” başlığı altında Türkiye’nin ilk ve tek patentli kilimi Bayat kiliminin yapıldığı bölge, yapılış şekli ile ilgili kısa bilgilere yer verilmiştir. Metnin yan tarafında Bayat kiliminin görseline yer verilmiştir. “Cevaplayalım” bölümünde ise Pazırık Halısının Türk kültürünün hangi alanını temsil ettiği, verilen iki halının benzer ve farklı yönleri ve Türk kültürünün sürekliliği hakkında ne söylenebileceğinin tartışılması istenmiştir. Ders kitabında yer verilen bu metinler ve sorular ile geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş ve geçmişten günümüze gelene kadarki sürekliliği vurgulanmıştır. Bu bölümler ile değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerileri ve kültürel mirasa duyarlılık, estetik değerleri kazandırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda sarmallık ilkesi kapsamında 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Kültürel Özelliklerimiz” başlığı altında yer verilen geleneksel el sanatlarından halıcılık anlatılırken ilginç bilgiler sembolü ile öğrencinin dikkatini çekmeyi amaçlayan bölümde yer verilen Pazırık Halısı (Evirgen vd., 2023: 51) hakkında kısa bilgiye 6. Sınıf ders kitabında daha detaylı şekilde yer verilmiştir.

I. Kök Türk Devleti Mukan Kağanın anlatımı ile başlamıştır. Metnin hemen yan tarafında I. Kök Türk Devletinin haritasına yer verilmiştir. Metin içerisinde coğrafi ve siyasi özelliklerine yer verilmiştir. I. Kök Türkler ile ilgili bu anlatımdan sonra “Okuyalım Öğrenelim” bölümüne yer verilmiş ardından “Cevaplayalım” bölümü ile I. Kök Türk Devletinin anlatımı bitmiştir. “Okuyalım Öğrenelim” bölümünde “Kök Türklere Ait Ergenekon Destanı” başlıklı Ergenekon destanının kısa özetine yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir. Bu metinden sonra “Cevaplayalım” bölümünde verilen Ergenekon Destanından yararlanarak Kök Türklerin yaşadıkları yerin coğrafi özellikleri hakkında çıkarımda bulunulması istenmiştir.

II. Köktürk Devletinin haritası ve Bilge Kağanın anlatımı ile konu anlatımına başlanmıştır. Siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri vurgulanmıştır. Önemli bir mirası olan ve Türk tarihine ışık tutan Orhun Kitabelerinin anlatımı yapılmıştır. “Bunu Duydunuz mu?” başlığı altında Moğolistan’da bu abidelerin bulunduğu yerin Türk İş birliği ve Komisyonu (TİKA) tarafından müze haline getirildiği bilgisine ve sonrasında “Sıra Sizde” etkinliği ile Orhun Kitabelerinden bir kesit, görseller ve metin ile ilgili sorulara yer verilmiştir (Fotoğraf 4.21).

Orhun Yazıtlarından Kesitler (Bilge Kağan Yazıtından)

“Türk, Oğuz beyleri, milleti işit: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti? Türk milleti, vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı seni beslemiş olan kağanına, hür olan iyi iline karşı hata ettin. Silahlılar nereden gelip seni dağıttılar? Mızraklılar nereden gelip seni sürdüler? Mukaddes Ötüken ormanının milleti, dağıldın ve gittin.

Çin milletinin ipeği yumuşak sözü tatlı imiş. Tatlı sözle, ipek kumaşla aldatır kendisine yaklaştırmış. Yaklaştırdıktan sonra kötü şeyleri düşünürmüş. Tatlı sözle, ipek kumaşla aldanıp Türk milleti öldün. O yere doğru gidersen daha çok öleceksin. Ancak Ötüken’de oturup kervan gönderirsen hiçbir sıkıntı yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarsın.

Ben Bilge Kağan Tanrı buyruğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli kıldım. Fakir milleti zengin kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım. Hep bana itaat etti.”

Muhammed ERGİN, “Orhun Abideleri,” s.73 (Düzenlenmiştir.)

Yunicek	Kompiu Üstüñler	Kanıpıan Üstüñler	Çiü Üstüñler	Hece Harfler					
Latin	Gösterik	Latin	Gösterik	Latin	Gösterik				
A, E	𐰇	B 6 𐰆	C 𐰇	A 𐰇	Ń 𐰇	İ 𐰇	Ç 𐰇	Y 𐰇	
Ĭ, Ĭ, Ĭ	𐰆	D 𐰆	X 𐰆	M 𐰆	𐰆	ND, NT 𐰆	𐰆	IK 𐰆	𐰆
Q, U	𐰆	G 𐰆	𐰆	P 𐰆	𐰆	LD, LT 𐰆	𐰆	OK, UK 𐰆	𐰆
Ö, Ü	𐰆	K 𐰆	𐰆	S 𐰆	𐰆			ÖK, ÜK 𐰆	𐰆
		L 𐰆	J 𐰆	Y 𐰆	Z 𐰆	𐰆			
		N 𐰆	𐰆	𐰆	N (NG) 𐰆	𐰆			
		R 𐰆	𐰆	Y 𐰆	R (NY) 𐰆	𐰆			
		S 𐰆	𐰆	I 𐰆					
		T 𐰆	𐰆	H 𐰆					
		Y 𐰆	𐰆	D 𐰆	𐰆				

2.14: Orhun Abideleri ve Kök Türk Alfabesi-Moğolistan

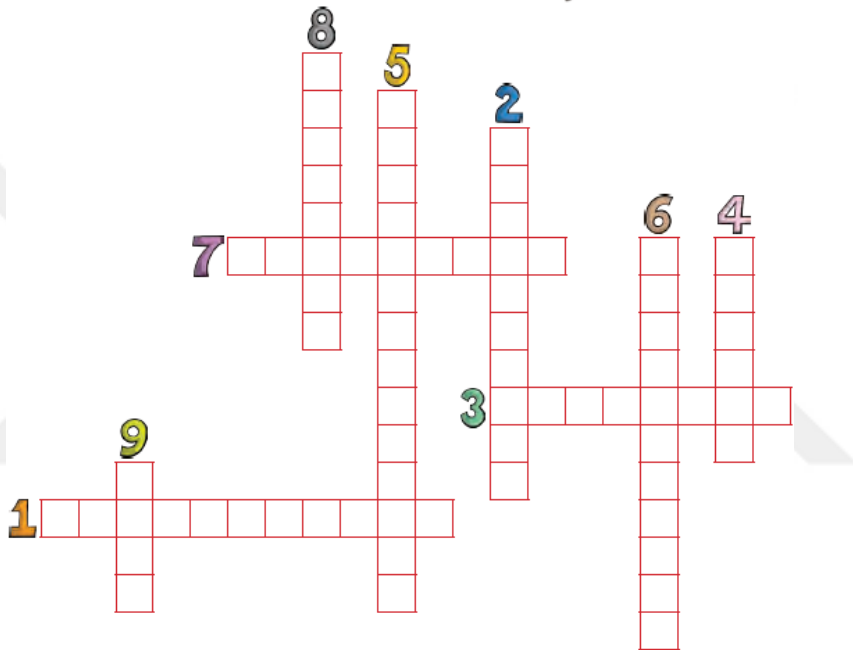
Fotoğraf 4.21. Orhun Kitabeleri ile ilgili sıra sizde etkinliği (Yıldırım vd., 2023:57).

Metinde Bilge Kağan birlik ve disiplin vurgusu yapmış, yönetim anlayışına değinilmiştir. Metnin devamında metin ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Bu sorularda Bilge Kağanın Türk milletine verdiği öğütler, metinde yer verilen Türklerin yapmış oldukları ekonomik faaliyetler ve Orhun Kitabelerinin Türk tarihi açısından önemi sorulmuştur. Metnin içerisinde bu soruların cevapları yer almaktadır ancak yer verilen metnin dilinin sınıf düzeyine uygun olmadığı tespit edilmiştir. Etkinlik içerisinde görsellere yer verilmesi ile Orhun Kitabeleri somutlaştırılmıştır. Anlatımlar ve etkinlik ile geçmiş bugün bağlantısı kurularak değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi ve kültürel

mirasa duyarlılık değeri kazandırılmak istenmiştir. Devamında ise bir diğer “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.22).

Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. İlk Türk devletlerinde devletin iki bölüm hâlinde yönetilmesi
2. Orhun Abideleri'nin günümüzde bulunduğu ülke
3. II. Kök Türk Devleti'nin en önemli veziri
4. II. Kök Türk Devleti'nin diğer adı
5. Türkçenin ilk yazılı kaynakları
6. Bilge Kağan ve Kül Tigin Abideleri'ni yazan kişi
7. Kök Türklere ait destan
8. Adına yazıt dikilen Bilge Kağan'ın kardeşinin adı
9. Orhun Müzesi'ni inşa ettiren kuruluş

Fotoğraf 4.22. Kök Türklerle ilgili sıra sizde etkinliği (Yıldırım vd., 2023: 58).

Bu etkinlik ile Kök Türk Devletlerine ilişkin soruların bulunduğu bulmacaya yer verilmiştir. Etkinlik ile anlatımda yer verilen bilgilere sorulmuştur. Bulmaca ile konunun tekrar edilerek pekiştirmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Devamında Türkler arasında yaygın olan “Gök Tanrı inancı” anlatılmış, dini özellikleri ve ritüellerine yer verilmiştir. Bu anlatımın hemen yan tarafına Moğolistan’da yer alan balbal örneklerinin olduğu görsel eklenmiştir. Böylelikle anlatım görsellerle desteklenmiş ve “balbal” kavramı görsel olarak somutlaştırılmıştır. Farklı kaynaklarda (İbn-i Fadlan’ın seyahatnamesi, Çin kaynakları ve Orhun kitabelerinde) balbalların nasıl yer aldığı ile ilgili kısa alıntılara yer verilmiş, anlatım zenginleştirilmiştir.

“Araştıralım” başlığı altında “MÖ 5. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen İskit Tiginini’ne ait olan ve Esik kurganından çıkarılan “Altın Elbiseli Adam” ı araştırarak elde ettiğiniz bilgileri sınıfta paylaşınız.” (Yıldırım vd., 2023: 59) sorusu sorulmuş ve bu soru ile sınıf dışında konu ile ilgili araştırma yapmaya teşvik edilmiş ve öğrendikleri bilgileri sınıfta paylaşması istenmiştir. Böylelikle araştırma ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi kazandırmak amaçlanmıştır.

Devamında Türklerde hükümdarların unvanları, kut anlayışı, töre ve kurultay kısaca anlatılmıştır. Bu anlatım yapılırken aynı zamanda törenin uygulanışı, hükümdarın özellikleri ve toplum yapısına değinilmiştir. Anlatımda ayrıca toplumda sınıf farklılıkları ve köleliğin olmadığına, kadının hem yönetim hem sosyal hayattaki önemine ve devletin ihtiyaç sahiplerine yardım ettiğine yer verilmiştir. Kurultaya ait temsili bir resme (Fotoğraf 4.23) ve “Cevaplayalım” bölümüne yer verilerek konu anlatımı tamamlanmıştır.

2.16: Kurultay Temsili Resim, Emine Demet DUMAN, Sulu Boya Tablo

Fotoğraf 4.23. Kurultay Temsili Resim (Yıldırım vd., 2023: 60).

Fotoğrafta yer verilen temsili resimde, Türklerin kültürel ve sosyal özelliklerine (içinde buldukları çadır, yer ve duvarda bulunan kilimler, geleneksel kıyafetler ve kurultayda hakanın yanında yer alan hatun) dair işaretler bulunmaktadır. Görselin detaylı olarak incelenmesi ve görselde yer verilen kültürel ve sosyal özelliklerin farkına varılması istenmiştir. “Hakan bir emir vereceği zaman “Hakan ve Hatun buyuruyor ki!” diye başlardı. Hakanın kullandığı bu ifadeden yola çıkarak Türklerde devlet yönetiminde kadının rolünü açıklayınız.” (Yıldırım vd., 2023: 60) sorusu ile Türklerde kadının rolüne dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Kutluk Bilge Kül Kağan'ın anlatımıyla Uygur Devletinin anlatımına başlanmıştır. II. Kök Türk Devletini yıkararak başkent Balasagun olan Uygur devletini kurduğu, ölümünden sonra devletin başına oğlu Moyeñçor'un geçtiğine değinilmiştir. Moyeñçor'un tüm Türk boylarını bir bayrak altında toplayarak Çin'e akınlar düzenlediğine yer verilmiştir. Moyeñçor'dan sonra yerine oğlu Böğü Kağanın geçtiği ve bu dönemde Uygurların Maniheizm'i benimseyerek sosyal ve toplumsal özelliklerini bıraktıklarına yerleşik hayata geçip, hayvancılığı bırakıp, savaşçı özelliklerini kaybettiklerine yer verilmiştir. Konu anlatımı yerleşik hayata geçen Uygurların önemli sosyal, kültürel ve ekonomik değışimler yaşadığından bahsedilerek devam etmiştir. Anlatımı yapılan Türk devletlerinden farklılıklarına yer verilmiş, diğer devlet ve toplumlarla kültürel etkileşimlerine dikkat çekilmiştir. Metnin devamında yer alan "Cevaplayalım" bölümü ile Hunları diğer Türk devletlerinden ayıran ekonomik, dini ve kültürel özelliklerin neler olduğu sorulmuş, bu soru ile diğer devletlerin dini, ekonomik ve kültürel özelliklerini hatırlayarak Uygurların dini, ekonomik ve kültürel özellikleriyle karşılaştırmaları istenmiş, böylelikle konular arasında bağlantı kurması amaçlanmıştır.

"Okuyalım Öğrenelim" bölümünde Uygurlara ait Türeyiş Destanına yer verilmiştir. Verilen bu destandan sonra "Cevaplayalım" bölümünde metinden hareketle Uygurların kültürel özellikleri hakkında neler söyleyebilecekleri sorulmuştur. İçeriğin kazanımla tutarlı olduğu tespit edilmiş, destandan yola çıkılarak Uygurların kültürel özellikleri hakkında çıkarımda bulunulması istenmiştir. Saygı değeri vurgulanmış, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi kazandırılmak istenmektedir. Sayfa içerisinde Tarih şeridine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.24).

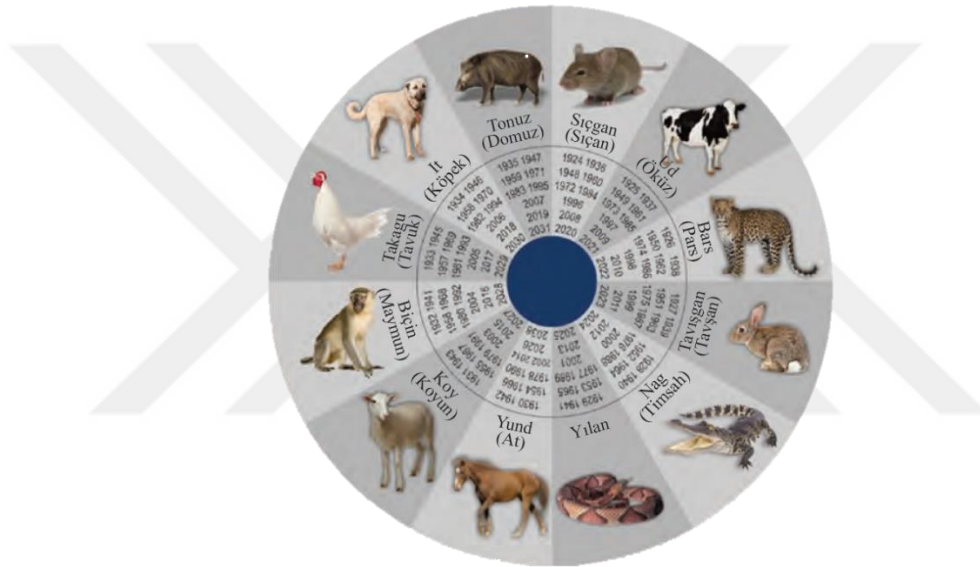
Fotoğraf 4.24. Orta Asya'daki ilk Türk Devletlerine ait tarih şeridi (Yıldırım vd., 2023: 62).

Tarih şeridi verilirken herhangi bir açıklama yapılmadan kullanılmıştır. Tarih Şeridinde konu içerisinde yer verilen devletlerin kuruluş ve yıkılış tarihleri ve kavimler göçünün başlangıç tarihine yer verilmiş bir kronolojik bir sıralama yapılarak aktarılmıştır. Böylelikle zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Konu anlatımı bittikten sonra "Sıra Sizde" etkinlikleri ve "Bunu Duydunuz mu?" bölümüne yer verilmiştir. İlk etkinlikte "Uygurların Yaşamı" başlıklı bir metne yer verilmiştir.

Metinde Uygurların konar göçer özelliklerinden, inanışlarından, ticari, kültürel faaliyetlerinden bahsedilmiş, metinden hareketle Uygurların ekonomik, dini ve kültürel özelliklerinin yazılması istenmiştir. Verilen etkinlik ile Uygurların özelliklerinin pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

“Bunu Duydunuz mu?” bölümünde, Konargöçer Türklerin tarım ve göç tarihlerini belirlemek için gökyüzü olaylarına bakarak oluşturdukları “On İki Hayvanlı Türk Takvimi”den bahsedilmiştir. Bu takvimde her yılın bir hayvan ismiyle, ayların ise sıra sayılarıyla ifade edildiği, Asya Hunları, Kök Türkler, Uygurlar tarafından kullanıldığı ve bu takviminden Orhun Kitabelerinde de bahsedildiğine yer verilmiştir. Aynı zamanda On İki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilgili görselle yer verilmiştir (Fotoğraf 4.25).

Fotoğraf 4.25. On İki Hayvanlı Türk Takvimi (Yıldırım vd., 2023: 63).

Eklenen görselle On İki Hayvanlı Türk Takvimi somutlaştırılmış, hayvanların isimleri hem eski Türkçe hem günümüzde kullanılan Türkçe ile verilmiştir. Böylelikle geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş ve değişim ve sürekliliği algılaya becerisinin kazandırılması amaçlanmıştır.

“Türklerin Anayurdu Orta Asya” konusunun son etkinliği olan “Sıra Sizde” etkinliğinde Türk devletlerine ait özellikler verilmiş ve bu özelliklere göre ilgili devlet ya da devletlerin seçilerek işaretlenmesi istenmiştir. Bu etkinlik ile “Türklerin Anayurdu Orta Asya” konusu içerisinde anlatımı yapılan Türk devletlerinin kısa bir tekrarı yapılarak konunun pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu etkinlik ile Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

“İslamiyet’in Doğuşu”

“İslamiyet’in Doğuşu” konusunun girişinde “Hazırlanalım” başlığı altında konuyla ilgili ön hazırlık yapılması için rahle üzerinde Kur’an-ı Kerim’in fotoğrafı verilerek “İslamiyet’in doğuşuyla birlikte toplumda ne gibi değişimler yaşanmıştır? Bildiklerinizi söyleyiniz.” (Yıldırım vd., 2023: 65) sorusuna yer verilmiştir. Bu soru ve görsel ile konuya dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Ancak kullanılan görselin anlatım ile yeterince uyumlu olmadığı tespit edilmiştir.

“Hazırlanalım” çalışmasından sonra konu ile ilgili bilinmesi gereken “*Ensar, Hicret, Muhacir, Şura*” (Yıldırım vd., 2023: 65) kavramlarına “Kavramlar” başlığı altında verilmiştir.

Arap yarımadasının coğrafi özelliklerine değinilerek konu anlatımına başlanmıştır. Devamında Cahiliye dönemi olarak adlandırılan, İslamiyet gelmeden önce Arap yarımadasındaki toplumsal yaşama dair bilgilere yer verilmiştir. İslamiyet’ten önce güçlünün sözünün geçtiği, eşitsizliğin hâkim olduğu, kabileler halinde yaşayan Arapların her kabilesinin kendini diğer kabilelerden üstün gördüğü, kan davalarından dolayı sürekli çatışmaların bulunduğu, kız çocuklarına değer verilmediği, kölelerin eşya gibi alınıp satıldığı, büyücülük ve falcılığın yaygın olduğu ifade edilmiştir. Dini inançlarının putperestlik olduğuna değinilmiştir. Konu, başlıklara ayrılarak incelenmiştir.

“Hz. Muhammed’in (sav)¹ hayatı ve İslamiyet’in yayılışı” başlığı altında Hz. Muhammed’in (sav) doğumundan vefatına kadar olan süreç anlatılmıştır. Hz. Muhammed peygamber olmadan önce de güvenilen ve sevilen biri olduğu hatta kendisine “Güvenilir Muhammed” anlamına gelen Muhammedülemin² dendiği belirtilmiştir. Hz. Muhammed’in (sav) putlara inanmadığı, putperestliği yanlış bir inanç olarak gördüğü, Nur Dağı’nda Hira Mağarası’nda kendisine vahiy meleği Cebrail (Aleyhisselam [as])³ aracılığıyla Allah’tan ilk vahyin (Alak Suresi 1-5 ayet) geldiği anlatılmıştır. 610 yılında peygamber olan Hz. Muhammed’in (sav) başta eşi Hz. Hatice ve yakın çevresi olmak üzere Mekkeli Araplara İslamiyet’i anlatmaya başladığına ancak İslamiyet’in yayılmasını Mekke’nin ileri gelenlerinin engellemeye çalıştığına değinilmiştir. Mekkeli müşriklerin baskılarından dolayı Habeşistan ve Medine’ye göç edildiği anlatılmıştır. Anlatımın ardından “Cevaplayalım” bölümüne yer verilmiştir. Bu bölümde Hz. Muhammed’in İslamiyet’i yaymak için ilk çağrısını neden yakın

¹ sav (Sallallahü aleyhi vesellem) kitapta “s.a.v (Sallallahu Aleyhi Ve Sellem)” şeklinde yanlış yazılmıştır.

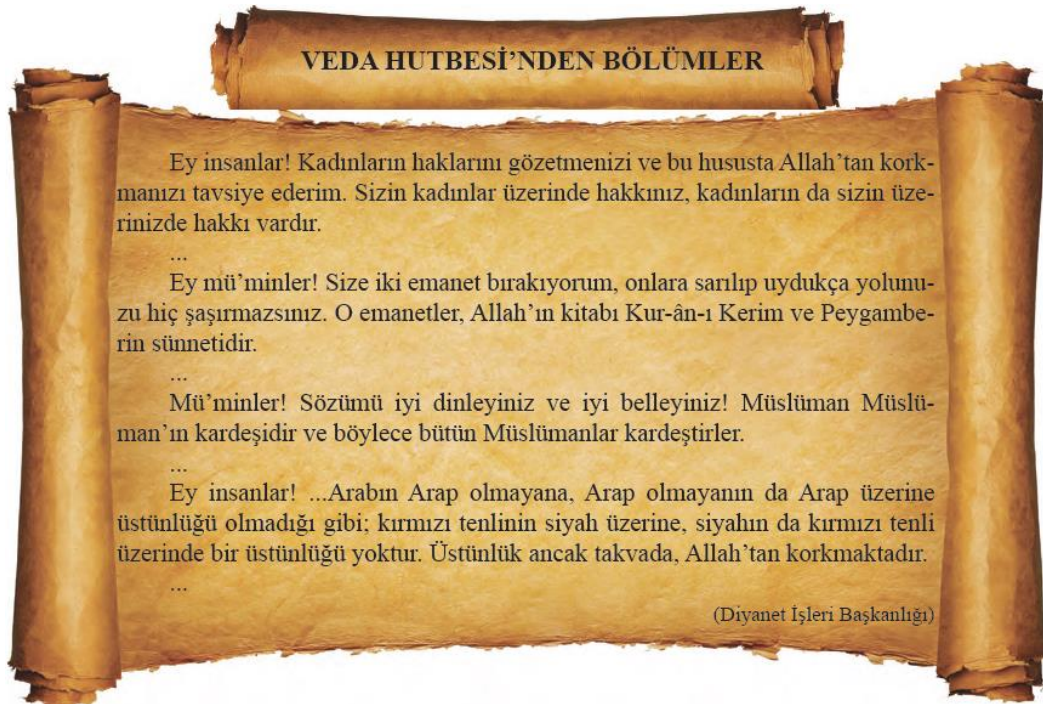
² Muhammedülemin kitapta “Muhammed-ül Emin” şeklinde yanlış yazılmıştır.

³ Aleyhisselam (as) kitapta “(a.s.)” şeklinde yanlış yazılmıştır.

çevresine yapmış olabileceği sorulmuştur. Böylelikle metinden hareketle çıkarımda bulunulması istenmiştir.

Hicretten sonra Müslümanların Hz. Muhammed (sav) öncülüğünde devlet teşkilatı oluşturduklarına değinilmiştir. Mekkeli müşrikler ve Medineli Müslümanlar arasında yapılan Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları ve bu savaşların sonuçlarından bahsedilmiştir. Bu anlatımdan sonra anlatımın pekiştirilmesi için konu ile ilgili “Cevaplayalım” bölümüne yer verilmiş, Hicretin İslamiyet’e ne gibi katkıları olduğu sorulmuştur. Devamında “Bunu Duydunuz mu?” bölümüne yer verilmiştir. Konu ile ilgili bilinmesi gereken kelimelerin bulunduğu “Kavramlar” başlığı altında yer verilen “Hicret, Ensar, Muhacir” kavramlarının açıklaması yapılmıştır. Bu bölümde bilinmeyen kavramların açıklamalarına yer verilmiştir.

Konu anlatımı “Cevaplayalım” ve “Bunu Duydunuz mu?” bölümlerinden sonra devam etmiştir. Müslümanlara Mekkeli müşrikler arasında yaşanan gerginlikten sonra Hudeybiye Antlaşması ile Mekkeli müşriklerin Müslümanları hukuki olarak tanıdığına dikkat çekilmiştir. Mekkeli Müşriklerin bu anlaşmayı bozmasının ardından Mekke’nin fethedilip Kabe’nin putlardan temizlendiği bilgisine yer verilmiştir. Hz. Muhammed (sav) veda hutbesiyle Cahiliye adetlerini kesin bir şekilde kaldırdığı, Veda Hutbesinden sonra 632’de vefat ettiğine değinilmiştir. Veda Hutbesinden bölümlere yer verilmiştir (Fotoğraf 4.26).

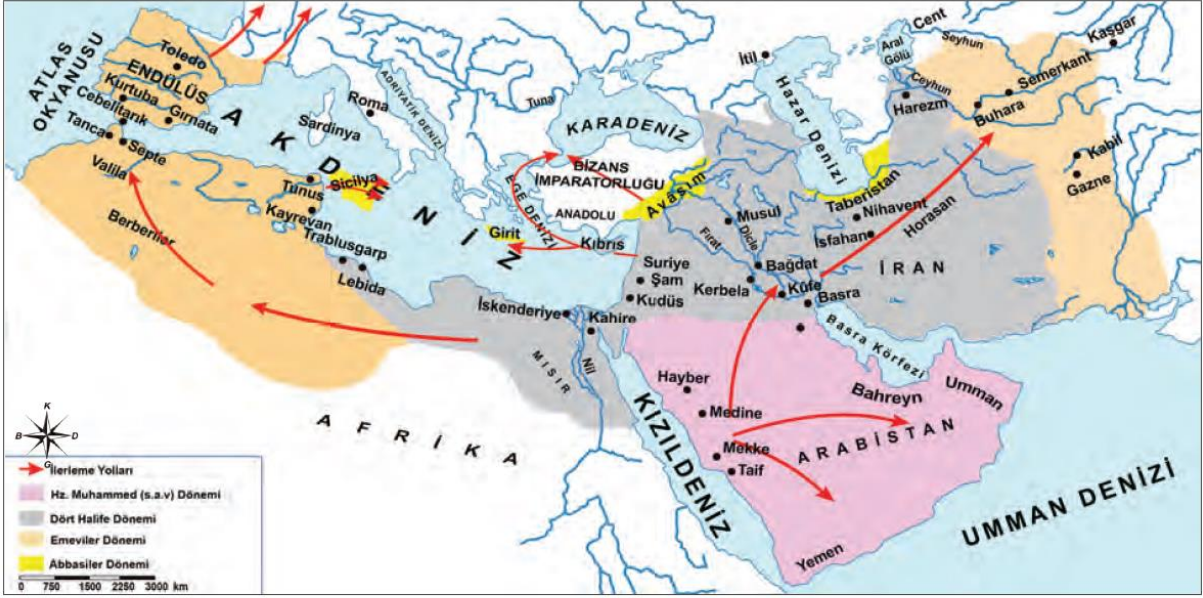
Fotoğraf 4.26. Veda Hutbesinden bölümler (Yıldırım vd., 2023:68).

Veda Hutbesinde konunun başında Cahiliye Dönemi anlatılırken bahsedilen özellikler ile ilgili olan bölümler seçilerek verilmiştir. Devamında “Cevaplayalım” bölümüne yer verilmiş ve bu bölümde Veda Hutbesinde verilen mesajlar ile Cahiliye Dönemindeki yaşantının karşılaştırılması istenmiştir. Böylelikle İslamiyet gelmeden önceki süreç ile İslamiyet sonrası süreç karşılaştırılabilecektir. Değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme becerisi kazandırılmak istenmiştir.

“Bunu Duydunuz mu?” bölümüne yer verilmiş, “şura” kelimesinin anlamına “danışma kurulu” olarak yer verilmiştir. Türklerin Müslüman olduktan sonra devlet işlerini İslam’daki bu ilkeyle sentezleyerek devam ettirdiğine değinilmiştir. “Kavramlar” bölümünde yer verilen “şûra” kelimesi açıklanmıştır.

Bu bölümden sonra Dört Halife Dönemi ve Emeviler ve Abbasiler Dönemlerine geçiş yapılmıştır. Dönem başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin tanımlayıcı ahlaki ve karakter özellikleri belirtilmiş ve bu dönemlerinin siyasi, askeri, toplumsal ve kültürel özelliklerinden öne çıkanları kısaca yer verilmiştir. Hz. Ali Döneminde ortaya çıkan karışıklık ve kavgaların sonucunda Hz. Ali’nin şehit edilmesiyle İslam’ın en parlak dönemi olan Dört Halife Dönemi sona erdiği ve Emevî Döneminin başladığı ifade edilmiş, bu dönemin başlıca özelliklerine yer verilmiştir. Emevî devletinin yıkılmasının ardından Abbasi devletinin kurulduğuna ve Abbasiler Dönemine yer verilmiştir. Türkler dahil birçok milletin Müslüman olmalarını sağladıkları, Talas Savaşı’nın Türklerin Müslüman olmasını hızlandıran bir gelişme olduğu ifade edilmiştir. Abbasi ordusunda ve toplumunda Türklerin yerine dikkat çekilmiştir. Abbasiler Döneminde eğitim, kültür, sanat ve bilime önem verildiği ve bu dönemde birçok bilim insanı ve düşünürün yetiştiğine değinilmiştir. Konu anlatımı Abbasiler Dönemi ile bitmiş ve konu ile ilgili Tarih şeridi, “Cevaplayalım” sorusu ve “Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiştir.

Konu içerisinde yer verilen anlatımlar tarih şeridi üzerinde gösterilmiş ve zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılmak istenmiştir. Ancak tarih şeridi verilirken herhangi bir başlık ya da açıklama verilmemiştir. Bu durum Tarih şeridinin yer almasının anlamlandırılmasını güçleştirmektedir. “Cevaplayalım” bölümünde İslam’ın yayılışı ile ilgili haritaya yer verilmiştir (Fotoğraf 4.27).

2.28: İslamiyet'in Yayılışı

Fotoğraf 4.27. İslamiyet'in yayılışı (Yıldırım vd., 2023: 71).

Haritada Hz. Muhammed (sav), Dört Halife, Emevîler ve Abbasiler döneminde İslamiyet'in yayılışı ve dönemlerin sınırları verilmiştir. Harita verildikten sonra İslamiyet'in daha çok hangi bölgelere yayıldığı nedenleriyle sorulmuştur. Bu bölüm ile harita okuryazarlığı ve mekân algılama becerisi kazandırılmak istenmiştir. Devamında konunun son etkinliği olan "Sıra Sizde" etkinliğine yer verilmiş, İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonraki Arap Yarımadası'na dair tablo verilmiş ve eksik bilgilerin doldurulması istenmiştir. Verilen etkinlik "İslamiyet'in Doğuşu" ünitesinin bir tekrarı niteliindedir. Cahiliye Dönemi ve İslamiyet'ten sonraki toplumsal yapı karşılaştırılmaktadır. Bu etkinlik ile konunun tekrarlanarak pekiştirilmesi ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmektedir.

"Türkler İslamiyet ile Tanışıyor"

"Türkler İslamiyet ile Tanışıyor" konusunun girişinde "Hazırlanalım" başlığı altında Abbasi Devletinin sınırlarının belirtildiği bir harita verilerek, Abbasi Devletinin Horasan bölgesinde Türklerle sınır komşusu olmasının Türk-Arap ilişkilerini nasıl etkilemiş olabileceği ve Türklerin Müslüman olmadan önceki inançları hakkında neler bilindiği sorulmuştur. Bu sorular ve görsel ile konuyla ilgili ön hazırlık yapılmış. Ünite başından itibaren anlatımı yapılan konuların yeni konuyla bağlantısının kurulması amaçlanmıştır.

"Bimarhane, Ribat, Sultan" (Yıldırım vd., 2023: 72) kavramları "Kavramlar" başlığı altında verilmiştir. Türklerin Müslümanlarla olan ilk komşuluk ve ilişkilerine değinilerek konu

anlatımına başlanmıştır. Türklerin Müslümanlarla olan komşuluk ilişkilerine ve Talas Savaşı'nın Türk tarihi için büyük önemine değinilmiştir.

Orta Asya'da Kök Türklerin yıkılması sonucu oluşan siyasi boşluktan dolayı Araplar ve Çinlilerin Batı Türkistan için mücadelesinin Talas Savaşı ile sonuçlandığına değinilmiştir. Bu zafer sonucuna Türklerin İslamiyet tanıştığı, Türkistan'da İslam dininin yayıldığı ve bu durum ile de Türkistan'ın Çin egemenliğine girmekten kurtularak Türk-İslam tarihinin başladığı anlatılmıştır. Müslümanların kâğıt, matbaa, barut, pusula gibi icatları Çinlilerden öğrenerek dünyaya yayılmasına öncülük ettiğine değinilmiştir. Bu anlatım ile kültürler arası etkileşime dikkat çekilmiştir. “Cevaplayalım” bölümünde Talas Savaşının dini, kültürel ve siyasi sonuçlarının neler olduğu sorulmuştur. Bu bölümden sonra Talas Savaşından sonra Türklerin Müslüman olduklarına ve bu durumu kolaylaştıran nedenlere maddeler halinde yer verilmiştir. Türklerin dini, ekonomik, toplumsal ve siyasi anlayışlarının İslam dininde karşılık bulduğu için İslamiyet'e girmesini kolaylaştırdığına değinilmiştir.

Karahanlıların anlatımı ile Türklerin İslamiyet'e girmeleriyle siyasi alanda bazı değişimler yaşandığına değinilmiş ve Orta Asya'da Kurulan ilk Müslüman Türk devletinin Karahanlılar olduğu bilgisi vurgulanmıştır. Satuk Buğra Han'ın anlatımıyla Karahanlılara ait özelliklere yer verilmiştir. Anlatımın hemen yanında Karahanlıların devlet sınırlarının belirtildiği haritaya yer verilmiştir. Bu şekilde konunun başlaması ile anlatım zenginleştirilmiş, harita okuryazarlığı becerisi kazandırılmak istenmiştir. Devletin kuruluşu, İslamiyet'i kabulü ve yıkılış sürecinden kısaca bahsedilmiştir. Ardından “Cevaplayalım” bölümüne yer verilmiş, İslam dininin resmi din ilan edilmesinin Türk-İslam tarihi açısından önemi sorulmuş konunun pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Gaznelilerin anlatımında konu içerisinde Gazneli Mahmut'un anlatımıyla Gazne devleti hakkında verilen bilgiler, “Okuyalım Öğrenelim” ve “Cevaplayalım” bölümleri bulunmaktadır. Gazne'nin sınırlarına, en parlak dönemine ve yıkılış sürecine değinilmiştir. “Okuyalım Öğrenelim” bölümünde Gazneli Mahmut'un huzurunda bir tüccarın, üç ay gece üç ay gündüz döngüsünü anlatmasından sonra ortaya çıkan olaya Biruni'ye danıştığına değinilmiş tüccarın iddiasının bilimsel olarak doğru olduğunun ortaya çıkınca ödüllendirildiğine yer verilmiştir. Devamında “Cevaplayalım” bölümüne yer verilmiş ve metinden hareketle Sultan'ın bilim ve bilim insanlarına verdiği değerin açıklanması istenmiştir.

“İlk Türk-İslam Devletlerinde Kültür ve Medeniyet” başlığı altında Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri, kültür ve medeniyetlerini zenginleştirmiş, İslam'ın Türk kültürüne etkisi, devlet yönetimi, hukuk, dil, eğitim gibi alanlarda nasıl değişikliklerin yaşandığı açıklanmıştır. Bu sürecin, Orta Asya'dan başlayarak geniş coğrafyalara yayıldığına değinilmiştir. Karahanlılar zamanının geçiş, Gazneliler zamanının gelişme, Selçuklular zamanında ise olgunluk safhasını oluşturarak Türk-İslam medeniyetinin oluşum sürecinden geçtiği ifade edilmiştir.

Karahanlılar zamanında İslamiyet'in resmi din olarak kabul edilmesine rağmen İslamiyet öncesi anlayışları da devam ettirdiği, hükümdarın unvanlarının eskiden olduğu gibi “han, hakan, kağan” unvanlarını kullandığına yer verilmiştir. Gaznelilerle “sultan” unvanının kullanılmaya başlandığına sonraki Türk hükümdarlarının “hünkâr, gıyasettin, hüdavendigâr” unvanlarını kullandığına değinilmiştir. İslamiyet'ten sonra kullanılan unvanların değişimine yer verilmiştir. Ordu ve askerlik geleneği; askerliğe önem verdikleri, ordu-millet anlayışı ve ordunun yapılanmasında onlu sistemin devam ettiği ifadeleriyle yer almıştır. Konu içerisinde Dandanakan Savaşının temsili resmine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.28).

2.32: Dandanakan Savaşı Temsili Tablo-İstanbul, Harbiye Askeri Müze, Efkan SİNAN

Fotoğraf 4.28. Dandanakan Savaşı Temsili Resim (Yıldırım vd., 2023: 75).

Gazne ve Selçuklu bayraklarının bulunduğu tablo, savaş ve savaş alanını yansıtmaktadır. Kullanılan görselin ordu ve askerlik geleneğinin anlatımında bahsedilen özellikler ile uyumlu olmadığı tespit edilmiştir. “Cevaplayalım” bölümü ile Ordu-Millet

anlayışının askeri katkısı sorulmuş ve konu içerisinde anlatılan özelliklerinin hatırlanması ve çıkarımda bulunulması amaçlanmıştır.

İslamiyet'in kabulü ile Türklerin yerleşik hayata geçtiklerine yer verilmiş, şehir hayatına uyum sağlayarak mimari gelişmelerle “han, hamam, türbe, cami, hastane vb.” yapılar inşa ettiklerine değinilmiştir. Ekonomik faaliyetlerinin (tarım, hayvancılık, madencilik, ticaret) devam ettiği ifade edilmiştir. Karahanlılar zamanında “Ribat” adıyla kervansaray ve “Bimarhane” adıyla ilk hastanelerin yapıldığına değinilmiştir. Anlatım içerisinde “Ribat” ve “Bimarhane”nin anlamına yer verilerek kavram öğretimi yapılmış, Ribat'a ait taç kapının görseline yer verilerek kavram somutlaştırılmıştır (Fotoğraf 4.29).

Fotoğraf 4.29. Ribat-ı Melik Kervansarayına ait Taç Kapı (Yıldırım vd., 2023: 76).

Konu başlığı içerisinde bir diğer kültürel öge olarak dil ve edebiyat ele alınmıştır. Karahanlıların resmi dil olarak Türkçe, Gaznelilerin ilim dili olarak Arapça, edebiyat dili olarak Farsça, saray, ordu ve halk dili olarak Farsça, Büyük Selçuklu devletinin ise ilim ve edebiyat dili olarak Farsça ve Arapça, halk dili olarak Türkçeyi kullandıkları belirtilmiştir. Türk-İslam edebiyatının ve kültürünün temellerinin bu dönemlerde atıldığına değinilmiştir. Türk-İslam edebiyatının ilk eserleri ve bu eserlere ait görsel ve özelliklerine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.30).

<i>Kutadgu Bilig</i>	→	<i>Yusuf Has Hacip</i>
<i>Divānu Lûgati't-Türk</i>	→	<i>Kaşgarlı Mahmut</i>
<i>Atabetül Hakayık</i>	→	<i>Edip Ahmet Yükneki</i>
<i>Divan-ı Hikmet</i>	→	<i>Hoca Ahmet Yesevi</i>

2.34: Türk-İslam Edebiyatının Eserlerinden Biri Olan Mutluluk Bilgisi Anlamındaki Kutadgu Bilig' den Bir Sayfa

2.35: Türkçenin Bilinen İlk Sözlüğü Olan Divānu Lûgati't-Türk'te Yer Alan Dünya Haritası

Bunu Duydunuz mu?

Atabet ül-Hakayık: Bir ahlâk ve öğüt kitabıdır.

Divan-ı Hikmet : Hoca Ahmet Yesevi'nin şiirlerinin toplandığı kitaptır.

Fotoğraf 4.30. İlk Türk-İslam eserleri (Yıldırım vd., 2023: 76).

Ders kitabında ilk olarak Türk-İslam eserlerine ait isimler ve yazarlarına yer verilmiştir. Bu eserlere ait görseller ve bu görsellerin altında eserlere dair kısa bilgilere yer verilmiştir. “Bunu Duydunuz mu?” bölümünde görsellerde yer verilmemiş eserlerin hangi türde kaleme alındığına yer verilmiştir. Böylelikle bu eserler sadece isim olarak kalmamış aynı zamanda kısa açıklaması yapılmış, görsellerle desteklenmiştir.

Türklerin İslamiyet’i kabulü ile İslami hukuk kurallarını kullanmaya başladıkları, Şer’i Hukuk’un yanında aynı zamanda Türk töresine ait “Örf’i Hukuk” kurallarını kullandıklarından bahsedilmiştir. Bunun yanında eğitim ve bilime önem verdikleri ve bilimsel çalışmaları için bilim insanlarına her türlü imkânı sunduklarına değinilmiştir. Sanat ve el sanatlarının da İslamiyet’in kabulünden sonra kullanımı ve değişimine yer verilmiştir. Halı ve kilim dokumacılığı, el sanatları, maden işlemeciliği vb. sanatların İslamiyet’ten sonra da devam ettiği, İslamiyet’ten önce önemli bir sanat dalı olan heykel sanatının ise İslamiyet’le kullanımının zayıfladığına değinilmiştir. Uygurlar ile başlayan minyatür sanatının İslamiyet’ten sonra da kullanıldığına yer verilerek Uygurlara ait minyatür örneğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.31).

2.37: VIII. Yüzyıl Uygur Mani Dinine Ait Bir Minyatür-
Berlin Müzesi, Almanya

Fotoğraf 4.31. Uygurlara Ait Minyatür Örneği (Yıldırım vd., 2023: 77).

Kullanılan bu görsel ile minyatür sanatı somutlaştırılmıştır. Aynı zamanda Uygurlar dönemine ait buluntu görseliyle döneme ait görsel kanıtı yer verilmiştir.

Son olarak müzik ve kutlamalar ile ilgili değişmelere yer verilmiştir. Türklerin en eski müzik aletinin kopuz olduğuna ve İslamiyet’le beraber Tasavvuf müziğinin de geliştiğine değinilmiştir. İslamiyet ile dini bayramların da kutlanmaya başlandığına böylelikle Türk kültürünün zenginleştiğine, bu bayramların sosyal ve toplumsal açıdan önem ve katkılarına yer verilmiştir. Türklerin Ergenekon’dan çıkışını aynı zamanda baharın gelişini kutladıkları “yeni gün” anlamına gelen “Nevruz” bayramından da söz edilmiştir. Konu anlatımından sonra “Cevaplayalım” ve “Sıra Sizde” bölümlerine yer verilmiştir. “Cevaplayalım” bölümünde günümüzde kutlanılan dini ve milli bayramlar ve bu kutlanılan bayramların toplumda hangi değerlerin gelişmesini sağladığı sorulmuştur. Bu bölüm ile geçmiş bugün bağlantısının kurulması, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda konu anlatımı içerisinde yer verilen İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası değişen ya da değişmeden devam eden kültürel özelliklerin verilmesiyle kültür ve medeniyetlerin süreklilik ve değişimine dikkat çekilmek istenmiştir. Konu içerisinde yer verilen anlatımların görsellerle desteklenmesiyle de

anlatılanların somutlaştırılması amaçlanmıştır. “Sıra Sizde” etkinliği ile de Türklerin İslamiyet’ten önce ve İslamiyet’ten sonra yaşayışları tabloda verilmiş ve tablodaki boşlukların yaşam tarzlarındaki benzerlik ve değişimler göz önüne alınarak doldurulması istenmiştir. Konunun tekrarı yapılarak pekiştirilmesi sağlanmıştır. Böylelikle tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır.

“Yeni Yurt Anadolu”

“Yeni Yurt Anadolu” konusu “Hazırlanalım” bölümü ile başlamıştır (Fotoğraf 4.32).

2.39: Çağrı Bey Temsili Resim

Fotoğraf 4.32. Yeni Yurt Anadolu Ön Hazırlık Çalışması (Yıldırım vd., 2023: 79).

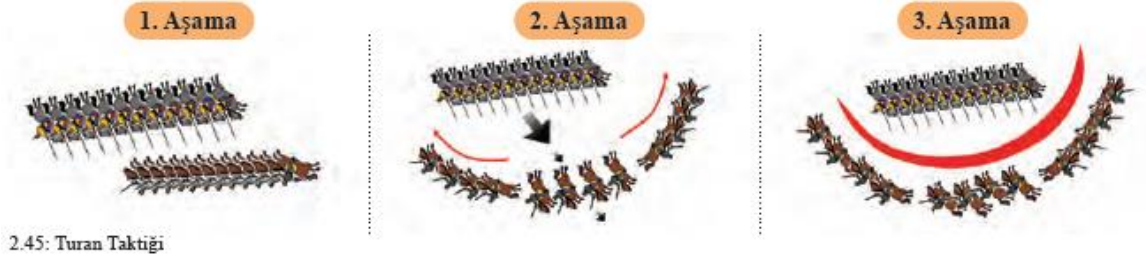
Bu bölümde Çağrı Bey'in temsili resmi üzerinde Anadolu'ya yapılan akınlar ile ilgili tamamlanması gereken cümleye ve görsel ile alakalı soruya yer verilmiş, konu ile ilgili fikir yürütülmesi istenmiştir. Böylelikle beyin fırtınası yapılarak konuya ön hazırlık yapılması amaçlanmıştır. Konu içerisinde 11. ve 13. yüzyıllar arasında Anadolu'nun yurt edinilme sürecine vurgu yapılmış, tarihsel açıdan incelenilmiştir. Bu sebeple “Kavramlar” bölümünde de konu içerisinde yer alan, bilinmesi gereken “*Akın, Anayurt, Fetih, Sefer*” (Yıldırım vd., 2023: 79) kavramları verilmiştir. Konu anlatımında Anadolu'nun çeşitli avantajları (verimli toprakları, elverişli iklim koşulları, doğu-batı medeniyetleri arasında köprü oluşu vb.) nedeniyle cazibe merkezi olmasına ve birçok devletin bu avantajları elde edebilmek için çeşitli mücadelelerde bulunduğu değinilmiştir. Çağrı Bey'in de Anadolu'yu tanıma, İslamiyet'i yayma ve Anadolu'yu yurt edinme amacıyla akınlar düzenlediği ifade edilmiştir. Anlatımdan

sonra “Bunu Duydunuz mu?” bölümüne yer verilmiş ve bu bölümde Anadolu’ya yapılan Türk akınları yerleşme amacı taşıyan ve yerleşme amacı taşımayan akınlar olarak sınıflandırılmıştır. Bu bölüm ile yurt edinme sürecinde hangi Türk akınlarının rol oynadığı hakkında bilgi verilmiş devamında Anadolu’yu yurt edinen devletlerin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik özelliklerine başlıklar altında yer verilmiştir.

Büyük Selçuklu Devletinin anlatımına harita ile başlanmıştır. Haritada Büyük Selçuklu Devleti ve Bizans İmparatorluğunun sınırları belirginleştirilmiştir. Anlatımda verilen yer isimleri ve devletin kapladığı alan somutlaştırılmış, harita okuryazarlığı ve mekânı algılayma becerisi kazandırılmak istenmiştir. Konu anlatımı Selçuklu Devletinin nasıl kurulduğunun anlatımı ile başlamıştır. Dandanakan Savaşını sonucunda Tuğrul ve Çağrı Beyler tarafından Selçuklu Devletinin kurulduğu ifade edilmiştir. Selçuklu devletinin doğu-batı yönlerinde seferler düzenlediği, Abbasi Halifesine yardımı sonucunda Abbasi Halifesinin Tuğrul Bey’e “Doğunun ve Batının Sultanı” unvanını verdiğine değinilmiştir. “Cevaplayalım” bölümünde anlatımda da yer verilen batı yönündeki fetihlerin Anadolu’nun Türkleşmesini nasıl etkilediği sorulmuştur. Bu soru ile hem metinden hem de verilen haritadan yola çıkarak çıkarımda bulunulması istenmiştir.

Tuğrul Bey’in anlatımıyla Anadolu için verilen mücadelenin ilk adımı Pasinler Savaşına yer verilmiştir. Türklerin Anadolu’yu tanınmasına ve fethetmesine katkı sağladığına değinilmiştir. “Bunu Duydunuz mu?” bölümüne geçilmiş ve bu bölümde Türklerin kullandığı çift başlı kartal sembolünün görseline, anlamına ve Orta Asya kültüründen göçler ve fetihler yoluyla tüm dünyaya yayıldığına yer verilmiştir. Böylelikle göç ve savaşların kültürlerin taşınmasında etkili birer unsur olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Sultan Alparslan’ın anlatımıyla Malazgirt Savaşı’na yer verilmiştir. Bizans ordusuyla Malazgirt Ovası’nda karşılaştığı ve Turan Taktiği uygulayarak Bizans’ı ağır bir yenilgiye uğrattıklarına değinilmiştir. Bu zaferin Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük öneme sahip olduğu ve sonuçlarına maddeler halinde kısaca yer verilmiştir. Maddeleştirmeler yapılarak tek düze anlatımdan uzaklaşmıştır. “Cevaplayalım” bölümünde anlatımdan ve verilen cümleden hareketle Anadolu’nun yurt edinme süreci hakkında yorum yapılması istenmiş, böylelikle anlatımların pekiştirilmesi sağlanmıştır. Sultan Alparslan’ın anlatımında yer verilen “Turan Taktiği” “Bunu Duydunuz mu?” bölümünde görsel ve anlatım ile açıklanmıştır (Fotoğraf 4.33). Anlatımın görsellerle desteklenmesi ile konu anlatımı somutlaştırılmıştır.

Fotoğraf 4.33. Turan Taktiğinin Anlatımı (Yıldırım vd., 2023: 82).

Sultan Alparslan'ın ölümü üzerine Sultan Melikşah'ın tahta geçtiği, Melikşah Dönemi'nde devletin en parlak ve güçlü dönemini yaşadığına vurgu yapılmıştır. Melikşah'tan sonra gerçekleşen bazı olayların devleti zayıflattığı ve Sultan Sencer Dönemi'nde yapılan Katvan Savaşı'nda Karahitaylara yenilen Büyük Selçuklunun yıkılma sürecine girdiği ve Sultan Sencer'in ölümüyle de devletin yıkıldığı belirtilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar olan süreç ve bu süreçte yer alan önemli olayların anlatımı tamamlanmış, son olarak da "Okuyalım Öğrenelim" bölümüne yer verilmiştir. Bu bölümde "*Bir Devre Damgasını Vuran Devlet Adamı (Nizamülmülk)*" (Yıldırım vd., 2023: 83) başlığı altında Nizamülmülk'ün düzen ve asayiş koruma konusunda etkili olduğu, Nizamiye Medreseleri'ni kurarak, bu medreselerde İslami ilimler ve pozitif bilimlerin okutulduğuna yer verilmiştir. Bu anlatımdan sonra Nizamülmülk'ün Büyük Selçuklu Devleti'ne katkıları sorulmuştur. Metin içerisinde yer verilen anlatımdan hareketle çıkarımda bulunulması amaçlanmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin anlatımından sonra I. Beylikler Dönemi'nin anlatımına geçilmiştir. Konu anlatımına geçilmeden hemen önce Sultan Alparslan'ın "*Beylerim! Anadolu'da nereyi fethederseniz orası sizindir. Fethettiğiniz yerlerde beyliğinizi kurunuz.*" (Yıldırım vd., 2023: 84) emrine yer verilmiş ve bu emir ile Sultan Alparslan'ın neyi amaçladığı sorulmuştur. Bu anlatım ile yurt edinme sürecine ve Anadolu'ya yapılan akınlara vurgu yapılmış, anlatılacak olan I. Beylikler Dönemi'ne ön hazırlık yapılmıştır.

Anadolu'da kurulan beyliklerin haritasına yer verilmiş böylelikle anlatımı yapılacak olan beyliklerin kuruldukları bölgeler ve sınırları görselleştirilerek somutlaştırılmıştır. Bu harita ile mekân algılama ve harita okuryazarlığı becerisi kazandırılmak istenmiştir. Saltuklular, Danişmentliler, Mengücekliler, Artuklular ve Çaka Beyliği; kurucuları, kuruldukları bölge, öne çıkan özellikleri ve beyliğe ait günümüze kadar ulaşan eserlerine yer verilerek kısaca anlatılmış ve öne çıkan eserlere görsellerle yer verilmiştir (Fotoğraf 4.34).

Fotoğraf 4.34. I. Beylikler Dönemine Ait Mimari Eserler (Yıldırım vd., 2023: 85-86).

Bu eserlerden; Erzurum’da bulunan Üç Kümbetler (Saltuklular), Tokat Niksar’da bulunan Yağıbasan Medresesi (Danişmentliler), Sivas’ta bulunan Divriği Ulucami ve Darüşşifası (Mengücekliler), Diyarbakır’da bulunan Malabadi köprüsünün (Artuklular) görsellerine yer verilmiştir. Anlatım ve görsellerle kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri kazandırılmak istenmiştir.

I. Beylikler döneminin anlatımı içerisinde “Bunu Duydunuz mu?” bölümüne yer verilmiş ve “*türbe, kümbet, cami, külliye*” (Yıldırım vd., 2023: 85) kavramlarının kelime anlamı verilmiş, kavram açıklaması yapılmıştır.

Malazgirt Savaşı’ndan sonra kurulan Anadolu beyliklerinden biri durumundayken diğer beyliklerle mücadelesi sonucunda Anadolu’nun hakimiyetini ele geçirdiği, Kutalmışoğlu Süleyman Şah liderliğinde İznik’i alıp 1077’de başkent yaparak resmen kurulduğuna değinilmiştir. “Cevaplayalım” bölümüne yer verilerek Büyük Selçuklu Devleti’nin dönemi içerisinde yer verilen Malazgirt Savaşı ile Türkiye Selçuklu Devleti döneminde anlatılan Miryokefalon Savaşı’nın Anadolu’nun Türk yurdu olmasına katkısının karşılaştırılarak değerlendirilmesi istenmiştir. Önceki anlatımlarla bağlantı kurularak konuların pekiştirilmesi sağlanmak ve eleştirel düşünme becerisi kazandırmak istenmiştir.

Kösedağ Savaşında Türkiye Selçuklu Devletinin yenilgisi üzerine yıkılma sürecine girdiği ve Anadolu’daki siyasi birliğin bozulmasıyla II. Beylikler döneminin başladığı ifade edilmiştir. Böylelikle Anadolu’nun Yurt edinilme sürecinin siyasi boyutunun sonuna gelmiş ve bu sürece tarih şeridi üzerinde yer verilmiştir (Fotoğraf 4.35).

Fotoğraf 4.35. Anadolu'nun yurt edinilme süreci (Yıldırım vd., 2023: 88).

Tarih şeridi üzerinde Anadolu'ya ilk akınlardan Köseadağ Savaşına kadar yer alan önemli olaylar kronolojik olarak sıralanmıştır. Böylelikle zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

“Sıra Sizde” etkinliğine yer verilmiş, bu etkinlikte Anadolu'nun Türk yurdu olmasında etkili gelişmeler, tablo üzerinde ilişkili olan savaşla eşleştirilerek işaretlenmesi istenmiştir. Böylelikle Anadolu'nun yurt edinilme sürecinde Malazgirt, Miryokefalon ve Pasinler Savaşlarının taşıdığı önem vurgulanmış ve bu anlatımların pekiştirilmesi aynı zamanda tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Büyük Selçuklu Devleti içerisinde Malazgirt Savaşı'nın sonuçları anlatılırken bahsedilen Haçlı Seferleri Anadolu Selçuklu Devleti'nin anlatımından sonra bir başlık altında incelenmiştir. Papa II. Urban'ın Hristiyan dünyasına çağrısı üzerine Haçlı Seferlerinin başladığı, Hristiyanların Müslümanlar üzerine yaptığı seferler olduğu ve bu seferlere katılanlara "Haçlı" denildiği ifade edilmiştir. Haçlı Seferlerinin amaçlarına değinilmiştir. Bu anlatımdan sonra “Cevaplayalım” bölümünde yer verilen okuma parçası ve Haçlı Askerinin ve Selahattin Eyyubi'nin anlatımı gibi hazırlanan metinler ile Haçlı Seferleri hakkında bilgi verilmiştir.

“Okuyalım Öğrenelim” bölümünde II. Haçlı Seferi esnasında komutanları tarafından ölüme terk edilmiş Haçlıların, Selçuklu Ordusunun eline düşmelerine ve Haçlıların hepsini öldürmek için fırsatları olmasına rağmen Haçlılara merhamet etmesi sonucunda üç bin Haçlı'nın Müslüman olduğu anlatılmaktadır. Haçlı askerinin anlatımıyla Haçlı Seferleri hakkında bilgi vermek için hazırlanan metinde; Haçlı Seferlerinin dini, siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerine yer verilmiştir. Yapılan sekiz Haçlı Seferi olduğu ve bu seferlerin sonucunda meydana gelen olumlu ve olumsuz gelişmelerden bahsedilmiştir. Selahattin Eyyubi'nin anlatımıyla III. Haçlı Seferi hakkında bilgi vermek için oluşturulan metinde; Selahattin Eyyubi'nin Eyyubi Devletinin kurucusu olduğu ve Kudüs'ü geri almak için Hittin Savaşını yaptığı ve bu savaşın zaferle sonuçlandığına değinilmiştir. Kudüs'ü geri almak için Almanya, Fransa ve İngiltere'nin çok güçlü ordularının III. Haçlı seferi için yola çıktığı ancak başarısız olmaları sonucunda Kudüs'ün idaresinin Müslümanlarda kaldığı anlatılmıştır. Bu anlatımlar ile tek düze bilgi

verilmekten kaçınılmış, farklı anlatım tarzları ile konunun öğretimi yapılmaya devam edilmiştir.

Bu anlatımın hemen ardından “Araştıralım” bölümünde Selahattin Eyyubi’nin hayatı hakkında araştırma yaparak elde edilen bulguların sınıfta paylaşılması istenerek araştırma ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi kazandırılması amaçlanmıştır. “Sıra Sizde” etkinliği ile metinlerden hareketle Haçlı seferlerinin dini, siyasi, sosyal ve ekonomik nedenleri sorulmuş; dini, siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçları hakkında çıkarım yapmaları istenmiş ve Haçlıların bu seferlerle amaçlarına ulaşip ulaşamadıkları sorulmuştur. Böylelikle Haçlı Seferlerinin neden ve sonuçlarına dair anlatılanlar pekiştirilmiştir.

“Haçlı Seferi” başlığından hemen sonra Türkiye Selçuklu Devleti’nin kültür ve medeniyeti anlatılmıştır. Anlatım başlık altında bahsedilmemiş konunun devamı şeklinde yer almıştır. Ayrım yapılmaması ve arada başka başlığın yer alması konu bütünlüğünün bozulmasına neden olmuştur. Haçlı Seferi konusundan Türkiye Selçuklu Devleti’nin kültür ve medeniyetinin anlatımına herhangi bir belirteç olmadan geçilmesi konular arası geçişte kafa karışıklığına sebep olmaktadır.

Türkiye Selçuklu Devleti’nin en gelişmiş döneminin Alâeddin Keykubad Dönemi’nde yaşandığına değinilmiştir. Anadolu’yu kültür ve medeniyet merkezi haline getirdiği, Moğol istilasından Anadolu’ya gelen Türkmenlerin arasında yer alan yazar, şair ve bilim insanlarının kültürel hayatın gelişmesindeki rolü vurgulanmıştır. Bilim, ticaret ve kültür alanlarının gelişmesinde önemli rol oynadığı anlatılmıştır. Kervansarayların inşa süreci ve özelliklerine yer verilmiş, anlatım görsellerle desteklenerek bahsedilen yapıların somutlaştırılması amaçlanmıştır. İskân politikasıyla Anadolu’daki kültürel yapı değiştiği ve Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında etkili olduğuna değinilmiştir. Ahi Teşkilatı gibi sosyal ve kültürel teşkilatlar kurulduğu, mutasavvıfların, düşünürlerin ve Sufilerin Anadolu halkı üzerinde etkili olarak yönlendirdiği, birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir rol üstlendiğinden bahsedilmiştir.

“Tarihi Yollar”

“Tarihi Yollar” konusunun girişinde “Hazırlanalım” başlığı altında için İpek Yolu’na ait bir güzergahın görseline yer verilmiş, yolların toplamlar arasındaki etkileşimdeki önemi ve tarihte kullanılan ticaret yollarından bildiklerinin söylenilmesi istenmiştir. 5. Sınıf ders kitabında “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde “Tarihe Yolculuk” konusu içerisinde

Lıdyalıların anlatımı esnasında Kral Yolu'na değinilmiş, “Küresel Etkileşim” ünitesinde iletişim ve ulaşım teknolojilerinin ülkeler arası ekonomik ilişkilerde etkisine dair içeriğin bulunduğu “Ticaret ve Teknoloji” konusu içerisinde Kral Yolu'na dair bilgilere ve “Demir İpek Yolu” projesine ait genel ağ haberine yer verilmiştir. Kral yolu ve İpek Yolu'na değinilmiştir. “Hazırlanalım” bölümünde yer verilen sorular ve görsel ile konuyla ilgili önceki bilgilerden yola çıkılarak cevaplanması istenmiş, ön hazırlık yapılmıştır. Konu içerisinde İpek ve Baharat Yollarına ilişkin bilgilere yer verilmiş ve toplumlar arası ilişkilerde ekonomik, kültürel ve siyasi rolüne dikkat çekilmek istenmiştir.

“Hazırlanalım” çalışmasından sonra konu ile ilgili bilinmesi gereken “*Etkileşim, Ticaret*” (Yıldırım vd., 2023: 95) kavramları “Kavramlar” başlığı altında verilmiştir. Konu içerisinde İpek ve Baharat yoluna dair bilgiler verilmiştir. Ticaret yollarının geçmişine, medeniyetlere katkılarına ve ticaret yolları için mücadeleler edildiğine değinilmiştir. İlk olarak İpek yolu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

İpek yolunun tarihi bir yol olduğu ve güzergahı açıklanmıştır. Ekonomik olarak katkısına, İpek yolu hakimiyeti için uzun yıllar boyunca mücadeleler yapıldığı değinilmiştir. Türk tarihindeki yeri, önemi, ekonomik ve kültürel fayda sağladığı ifade edilmiştir. Yol güzergahında bulunan ülkelerin sadece ticari değil aynı zamanda kültürel olarak da birbirlerinden etkilenmelerine neden olduğuna yer verilmiştir. Avrupalıların ürünleri daha ucuza alabilmek için yeni ticaret yolları bulduklarına ve İpek Yolunun zaman içerisinde önemini yitirdiğine değinilmiştir. İpek Yolunun güzergahına ait haritaya yer verilmiştir (Fotoğraf 4.36).

2.65: İpek Yolu Güzergâhı

Fotoğraf 4.36. İpek Yolu güzergahı (Yıldırım vd., 2023: 96).

İpek Yolunun yol güzergahı verilmiş ve bu harita konu anlatımında yer verilen anlatım somutlaştırılmıştır. Devamında “Cevaplayalım” bölümü ile İpek Yolu’nun Asya ve Avrupa arasındaki kültürel etkileşime katkısı sorulmuştur. Anlatımda yer verilen kültürel etkileşim ve örnekten yola çıkılarak cevaplanması amaçlanmıştır.

Kitapta yer verilen “Sıra Sizde” etkinliğinde dilsiz harita verilmiş, İpek Yolu güzergahında yer alan ülkelerin günümüzdeki sınırları belirtilmiş, coğrafya atlasından yararlanılarak hangi ülke ve şehirlerden geçtiği harita üzerine çizilmesi istenmiştir. Bu etkinlik ile konu anlatımı pekiştirilmeye çalışılmış, ülkelerin günümüzdeki sınırlarının verilmesi ile de geçmiş bugün bağlantısı kurulmuştur. Harita okuryazarlığı, mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama becerileri kazandırılması amaçlanmıştır.

İpek Yolu’nun anlatımından sonra Baharat Yolu’nun anlatımına geçilmiştir. Baharat Yolu güzergahının verildiği harita ile konu anlatımına başlanmıştır. Baharatın doğu ülkelerindeki geçmişi, kullanım alanları ifade edilmiştir. Baharatların Hindistan’dan Avrupa’ya taşınmasında kullanılan yolun Baharat Yolu olarak adlandırıldığı anlatılmıştır. Baharat Yolu üzerinde zaman içerisinde hâkim olan ülkelere değinilmiştir. Avrupa’nın daha ucuz baharata ulaşabilmek için yeni yollar keşfettikleri böylelikle baharat yolunun önemini kaybettiğine değinilmiştir. “Cevaplayalım” ve “Sıra Sizde” bölümlerine yer verilmiştir. “Cevaplayalım” bölümünde Baharat Yolunun devletler arası ilişkide ekonomik rolü ve “*Bir çuval baharatın bir insan hayatı kadar kıymetli olmasını nasıl değerlendirirsiniz? Söleyiniz.*” (Yıldırım vd., 2023: 97) soruları sorulmuştur. Bu bölüm ile anlatımın pekiştirilmesi sağlanmış ve sorudaki ifade ile yola çıkılarak metin içerisinde yer verilen baharatın tarihteki önemi tekrar vurgulanmıştır. Sonrasında “Sıra Sizde” etkinliklerine yer verilmiştir. İlk etkinlikte İpek ve Baharat Yollarıyla ilgili konu anlatımında verilen bilgileri içeren eşleştirme etkinliği verilmiştir. Bu etkinlik ile anlatılan konunun pekiştirilmesi amaçlanmıştır. İkinci etkinlikte “Tarihi İpek Yolu Canlanıyor” başlıklı genel ağ haberine yer verilmiştir. Haber metninde “Demir İpek Yolu” projesi ile Londra’dan Pekin’e kesintisiz uzanan bir demiryolu ağı oluşturulduğu, yol güzergahı ve bu ağın ürün ve ham maddelerin pazarlara kesintisiz ulaştırılmasında önemli olduğuna değinilmiştir. Devamında metin ile ilgili, yol güzergahında bulunan ülkelere ekonomik açıdan getireceği katkılar ve projenin kültürler arası etkileşimdeki rolü sorulmuştur. Bu metin ve sorular ile toplumlar arası etkileşimde ekonomik ve kültürel rolü vurgulanmış, geçmiş bugün bağlantısı kurulmuştur. Harita okuryazarlığı, mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi, doğru, güzel ve etkili kullanma becerilerinin kazandırılmasının amaçlandığı tespit edilmiştir.

Ünite sonunda “Okuyalım Öğrenelim” bölümüne yer verilmiştir. Bu bölümde ünite içerisinde anlatılan bütün konular bir etkinlik ile özetlenmiştir. Etkinlikte konuların eğlenilerek pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Üniteye yer verilen konuların hepsine ait anahtar kavramlara yer verilmiştir. Konuların tekrarlanarak hatırlatılması amaçlanmıştır.

4.2.2. Altıncı sınıf “Tarihe Yolculuk” ünitesinin genel değerlendirmesi

“Kültür ve Miras öğrenme alanı 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Tarihe Yolculuk” ünitesi olarak yer almaktadır. Bu başlık altında örnek açıklamalarıyla yer verilen anlatımlara bir bütün halinde yer verilmiştir. Ders kitabında yer verilen beceri ve değerlere tablo 4.2.’de yer verilmiştir.

Tablo 4.2. Altıncı sınıf ders kitabında yer alan beceri ve değerler.

6. Sınıf Ders Kitabında Verilen Beceri ve Değerler		
Beceriler	Doğrudan verilen beceriler	Zaman ve kronolojiyi algılama
	Örtük olarak verilen beceriler	Araştırma Eleştirel düşünme Değişim ve sürekliliği algılama Harita okuryazarlığı Gözlem Mekânı algılama Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
Değerler	Doğrudan verilen değerler	Kültürel mirasa duyarlılık
	Örtük olarak verilen beceriler	Saygı Estetik

SBDÖP’nda kültürel mirasa duyarlılık değeri ve zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılması amaçlanmıştır. Ders kitabı incelendiğinde ise estetik, kültürel mirasa duyarlılık, saygı değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Ders kitabında değer öğretimi yapılırken telkin yoluyla değer öğretimi yapılmıştır. Aynı zamanda ders kitabı incelendiğinde harita okuryazarlığı, gözlem, mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma becerileri kazandırılmak istenmiştir. Bu beceriler etkinlik ve sorular aracılığıyla kazandırılmak istenmiştir.

Ders kitabında soyut olarak verilen kavramlar görseller ile desteklenmiştir. Görsel ve edebî türler ile anlatım zenginleştirilmiştir. Verilen bazı metinlerin anlatım dilinin öğrenci seviyesinin üzerinde olduğu ve içerisinde bilinmeyen kelimelerin daha fazla olduğu tespit

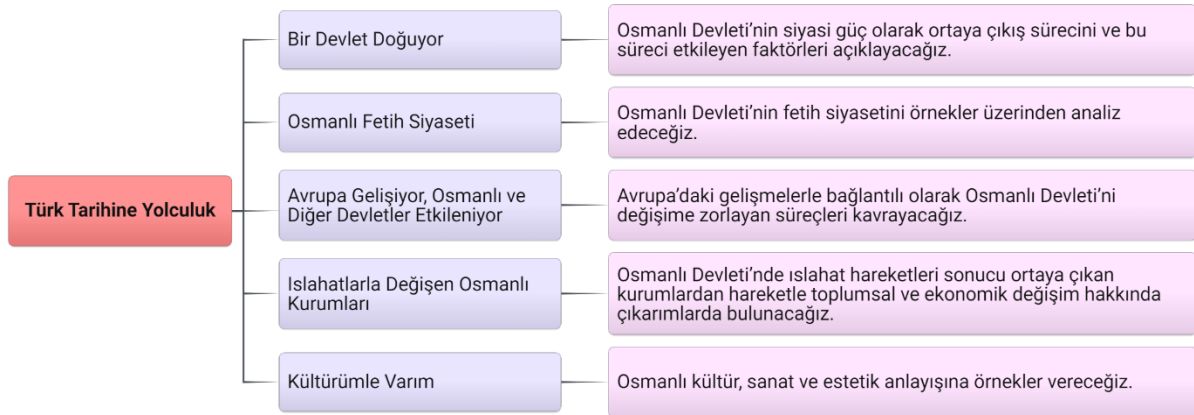
edilmiştir. Aynı zamanda kullanılan bazı görsellerin de metni tam olarak karşılamadığı, somutlaştırmada ve anlatımı desteklemekte eksik kaldığı saptanmıştır.

Konu içinde “Kavramlar” başlığı altında konu içerisinde, konu ile ilgili bilinmeyen kavramlara yer verilmiştir. Bu verilen kavramlar konu anlatımı içerisinde anlam açıklamalarıyla beraber verilmiştir. Aynı zamanda ders kitabında üniteye karşılık gelen 48-99 sayfaları arasında anlatımı desteklemek ve pekiştirmek için etkinliklere yer verilmiştir. 5 konu başlığı altında 5 “Hazırlanalım” başlığı ile konuya ön hazırlık etkinliği ile konuya giriş yapılmış, “Cevaplayalım” etkinlikleri (29) ile konu içerisinde cevaplanması istenilen sorulara, “Sıra Sizde” etkinliklerinde (15) farklı türde etkinliklere yer verilerek öğrencilerin konuyu pekiştirmesi amaçlanmıştır. “Okuyalım Öğrenelim” bölümünde (10) konu ile ilgili haber ya da bilgilere, “Bunu Duydun mu?” (9) bölümünde konu ile uyumlu daha güncel ve dikkat çekici bilgilere, “Araştıralım” bölümünde (3) ise sınıf dışında yapılacak araştırma etkinliklerine yer verilmiştir.

Kazanımlara uygun etkinlikler planlanarak kazanımları sağlama durumu geliştirilmeye çalışılmıştır. Anlatım esnasında farklı kademelerde öğrenilen bilgiler kullanılarak anlatım genişletilmiş sarmallık ilkesine vurgu yapılmıştır.

4.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı

Bu bölümde Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanı incelenmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanı sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabında “Türk Tarihinde Yolculuk” başlığı ile yer almaktadır. Ünite girişinde üniteyle alakalı içerik ile ilgili ön bilgiler sunulmuştur. Üniteye bulunan konular ve ünite sonunda neler öğrenileceğine ünite kapak sayfasında yer verilmiştir (Şekil 4.9).

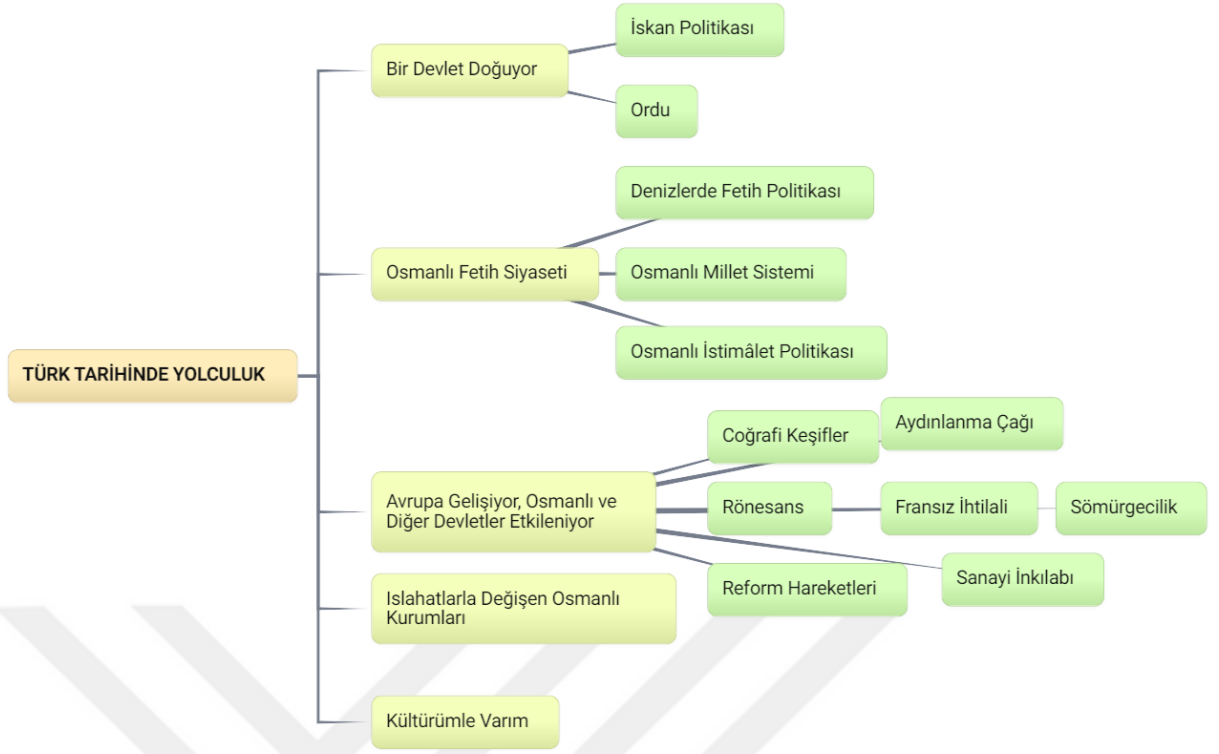
Şekil 4.9. Türk Tarihinde Yolculuk Ünite Tanıtımı (Açıl vd., 2023: 37).

Sosyal bilgiler ders kitabında “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde yer alan konular 5 konu başlığına ayrılmış ve konu sonunda neler öğrenecekleri 5 madde ile açıklanmıştır. Sosyal bilgiler öğretim programında da 7. sınıf “Kültür ve Miras” öğrenme alanında 5 kazanım yer almaktadır (MEB, 2018: 23). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan “Neler Öğreneceğiz?” başlığı, sosyal bilgiler öğretim programındaki kazanımları karşılayacak şekilde hazırlanmıştır. Aynı zamanda sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı işlenirken; kültürel mirasa duyarlılık, estetik değerleri ve kanıt kullanma becerisinin öğrenciye edindirilmesinin gerektiği vurgulanırken, sosyal bilgiler ders kitabının ünite tanıtım kapağında “Öğrenme Alanındaki Değerler ve Beceriler” başlığı altında verilen değerlere adalet ve vatanseverlik değerleri de eklenmiştir.

Ders kitabında anlatımı desteklemek ve pekiştirmek için farklı bölümlere yer verilmiştir. Bu bölümler sembollerle ifade edilerek anlatımdan ayrılmıştır. Konu anlatımları “Anahtar Kelimeler” başlığı altında konu ile ilgili bilinmesi gereken kavramların kelime anlamlarının verilmesiyle başlanmıştır. Konu içerisinde sözlü ya da yazılı olarak cevaplanacak konuyla ilgili soruların yer aldığı bölümler bulunmaktadır. Aynı zamanda Konu anlatımı içerisinde yer verilen olay, kavram ya da kişilerle ilgili ilgi çekici bilgilere “Hımm... İlginç” başlığı altında, konu ile ilgili farklı bilgilere ise “Biliyor Muydunuz?” başlığı altında yer verilmiştir. “Okuma Parçası” bölümünde hikâye, anı, mülakat gibi metinlere yer verilerek anlatım desteklenerek yeni bilgiler farklı türde verilmiştir. Anlatımları pekiştirmek ya da yeni bilgiler verilerek bu bilgilerin konu ile ilişkilendirildiği etkinlikler “Birlikte Yapıyoruz” başlığı altında yer almıştır ve bu etkinlikler cevaplandırılırken herhangi bir ek kaynağa ihtiyaç duyulmadan konu ya da bölüm içerisinde verilen bilgilerle yapılması amaçlanmıştır. Ancak “Yaparak Yaşayarak Öğreniyoruz” bölümündeki etkinliklerin okul dışında yapılması planlanmıştır.

4.3.1. “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi 5 başlığa ayrılmış, kazanımlar ile uyumlu konu anlatımı, görsel öge ve edebi ürünlere yer verilmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanına denk gelen “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi konu başlıklarına araştırmacı tarafından hazırlanan Şekil 4.10’da yer verilmiştir.

Şekil 4.10. “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi konu başlıkları.

Bir Devlet Doğuyor

“Bir Devlet Doğuyor” konusunun girişinde “Anahtar Kelimeler” başlığı altında “*tekfur, uç beyliği, gayrimüslim*” (Açıl vd., 2023: 38) kelimeleri anlamlarıyla birlikte verilerek kavramların açıklaması yapılmıştır. Konu anlatımında Kayı Boyunun Anadolu’ya göçü, Osmanlı Devleti’nin kuruluş süreci ve bu süreçte etkili olan faktörler ele alınmış aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ve kuruluş tarihi ile ilgili farklı görüşlere yer verilmiştir. Bu anlatımın hemen ardından Osmanlı’nın kuruluş süreci ile ilgili görüş ayrılıklarının sebepleri sorulmuştur. Böylelikle anlatımın soru ile pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Kuruluş sürecine dair farklı görüşlere örnek verilerek kaynaklardan alıntılar yapılmasıyla kanıt kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Osman Gazi zamanında Anadolu’da Ahilik teşkilatının etkisinin fazla olduğu ve Ahi lideri Şeyh Edebali’nin kızı ile evlenerek Ahilerin desteğini aldığına değinilmiştir. Şeyh Edebali’nin Osman Gazi’ye öğütlerine yer verilerek (Fotoğraf 4.37) bu öğütlerde hangi değerlerden bahsedildiği sorulmuştur.

Fotoğraf 4.37. Şeyh Edebalı'nın Osman Gazi'ye öğütleri (Açıl vd., 2023: 39).

Şeyh Edebalı'nın Osman Gazi'ye öğütleri incelendiğinde hoşgörü, adalet, bağışlama sabır, sorumluluk, birlik ve beraberlik değerlerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Öğretim programında yer alan saygı, adalet, sorumluluk değerleri vurgulanmıştır. Osman Gazi'nin vefatından sonra yerine Orhan Gazi'nin geçtiğine ve yapmış olduğu fetihlere değinilmiştir. Orhan Gazi'nin vefatından sonra yerine geçen oğlu I. Murad'ın Edirne'yi almasıyla Balkanlara yerleşmede önemli bir üs haline geldiği ve Türklerin Balkanlardaki ilerleyişinin Haçlı ordularının oluşmasına neden olduğundan bahsedilmiştir. Anlatımdan sonra Osmanlı Beyliği'nin kısa süre içinde güçlenmesinin sebeplerine maddeler halinde yer verilmiştir.

İskân politikası ayrı bir başlık altında konu içerisinde ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda fethettiği yerleri Türkleştirip, İslamlaştırmak için Anadolu'daki Türk aileleri buralara yerleştirdiği, bu uygulamaya İskân politikası dendiği anlatılmıştır. İskân politikasında bazı kuralların olduğu ifade edilerek bu kurallara maddeler halinde yer verilmiştir. Devamında "Hımm... İlginç" bölümüne yer verilmiş, Mustafa Kemal Atatürk'ün ailesinin kökeni hakkında anne ve babasının soyunun "Evlâd-ı Fâtihân" olarak tanımlanan Rumeli'nin Türkleştirilmesi için Anadolu'dan göç ettirilen Türk boylarından olduğu ve anne, babasının Anadolu'nun iç bölgelerinden Rumeli'ye yerleştirildiğine değinilmiştir. Bu bölümde Osmanlı'nın iskân politikası ile ilişkili olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün ailesinin kökenine dair bilgi verilmesiyle anlatım çeşitlendirilmiştir. Osmanlı'nın iskân politikasının Balkanlardaki etkisi ise ilgili bir örneğe yer verilmiştir (Fotoğraf 4.38).

“Osmanlı uygarlığı Balkanlardaki yaşamı etkilemiştir. Giyim kuşam, yeme içme, bir evin düzeni ve mobilyası vb. ile ilgili iki yüze yakın kelime Osmanlı kökenlidir.

Bir odada oturulur, bir yatakta yatılır. Odanın bir döşemesi ve bir tavanı vardır. Kap kacak bir dolapta sıralanmıştır ve yemekler, içinde bir sofranın bulunduğu sofada yenir (Görsel 2.6). Bir lokantanın yemek listesine bakan turist, Türk adları taşıyan hayli yemek ve tatlı görecektir orada. Doğu Avrupa halklarının üzerindeki bu derin etki, Türklerin oynadıkları rolü iyi gösteriyor. Yeni bir kent uygarlığının temellerini ilk atanlar Türkler olmuştur orada.”

Robert Mantran (Rabirt Mentin), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Cilt 1*, s. 169

Görsel 2. 6: Osmanlı Evi (Temsil)

Balkanlarda Türk adları taşıyan yemek ve tatlı çeşitlerinin olması neyin göstergesidir? Açıklayınız.

Fotoğraf 4.38. İskân politikasının Balkanlardaki etkileri (Açıl vd., 2023: 41).

Metinde Osmanlının iskân politikasının Balkanlarda sosyal ve kültürel olarak nasıl bir etki bıraktığına dikkat çekmektedir. Balkanların yaşam tarzı, dil, mimari ve yemek kültürü gibi alanlarda etkilendiğine dair örnekler verilmiş, görsel ile anlatım desteklenerek somutlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da bırakmış olduğu kültürel miras yansıtılmıştır. Bu metnin verilmesiyle iskân politikasının kültürler arası etkileşimdeki rolüne dikkat çekilmiş, geçmiş bugün bağlantısı kurularak değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırılmak istenmiştir. Devamında yer verilen soruda kültürel etkileşim ve kültürel miras vurgulanarak hem anlatım hem soru ile kültürel mirasa duyarlılık değeri kazandırılmak istenmiştir.

İskân politikasının anlatımından sonra “Ordu” başlığı konu içerisinde ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin hızla büyümesinde ve üç kıtada hüküm sürmesindeki etkenlerden birinin de ordu olduğuna değinilmiş ve Osmanlı ordusunun gelişiminin tarihsel sürecine kısaca değinilmiş ve ordunun gelişmesiyle devletin büyümesinin doğru orantılı olduğu ifade edilmiştir. Osmanlı ordu sistemine kavram ağı şeklinde yer verilmiş (Fotoğraf 4.39) ve kavram ağında yer alan kavramlara konunun devamında kısaca değinilmiş, açıklaması yapılmıştır.

Fotoğraf 4.39. Osmanlı Ordu Sistemi (Açıl vd., 2023: 41).

Verilen kavram ağı ile kavramlar gruplandırılarak görselleştirilmiş hem de özet şeklinde sunulmuştur. Aynı zamanda tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmiştir. Konu anlatımında, Osmanlı ordusunun kara ve deniz kuvvetleri olarak ikiye ayrıldığı ifade edilmiştir. Görev tanımlamalarına kısaca yer verilmiştir. “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilerek Kapıkulu askerlerini ve eyalet askerlerini oluşturan birlikler verilerek hangi askeri grup içerisinde yer aldığının seçilmesi istenmiştir. Bu etkinlik ile anlatımın tekrarlanarak pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Deniz kuvvetlerinden donanmanın anlatımına geçilmiştir. Osmanlıda donanmanın kuruluş ve gelişim evrelerinden kısaca değinilmiştir. Anlatımın görselle desteklenmiştir (Fotoğraf 4.40).

Fotoğraf 4.40. Osmanlı'ya ait kadirga örneği (Açıl vd., 2023: 43).

Kullanılan görsel konu ile uyumlu olarak seçilmiş olsa da sayfa içerisinde hem küçük hem de silinerek giden bir efekt ile kullanıldığı için yeterince açık ve anlaşılır değildir. Bu sebeple görselin kullanım amacını yerine getirememektedir.

I. Murad'ın Kosova Savaşı öncesinde yaşadıklarının anlatıldığı bir okuma metnine yer verilerek anlatım çeşitlendirilmiştir. Metinden sonra Osmanlı Devleti'nin siyasal bir güç olarak ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin neler olduğu sorulmuştur. Metin ve soru ile gaza

anlayışı, refah, saadeti sağlama ve geniş topraklarda mutlu insanlar görme isteğine değinilmiş, adalet değeri vurgulanmıştır.

İskân politikasının anlatımının ardından “Osmanlı Toplum Yapısı” başlığı altında Osmanlının sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına değinilmiştir. Osmanlı toplumunun çeşitliliğine (din, dil, ırk) rağmen adaletli bir yönetim ile birlik ve beraberlik içinde yaşadığı ifade edilmiştir. Yönetilenlerin ise sınıf farkı olmadan birlik ve beraberlik içerisinde yaşadığı vurgulanmıştır. Yönetenlerin bazılarının Divan-ı Hümayun adı verilen günümüzdeki bakanlar kuruluna benzeyen devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı yerde görev aldığı belirtilmiştir. Yönetenler ve yönetilenler kavram ağı halinde sınıflandırılarak kısaca özellikleri açıklanmıştır (Fotoğraf 4.41).

Fotoğraf 4.41. Osmanlının Toplumsal yapısı (Açıl vd., 2023: 44).

Konu anlatımında değinilen yöneten ve yönetilenler ile ilgili ayırım ve bu sınıfların özelliklerinin kavram ağı şeklinde verilmesiyle konu özet halinde ve görselleştirilerek anlatılmış, kalıcılığı artırılmış, aynı zamanda tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmiştir. Devamında yönetenlerden Divan-ı Hümayun üyelerinden bazıları (sadrazam, vezir, kazasker, defterdar, nişancı) temsili görselleri ve bu üyelerin anlatımıyla görevleri ve hangi yönetenler sınıfına bağlı olduklarına dair bilgi vermişlerdir.

Böylelikle hem farklı türde bir anlatım ile dikkat çekilmeye, öğrenmenin kalıcılığının artırılmasına hem de kullanılan görsellerle anlatım somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Osmanlının siyasal yapısı açıklanmıştır. Yönetilenlerin anlatımında da aynı yöntem kullanılmıştır. Dini ve yaşayış biçimi açısından ayrılan yönetilenlerin ayırt edici özelliklerine ve temsili görsellerine yer verilmiştir. Görsellerle verilen kısa anlatımlarla dikkat çekilmeye çalışılan konu, somutlaştırılarak kalıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Bu anlatımla Osmanlının toplumsal yapısı açıklanmıştır. Devamında “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilerek yöneten ve yönetilenler başlığı altında yöneten ve yönetilen kişilerin verildiği bir tablo verilmiş ve hangi toplumsal yapıda yer aldıklarının yazılması istenmiştir. Böylelikle anlatılan konunun pekiştirilmesi ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Konu anlatımı Osmanlının ekonomisinin temelini tarım ve hayvancılığa dayandığının ifade edilmesiyle devam etmiştir. Ekonomik faaliyetlerin tarım, hayvancılık, zanaat ve sanayi olduğuna metin içerisinde yer verilmiştir.

“Osmanlı Fetih Siyaseti”

“Osmanlı Fetih Siyaseti” konusunun girişinde “Anahtar Kelimeler” başlığı altında “gaza, cihad” (Açıl vd., 2023: 48) kelimeleri anlamlarıyla birlikte verilerek kavram açıklaması yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nin kurulması ve kısa zamanda büyümesinde gaza ve cihad anlayışının hâkim olduğu ve önemi vurgulanarak, Osmanlı hükümdarları için dini bir görev olduğundan bahsedilmiştir. İslamiyet öncesindeki "Alp" unvanının İslamiyet sonrasında "Alperen" ve "Gazi" unvanlarına dönüştüğü ifade edilmiştir. Orhan Gazi'nin Bursa'daki Camii Kitabesine “Gazalar Sultanı” yazdırması ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki gaza anlayışının önemi ifade edilmiştir. Unvanların zaman içerisinde değişimine vurgu yapılmıştır.

“Bunları Biliyor Muydunuz?” bölümünde “cihad” kelimesinin günümüzde bazı terör örgütleri tarafından kullanılarak insanlara zarar verdiği ve İslamiyet’in dünyada yanlış anlaşılmasına sebep olduğuna yer verilerek kelimenin yanlış kullanımının düzeltilmesi amaçlanmıştır. Geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş, kalıp yargıyı fark etme becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır.

“Hımm... İlginç” bölümünde Antep halkının Millî Mücadele’de sergilediği yiğitlik ve kahramanlığın şehre "gazi" unvanı kazandırdığı ve Gazi Mustafa Kemal'in de bu kentin nüfusuna kayıtlı bir "gazi" olduğu vurgulanmıştır. Devamında “Bunları Biliyor Muydunuz?”

bölümüne yer verilerek gaza ve gaziliğin günümüzdeki önemine yer verilmiş, hala savaşlarda ve terörle mücadele esnasında ölenlere “şehit”, sağ dönemlere “gazi” dendiğine değinilmiştir. Gaza ve gazilik ile ilgili verilen örnekler ve bilgilerle bu anlayışın önemine dikkat çekilmiştir. Geçmiş bugün bağlantısı kurularak, değişim ve sürekliliği algılama becerisi vurgulanmıştır. “Birlikte Yapıyoruz” bölümünde 14. yüzyıl Beylikler Dönemi haritası verilerek, gaza anlayışıyla fetihlerin hangi yöne doğru yapılacağı ve Bizans ile komşu olmasının Osmanlı Devleti’nin büyümesine olan katkıların neler olduğu sorulmuştur. Anlatılan konuların harita ile görselleştirilmesi ve sorularla pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu etkinlik ile harita okuryazarlığı becerisi kazandırılmak istenmektedir.

Osman Gazi’den itibaren, Orhan Gazi, I. Murad, I. Bayezid kara ve denizlerdeki fetih siyaseti örneklerle açıklanmıştır. Osman Gazi dönemi haritasına yer verilerek harita okuryazarlığı becerisi kazandırmak ve konunun görselleştirilmesi amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin 11 yıl süren Fetret Devri’ne girdiğine yer verilmiştir. Fetret Devri’nde Yıldırım Bayezid’in oğulları arasında taht kavgalarının yaşandığı, tahtın boş kaldığı belirtilmiştir. I. Mehmet’in taht kavgalarını bitirerek tahta çıkmasıyla Fetret Devri’nin bittiği ve Osmanlı Devleti’nin ikinci kurucusu sayıldığı ifade edilmiştir. I. Mehmet’in bozulan siyasi birliği tekrar sağlamaya çalıştığına değinilmiştir.

II. Murad’ın Haçlıları Varna Savaşı’nda mağlup ederek Balkanlarda Türk hâkimiyetini yeniden sağladıklarına değinilmiş ve II. Murad Dönemi haritasına yer verilerek anlatım görselleştirilmiş, harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerileri kazandırılmak istenmiştir.

“*Ya Ben İstanbul’u Alacağım Ya İstanbul Beni!*” (Açıl vd., 2023:53) sözü ile II. Mehmet’in (Fatih Sultan Mehmet) anlatımına başlanmıştır. Dini, stratejik, coğrafi, ticari ve siyasi sebeplerine yer verilmiştir. Bu nedenlerden dolayı II. Mehmet’in fetih için hazırlıklara başladığı ifade edilmiştir. Nedenlerin anlatımından sonra “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilerek İstanbul’un fethinin nedenlerinin dini, siyasi ve ekonomik olarak sınıflandırılması istenmiştir. Böylelikle anlatım pekiştirilmiş ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılması amaçlanmıştır. II. Mehmet’in yapmış olduğu fetih hazırlıklarına değinilmiş, Rumeli Hisarı’nın görseli kullanılarak somutlaştırılmıştır. “Hımm... İlginç” bölümüne yer verilmiş ve bu bölümde 1860’lı yıllarda Sultan Abdülaziz tarafından İngilizlere tarihsel bir anı olarak armağan edilen zamanın en büyük Şahi Topu’nun İngiltere’de Tower Müzesinin bahçesinde sergilendiğine ve Şahi Topu’nun görseline yer verilmiştir. Geçmiş bugün

bağlantısı kurularak süreklilik ve değişimi vurgulanmıştır. Bu bölüm ile değişim ve sürekliliği algılama becerisi ve kültürel mirasa duyarlılık değeri kazandırılmak istenmiştir.

İstanbul'un Fetih sürecine detaylı olarak yer verilmiştir. 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un fethedildiğine değinilmiştir. “II. Mehmet ordusuyla şehre girdiğinde halkın bir kısmı Ayasofya'da toplanmıştı. II. Mehmet Ayasofya'da toplanan halka ‘Kalkınız, ben Sultan Mehmet Han, hepimize söylüyorum ki bu andan itibaren hayatınız ve özgürlüğünüz konusunda korkmayınız.’ diye seslenmiştir.” (Açıl vd., 2023: 55) ifadesi kullanılarak II. Mehmet'in fethettiği yerde gücünü ve liderliğini sergilediğine dikkat çekilmiş ve hoşgörü, özgürlük değerleri vurgulanmıştır.

İstanbul'un fethinin Türk tarihi ve dünya tarihi açısından sonuçlarına maddeler halinde yer verilmiş, Osmanlı Devleti açısından stratejik, siyasi, ekonomik ve kültürel kazanımları vurgulanmıştır. İstanbul'un fethinin dünya tarihi açısından sonuçlarına yer verilmiş; siyasi, tarihi, kültürel ve ekonomik sonuçlarına işaret edilmiştir. “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilerek İstanbul'un fethinin sonuçları tablo halinde verilmiş ve bu sonuçların dini, siyasi ve ekonomik olarak sınıflandırılması istenmiştir. Bu etkinlik ile anlatımın pekiştirilmesi ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisinin kazandırılması amaçlanmıştır. “Yaparak Yaşayarak Öğreniyoruz” bölümüne yer verilmiş ve “www.topkapisarayi.gov.tr” adresindeki görsellerin incelenerek Osmanlı Devleti ile ilgili bilgiler edinilmesi ve bu bilgilerin sınıfta anlatılması istenmiştir. Bu bölüm ile araştırma, Türkçeyi, doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi kazandırılmak istenmiştir. II. Mehmet'in fetih siyasetinin anlatımının ardından konu II. Bayezid'in anlatımıyla devam etmiştir.

II. Bayezid, I. Selim'in (Yavuz Sultan Selim), I. Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) dönemindeki fetih siyasetine değinilmiş, ardından “Denizlerde Fetih Politikası” başlığı altında denizlerdeki fetihler incelenmiştir. Osmanlı fetih politikasının denizlerde de önemli bir yeri olduğuna değinilmiş, bu anlatımın ardından “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.42).

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki soruları tabloya bakarak cevaplayalım.

GÜÇLER	
HAÇLILAR	OSMANLI
162 Kadirga	122 Kadirga
140 Barça (Küçük Gemi)	—
2500 Top	160 Top
60.000 Asker	20.000 Asker
KOMUTANLAR	
Andrea Doria	Barbaros Hayrettin Paşa

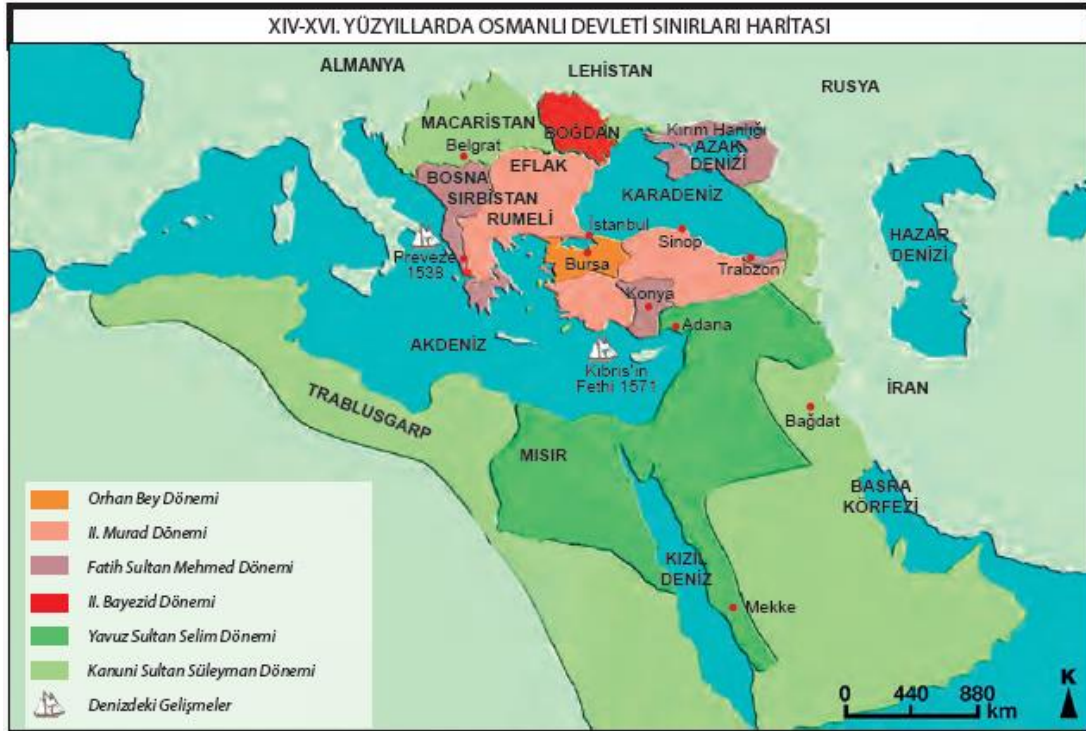

İki donanmanın da güçlerine baktığımızda hangi donanmanın gücü daha fazladır? Açıklayınız.

Osmanlı donanması sizce galip gelmiş midir? Galip geldiyse bunun sebepleri neler olabilir? Tartışınız.

Fotoğraf 4.42. Preveze Deniz Zaferi ile ilgili “Birlikte Yapıyoruz” etkinliği (Açıl vd., 2023: 59).

Konunun ortasında tabloya yer verilerek Osmanlı ve Haçlı güçlerine ait bilgilere yer verilmiş ve sorularla iki donanmanın güçlerinin karşılaştırılması ve konunun devamı hakkında fikir yürütülmesi istenmiştir. Etkinlik ile öğrencilerin konu anlatımına katılmasına derste aktif olmasına olanak sağlanmıştır. Aynı zamanda tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ve eleştirel düşünme becerisi kazandırılmak istenmiştir. Devamında 14. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin sınırlarının haritasına yer verilmiştir (Fotoğraf 4.43).

Fotoğraf 4.43. Osmanlı Devleti'nin 14.-16. Yüzyıllarda Sınırları (Açıl vd., 2023: 59).

Harita kullanımı ile Orhan Bey, II. Murad, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve Denizdeki gelişmeler farklı renklerle belirtilerek

dönemin sınırlarına yer verilmiş, anlatımlar harita üzerinde görselleştirilerek somutlaştırılmıştır. Harita okuryazarlığı becerisi kazandırılmak istenmiştir. Ancak konu ortasında haritaya yer verilmesiyle konu akışı bozulmuştur. Sayfanın sonunda ise tarih şeridine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.44).

Fotoğraf 4.44. Bazı önemli olayları gösteren tarih şeridi (Açıl vd., 2023: 58-59).

Tarih şeridi üzerinde önemli olaylardan bazılarının ait tarihlere yer verilerek zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

Konu anlatımı Preveze Deniz Zaferi'nin anlatımıyla bir sonraki sayfadan devam etmiştir. İki donanmanın Preveze'de karşı karşıya geldiği, Osmanlı Devleti'nin Turan Taktiği kullanarak Haçlı ordusunu bozguna uğrattığı ve savaş sonucunda Akdeniz'in Türk gölü haline geldiği, 16. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı donanmasının en güçlü donanma haline geldiği ifade edilmiştir. Anlatım arasında farklı bölümlere yer verilmiş savaşın sebepleri sayfa 59'da yer alırken Preveze Deniz Savaşı ve Savaşın sonuçları sayfa 60'ta yer almış ve konu bütünlüğü bozulmuştur. "Bunları Biliyor Muydunuz?" bölümünde Preveze Deniz Zaferinin yıl dönümü olarak 28 Eylül'ün her yıl Türk Denizcilik Günü olarak kutlandığının belirtilmesiyle geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş, değişim ve sürekliliği algılama becerisi ve kültürel mirasa duyarlılık değeri kazandırılmak istenmiştir.

II. Selim Döneminin fetihleri ile anlatıma devam edilmiştir. Bu bölümde Kıbrıs'ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşına, İbrahim Döneminde Venediklerin elinde bulunan ve korsanların bir üssü haline gelen Girit'in 24 yıl süren kuşatmadan sonra Osmanlı hakimiyetine girdiğine yer verilerek Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetine verilen örnekler tamamlanmıştır. Konu "Osmanlı Millet Sistemi" alt başlığı ile devam etmiştir. "Osmanlı Millet Sistemi" anlatımına soru ve görsel ile başlanmıştır (Fotoğraf 4.45).

Aşağıdaki resmi inceleyiniz. Bu resimde Osmanlı toplumunun hangi özellikleri dikkatinizi çekti? Neden? Açıklayınız.

Fotoğraf 4.45. Osmanlı Millet Sistemi Konu Girişi (Açıl vd., 2023: 61).

Kullanılan soru ve görsel ile konu anlatımına hazırlık yapılmış, konuya dikkat çekilmek istenmiştir. Osmanlı Devleti'nin uzun süreli ayakta kalmasında millet sisteminin önemli bir unsur olduğuna değinilmiştir. Halkın inancına dokunulmadığı din hürriyeti sağlandığına değinilmiştir. Müslümanlara verilen hakları gayrimüslimlere de verildiği ancak bazı durumlarda kendi inançlarına göre özel hukuk kurallarının uygulandığı ifade edilmiştir. Müslüman halkın tarımla uğraşırken diğer milletlerin ise ticaretle meşgul olduğu belirtilerek mesleki ve ekonomik faaliyetlerdeki ekonomik çeşitlilik vurgulanmıştır. Hemen ardından sorulan soru ile uygulanan millet sisteminin insan hakları, din ve vicdan hürriyeti bakımından değerlendirilmesi istenmiştir. Anlatımda Osmanlı Devleti'nin benimsediği hoşgörülü yönetim politikası, millet sisteminin çok kültürlü yapısı ve vatandaşların eşit haklara sahip olduğunun fark edilmesi istenmiştir. Metin içerisinde eşitlik, özgürlük, saygı değerlerine vurgu yapılmıştır.

“Osmanlı İstimalet Politikası” alt başlığında istimalet kelimesinin kelime anlamına yer verilmiş, Osmanlı kaynaklarında halkı özellikle de gayrimüslim halkı gözetme ve adaletli davranma anlamında kullanıldığına değinilerek kavram açıklaması yapılmıştır. İstimalet politikasında farklı dinlere, dil ve yaşayış biçimlerine saygı gösterildiği ve hoşgörülü bir yönetim anlayışının benimsendiği vurgulanmış, adalet ve eşitliğe verdiği önem ifade edilmiştir. Örnek olaylara yer verilerek politikanın başarısının altı çizilerek açıklamalı bir anlatım yapılmıştır. Aynı zamanda adalet, saygı ve eşitlik değerlerine, kullanılan referanslarla kanıt kullanma becerisine işaret edilmiştir.

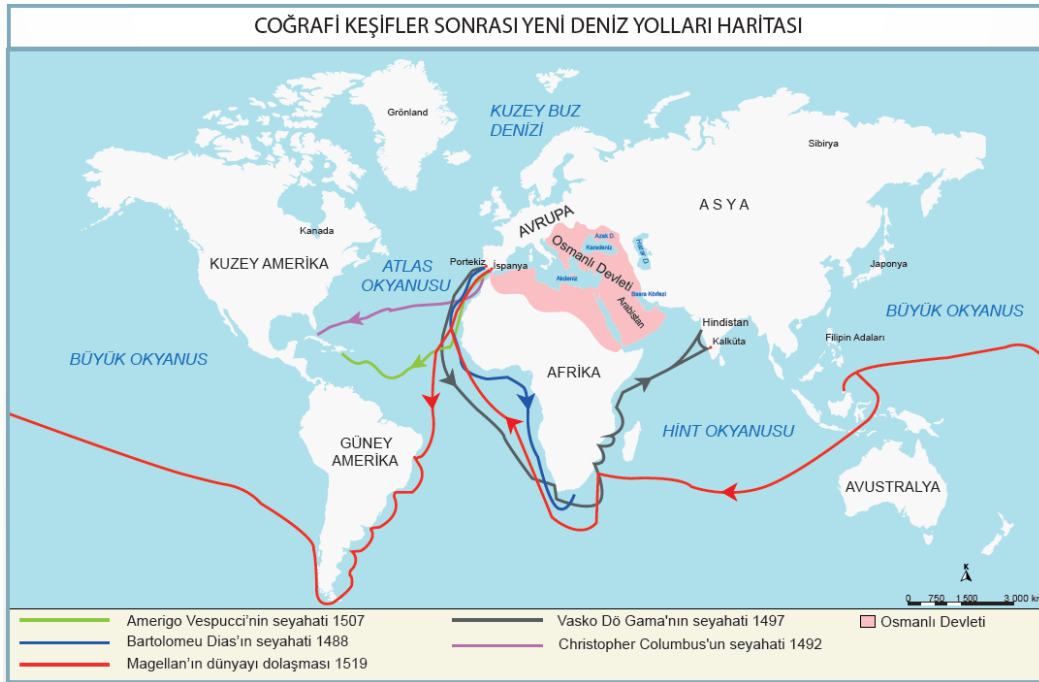
Konu anlatımı bitmiş ve “Okuma Parçası” ve “Birlikte Yapıyoruz” etkinline yer verilmiştir. “Renk Cümbüşü” başlıklı okuma parçasında İstanbul'un farklı milletlerden

milyonlarca insana ev sahipliği yaptığına değinilmiş, mahalle yaşamı anlatılmıştır, birlik beraberlik ve dayanışmaya dikkat çekilmiştir. Birlik beraberlik, dayanışma, yardımlaşma, vatan sevgisi, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve saygı ifadeleri vurgulanmış, dayanışma, kültürel mirasa duyarlılık, eşitlik, saygı, yardımseverlik ve vatanseverlik değerleri kazandırılmak istenmiştir. İstimalet politikasında yer verilen anlatım okuma metni ile pekiştirilmiştir.

“Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor”

“Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor” konusunun girişinde “Anahtar Kelimeler” başlığı altında “*derebeylik (feodalite), burjuva, ihtilal, sömürgecilik, kapitülasyon*” (Açıl vd., 2023: 64) kelimeleri anlamlarıyla birlikte verilerek kavram açıklaması yapılmıştır. Konu içerisinde “Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform Hareketleri, Aydınlanma Çağı, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı, Sömürgecilik” alt başlıkları ile Avrupa’da meydana gelen gelişmeler, karmaşalar ve Osmanlı Devleti’ne etkilerine değinilmiştir.

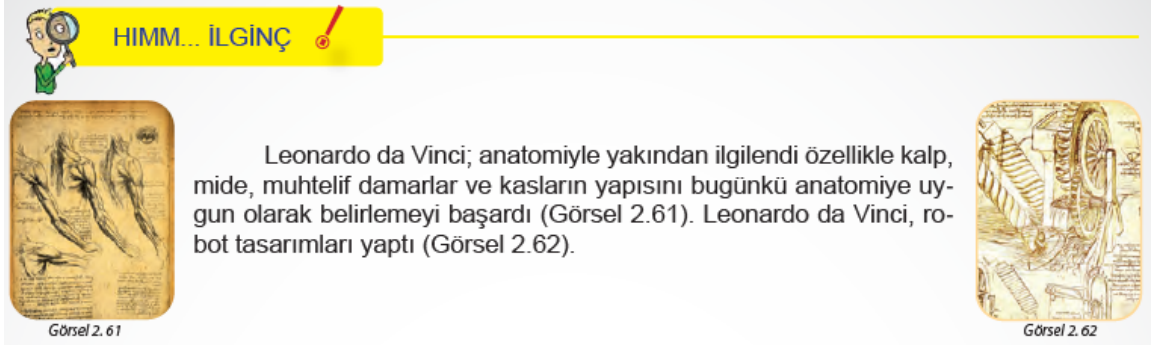
Avrupalıların 15 ve 16. Yüzyıllarda yeni kıtalar ve ticaret yolları bulmasına coğrafi keşifler dendiğinin anlatımıyla konuya başlanmış, Avrupa’da coğrafi keşifleri ekonomik, dini, kültürel, teknik gelişmelerin tetiklediğine ve keşif nedenlerine yer verilmiştir. Coğrafi keşifler sonrası yeni deniz yolları haritasına yer verilerek keşiflerin seyahatleri farklı renklerle gösterilmiştir (Fotoğraf 4.46).

Fotoğraf 4.46. Coğrafi Keşifler Sonrası Yeni Deniz Yolları Haritası (Açıl vd., 2023: 64).

Avrupalıların yeni ticaret yolları bulmak, zenginleşmek ve dinlerini yaymak için buldukları yeni ticaret yollarının haritasına yer verilerek anlatımın görselleştirilmesi ve somutlaştırılması amaçlanmış, harita okuryazarlığı becerisi kazandırılmak istenmiştir. Aynı zamanda anlatımın devamında yer verilen kaşifler ve yeni yolları bulmaları ile ilgili anlatımdan önce haritanın verilmesiyle konuya dikkat çekilmiş ve anlatıma ön hazırlık yapılmıştır. Coğrafi keşifleri başlatan kaşiflere (Bartolomeu Dias, Christopher Columbus, Vasco Dö Gama, Amerigo Vespucci ve Magellan) ve keşiflerine odaklanılmış, izledikleri yollar, keşfettikleri yerlere dair bilgilere yer verilerek, yaşanan önemli olaylar açıklanmıştır. “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğinde İspanyol ve Portekizli gemicilere ve bu gemicilerin keşfettikleri yerler verilmiş ve uygun bölümlerin işaretlenmesi istenmiştir. Böylelikle hem konunun tekrarı yapılırken hem tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırmak amaçlanmıştır. Coğrafi Keşiflerin sonuçları ve Osmanlı Devleti’ne etkilerine yer verilerek konu anlatımı tamamlanmıştır. “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilmiş ve bu etkinlikte coğrafi keşiflerin neden ve sonuçlarının yazılması istenmiştir. Konuyu özetler nitelikte bir tabloya yer verilmiş, coğrafi keşiflerin bilimsel, ekonomik, dini ve siyasi sebep ve sonuçlarının tablo üzerine yazılması istenmiştir. Bu etkinlik tamamlandığında konunun özeti tabloya yansiyacaktır, etkinlik ile konu tekrar edilerek pekiştirilmesi amaçlanmış ve eleştirel düşünme, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırmak istenmiştir.

Rönesans Dönemi’nin tanımı ile Rönesans başlığı anlatılmaya başlanmıştır. Kelime anlamı açıklanmıştır. Dönemin özellikleri, başlangıcı, etkileyen faktörler, yayılma süreci, Avrupa’daki ve Osmanlı’daki etkileri anlatılmıştır. Rönesans’ın ortaya çıkması tarihsel süreçte değerlendirilmiştir. Rönesans Dönemi’nde yetişen pek çok sanatçının (Michelangelo, Leonardo da Vinci, Dante, Machiavelli, Shakespeare, Montaigne, Cervantes, Erasmus, Dürer, Copernicus) etkisine yer verilmiştir. Rönesans Dönemi’nde yaşamış diğer sanatçı, yazar ve bilim insanları hakkında bilgi edinilmesi istenmiştir. Bu bölüm ile araştırma becerisi kazandırılmak istenmiştir. “Hımm... İlginç” bölümünde Leonardo da Vinci ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. (Fotoğraf 4.47).

Fotoğraf 4.47. Himm... ilginç bölümü (Açıl vd., 2023: 68).

Leonardo da Vinci'nin anatomi çalışmaları ve robot tasarımları ile ilgili anatomi ve bilimsel alandaki başarıları hakkında bilgi verilmiştir. Metin içerisinde görsellere atıf verilmiş, görsel öğeler metni destekler nitelikte kullanılarak konu somutlaştırılmıştır. Ancak kullanılan görsellerin boyutu ve rengi nedeniyle yeterince anlaşılmamaktadır. Bu sebeple kullanılan görseller kullanılma amacını yeterince karşılamamaktadır.

Rönesans'ın Avrupa'daki ve Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Osmanlı'nın askerî ve ekonomik ilerlediği ancak bilim ve teknik alanda geri kaldığına ve ıslahatlar yapmaya başladığına değinilmiştir. Bu anlatımdan sonra "Reform Hareketleri" başlığına geçilmiştir.

16. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen Reform hareketleri, kilisenin gücünün azalması ve mezhep birliğinin bozulması süreci ele alınmıştır. Avrupa'da Katolik Kilisesinde gerçekleşen yenilik hareketine Reform adı verildiğinin ifade edilmesiyle konuya başlanmış, kavram açıklaması. Reform hareketlerinin nedenlerine (kilisenin gücünün azalması, endüljans uygulamaları, İncil'in yayılması ve anlaşılması) yer verilmiş ve Rönesans ile özgür düşünce ortamının oluşmasıyla Reform hareketlerinin yayılmasında önemli bir rol oynadığına değinilmiştir. Osmanlı Devleti, din ve inanç özgürlüğü sağladığı için iç karışıklıklardan etkilenmediği ifade edilmiştir.

Aydınlanma Çağı 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da gerçekleşen bilim ve felsefede büyük gelişmelerin başladığı dönem olarak tanımlanarak "Aydınlanma Çağı" başlığı anlatılmaya başlanmış, "Akıl Çağı" olarak da bilinen bu dönemin özgür ve bilimsel düşünceye dayandığına ve deney ve gözleme dayalı bilim dallarında büyük gelişmeler yaşandığına değinilmiştir. "Aydınlanma Çağı" anlatılmış ve kavram açıklaması yapılmış, dönemin özellikleri açıklanmıştır. Aydınlanma Çağı'nın Fransız İhtilali'nde etkili olduğu belirtilmiş, Fransız düşünürlerin (Montesquieu, Voltaire ve Rousseau) bu ihtilalin oluşmasında etkin rol oynadıkları ifade edilmiştir. Aydınlanma çağının günümüz düşünce sistemini nasıl etkilemiş

olabileceği sorularak geçmiş bugün bağlantısı kurulması ve değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırmak istenmiştir. Devamında Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Metin içerisinde yer verilen alıntı ile kanıt kullanma becerisi vurgulanmıştır. “Hımm... İlginç” bölümü ile de Mustafa Kemal Atatürk’ün Montesquieu, Voltaire, ve Rousseau’nun düşüncelerinden etkilendiğine ve düşünce yapısının oluşmasında büyük rol oynadıklarına yer verilmiştir. Aynı zamanda bilim insanlarının temsili görsellerine yer verilerek somut örneklerle ilişkilendirilmiştir. “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilmiştir (Fotoğraf 4.48).

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda Montesquieu, Voltaire, Rousseau'ya ait sözler bulunmaktadır. Bu sözlerin sizde uyandırdığı düşünceleri ilgili alanlara yazınız.

 “Bir tek kişiye yapılan haksızlık, bütün topluluğa yönelmiş bir tehdittir.” (Montesquieu)

.....

.....

.....

 “Vatanımız bütün asil ruhlar için en mukaddes yerdir.” (Voltaire)

.....

.....

.....

 “Bir ülke ne özgürlük olmaksızın ne de erdem olmaksızın iyi bir biçimde var olamaz.” (Rousseau)

.....

.....

.....

Fotoğraf 4.48. Aydınlanma Çağı birlikte yapalım etkinliği (Açıl vd., 2023: 71).

Bu etkinlik ile anlatımda yer verilen Aydınlanma Çağı düşünürlerinin sözlerine yer verilerek hâkim düşünce yapısına örneklerle dikkat çekilmek istenmiştir. Toplumsal değer, adalet, vatanseverlik, özgürlük ve erdem gibi kavramlara vurgu yapılarak, adalet, vatanseverlik ve özgürlük değerleri ve eleştirel düşünme becerisi kazandırmak istenmiştir. Etkinlikten hemen sonra bilimsel çalışmaların da döneme damgasını vurduğu ve Kepler, Galileo, Newton’un bu çağı temsil ettiğine yer verilmiştir. Metin, bilim insanlarının isimleri ve görsellerinin verilmesiyle desteklenmiş, soyut kavramlar somut örneklerle ilişkilendirilmiştir. Ancak belli bir düzen içerisinde (tarihsel süreci, temsilcileri, Avrupa ve Osmanlı Devleti’ne etkileri) verilen anlatımdan sonra tekrar dönemin bilim insanlarına etkinlikten hemen sonra yer verilmesiyle konu akışı bozulmuştur.

Fransız İhtilalinin tarihsel süreci, nedenleri, sonuçları ve Osmanlı Devleti'ne etkilerine yer verilerek anlatım yapılmıştır. 1879'da yaşanan siyasi ve sosyal bir olay olduğuna ve bu olay ile Yeni Çağ'ın bittiği ve Yakın Çağ'ın başladığı ifade edilmiştir. Aydınlanma Çağı'nın Fransız İhtilali üzerindeki etkisine değinilmiştir. Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkilediğini, içinde bulunan milletlerin Avrupa'nın da desteğiyle ayaklandığı ve bağımsızlıklarını ilan ettiğine değinilmiştir. Aynı zamanda Fransız İhtilali'nin Osmanlı Devleti'ne olumlu etkileri olduğuna, eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramların yayıldığı ifade edilmiştir.

Sanayi inkılabıyla teknolojideki gelişmelerin meydana gelmesiyle seri ve makineyle üretime geçilmesi ifade edilmiştir. 18. yüzyıl sonlarında İngiltere'de buhar gücüyle çalışan makinaların kurulmasının Sanayi İnkılabının başlangıcı kabul edildiği belirtilmiştir. Temelinin makineleşme ve teknolojik gelişmelerin oluşturduğu vurgulanmış, İngiltere'den sonra Avrupa'nın diğer ülkelerine de yayıldığı ifade edilmiştir. Zaman içinde Osmanlı Devleti'nin ekonomik çöküşünün ve siyasi çöküşüne nasıl yol açtığı açıklanarak ifade edilmiştir. Anlatımın sonunda "Birlikte Yapıyoruz" etkinliğine yer verilmiş, etkinlikte Sanayi İnkılabının olumlu ve olumsuz sonuçlarına yer verilmiş ve konunun bu etkinlikte pekiştirilerek tekrarlanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda konu içerisinde kullanılan görseller ile anlatımın görsellerle somutlaştırılarak pekiştirilmesi sağlanmıştır.

Son olarak "Sömürgecilik" başlığına yer verilmiştir. Sömürgecilik kelimesinin sözlük anlamının verilmesiyle konuya başlanmış, coğrafi keşifler ile yeni kıta ve ticaret yollarının bulunmasıyla sömürgecilik faaliyetlerinin başladığına değinilmiştir. Avrupa devletlerin keşfettikleri yerlerdeki kaynakları (hammadde, yer yüzü zenginlikleri, insan gücü) Batı'ya aktardığı ve bu süreçte sömürülen ülkelerin kaynaklarının yanı sıra kültürel değerlerini de kaybettiği vurgulanmıştır. Yerli halk üzerinde olumsuz etkilerine değinilmiştir. Aynı zamanda görsellerle metnin desteklenmesi ile metin somut örneklerle açıklanmıştır. Osmanlı Devleti'nin fethettiği toprakları vatan parçası olarak gördüğü, o bölgeleri kalkındırmak için çaba harcadığı, fethetmeden önceki halinden daha iyi bir hale getirdiği, halkın dilini rahatça kullandığı ve kültürünü yaşadığı belirtilmiştir. Osmanlı ve Avrupa'nın fethedilen yerlerde uyguladıkları politikalar tartışılarak karşılaştırılmış verilen örnekler ile anlatım zenginleştirilerek daha açıklayıcı bir hale getirilmiştir. Konu sonunda görsele yer verilmiştir (Fotoğraf 4.49).

Fotoğraf 4.49. Sömürgecilik konusunda yer verilen temsili görsel (Açıl vd., 2023: 74).

“Çanakkale Savaşı’nda Yaralı Düşman Askerini Taşıyan Türk Askeri (Temsili)” olarak adlandırılan görsel incelendiğinde görsel açıklamasında yer verilen anlatımın konu ile bağlantısı olmadığı tespit edilmiştir. Görsele ait görsel numarasına yer verilmemiş, kaynak gösterimi yapılmadan kitap içerisinde görsel kullanılmıştır. Aynı zamanda kullanılan görsel efekt ile görselin silik kullanımı görselin görülmesini ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Islahatlarla değişen Osmanlı kurumları

Konu anlatımına “*ıslahat, çinicilik*” (Açıl vd., 2023: 75) anahtar kelimelerinin anlamlarına yer verilerek başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin 15. ve 16. yüzyıllarda güçlü olduğu dönemi yaşadığı ve Avrupa’da coğrafi keşifler ile başlayan bilim, sanat, ekonomi ve askeri gelişimleri takip edemediğinden dolayı çağının gerisinde kaldığı için 17. yüzyılda yenilikler yapmaya başladığı ifade edilmiştir. Çoğunlukla askeri alanlarda yapılan bu ıslahatları 18. ve 19. yüzyıllarda eğitim, ekonomi, ulaşım, haberleşme ve basın alanında yapılan ıslahatların takip ettiğine değinilmiş, bu yeniliklerden bazıları örneklerle açıklanmıştır. Konu içerisinde Lale Devri, Batıya yönelme, matbaa, itfaiye teşkilatı, gazetecilik, haberleşme, demir yolları, deniz ulaşımı, Osmanlı bankasının kuruluş sürecine yer verilmiştir. İstanbul’da ahşap yapıların çoğunlukta olduğundan dolayı sürekli yangınların çıktığı ve bu yangınlarda büyük tahribat ve maddi kayıpların yaşandığı açıklanmıştır. Yangınlarla mücadelede için “Tulumbacılar” adı verilen yeniçerilerden oluşan bir bölüğün kurulmasıyla itfaiye teşkilatının kurulduğu anlatılmıştır. Tulumbacıların bugünkü itfaiye teşkilatının temelini oluşturduğu söylenilerek geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş, değişim ve sürekliliği algılama becerisinin kazandırılması amaçlanmıştır.

Posta ve Telgraf Teşkilatı'nın kurulması gibi haberleşme alanındaki gelişmelere yer verilmiş ve bu gelişmelerin toplumsal ve ekonomik boyutlarına değinilmiştir. Telgrafın Osmanlı Devleti’nde posta teşkilatı kadar bir geçmişimim bulunmadığı belirtilmiş, bunun için

yeni bir teşkilatın oluşturulması gerektiğinden bahsedilmiştir. Telgraf makinesine ait görsele yer verilmiştir (Fotoğraf 4.50).

Fotoğraf 4.50. Telgraf makinesi (Açıl vd., 2023: 77).

Telgraf makinesine ait görsele yer verilerek anlatımda yer verilen iletişim aleti somutlaştırılmış anlatım görselle desteklenmiştir. Telgrafın Osmanlı Devleti'ne geliş sürecine alıntı yapılarak yer verilmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan gelişmelerden bir olarak demir yollarının yapımı verilmiştir. Demir yolları ile ilgili bir alıntıya yer verilmiş bu alıntıda Osmanlıdaki demir yollarının ekonomik, ticari, askeri ve toplumsal etkilerine vurgu yapılmıştır. Demir yollarının tarım, ticaret, taşımacılık ve sanayi gibi alanlara katkılarına yer verilmiştir

Son olarak 1856 yılında ticari banka olarak kurulan Osmanlı Bankası'nın 1863 yılında devlet bankası olma özelliği kazandığına yer verilmiştir. Anlatımdan sonra “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilmiştir. Bu etkinlikte “İsahatlarla Değişen Osmanlı Kurumları” başlığı altında yer alan yenilikler verilerek sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar ile ilişkilendirilmesi istenmiştir. Bu etkinlik ile konunun tekrarı yapılarak pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi kazandırılmak istenmiştir.

“Kültürümle Varım”

Konu anlatımına “*seyyah, seyahatname*” (Açıl vd., 2023: 80) anahtar kelimelerine yer verilmiş, kavram öğretimi ile konuya başlanmıştır. Kurulduktan kısa bir süre sonra geniş sınırlara ve güçlü bir devlet yapısına ulaşan, yaklaşık 600 yıl üç kıtada hüküm süren Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan farklı toplumların kültürlerine saygıyla yaklaşırken kendi

atalarından miras kalan Türk kültürünü yaşattığı vurgulanarak konuya giriş yapılmıştır. Osmanlı kültürünün köklü bir geçmişi olduğu ve bu kültürün yerli ve yabancı seyyahların dikkatini çektiği ve eserlerinde bu konuya geniş bir şekilde yer verdiklerine değinilmiştir. “Kültürümle Varım” konusu içerisinde Osmanlı kültürü hakkında seyyahların anlattıklarına yer verilmiş, kültürel özelliklerine bu anlatılarla dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Anlatım içerisinde Osmanlı topraklarındaki farklı seyyahların gözlemledikleri ve kaleme aldıkları bazı kültürel öğelere yer verilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde; toplumsal yaşam, konaklar, hamamlar, düğünler, çevgan oyunu, bayram kutlamaları, yeme alışkanlıkları, hüsn-i hat sanatı, zeybek oyunu, halıcılık ve Süleymaniye Camii konuları ele alınmıştır.

“Hımm... İlginç” bölümüne yer verilmiş ve İstanbul’un çöplerini toplama ve ayırma işlemini yıllık belli bir ücret karşılığında yapan ayırıcıların olduğuna ve dünyanın hiçbir yerinde o dönemde öyle bir esnaf grubunun olmadığına değinilmiştir. Anlatım içerisinde böyle bir esnaf grubuna yer verilmesi ile Osmanlı Devleti’nin temizlik anlayışına yer verilmiştir. Ancak anlatımı yapılırken düğün geleneğinin anlatımından sonra verilmesi ile konu anlatımı ile uyumlu olmamış, anlam akışını bozduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Dönemi’nde yaşayan ünlü Seyyah Evliya Çelebi’nin Çevgan oyununu anlatımına seyahatnamesinden bir alıntı ile devam edilmiştir. Oyunun nasıl oynandığı anlatılmış ve Çevgan oynayanların tasvir edildiği minyatüre yer verilmiştir (Fotoğraf 4.51).

Fotoğraf 4.51. Çevgan oynayanları tasvir eden minyatür (Açıl vd., 2023:82).

Çevgan oynayanların tasvir edildiği minyatüre yer verilerek anlatım desteklenmiş, görselleştirilerek somutlaştırılması amaçlanmıştır.

“*Hüsn-i hat, arap harflerinden doğarak İslâm medeniyetinde müstakil ve olağanüstü bir mevki kazanan güzel yazı sanatıdır.*” Açıl vd., 2023: 83) ifadesine yer verilerek hat sanatı açıklanmıştır. Kullanılan yazı dilinin öğrenci düzeyine uygun olmadığı tespit edilmiş ancak hat sanatının anlatımında kullanılan görsel ile anlatım desteklenerek somutlaştırılmıştır. Hat sanatının Osmanlı Dönemindeki önemini günümüzde aynı şekilde devam ettirip ettirmediği sorusuna yer verilerek, geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş ve değişim ve sürekliliği algılama becerisi ve kültürel mirasa duyarlılık değeri kazandırılmak istenmiştir.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yer alan Süleymaniye Camii'nin anlatımına yer verilmiştir. Süleymaniye Camii'nin tanıtımı yapılırken Osmanlı mimarisinin estetik ve sağlamlığına vurgu yapılmıştır. Caminin süslemelerine detaylı olarak yer verilmiş, güzellik anlayışı vurgulanarak mimari detaylardan övgüyle bahsedilmiştir. Anlatım içerisinde estetik değeri kazandırılmak istenmiştir.

“Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine yer verilmiş ve Osmanlı kültürüne ait görseller verilerek kültüre ait öğelerin ilgili alana yazılması istenmiştir. Bu etkinlik ile “Kültürümle Varım” konusunun tekrarı yapılarak pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Kültürel öğelerden bazılarının metin içerisinde yer verilmemiştir, bu nedenle metinde verilmeyen kültürel öğelerin araştırılması gerekmektedir, araştırma becerisi kazandırılmak istenmiştir.

5. Sınıf ders kitabında “Kültürel Özelliklerimiz” (Evirgen vd, 2023: 50) başlığı altında ve 6. Sınıf ders kitabında “Birey ve Toplum” öğrenme alanının “Bizi “Biz” Yapanlar” (Yıldırım vd., 2023: 17) konusu başlığı altında kültürel özelliklere yer verilmiş; düğünlerdeki kutlama, gelenekler, geleneksel el sanatları (halıcılık), halk oyunları ve tarihi evler ile ilgili anlatım yapılmıştır. Bu yönüyle genelden özele bir anlatım olduğu ve kademeler arasında anlatılan konuların sarmallık ilkesine göre anlatımının yapıldığı tespit edilmiştir.

4.3.2. Yedinci sınıf “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin genel değerlendirmesi

“Kültür ve Miras” öğrenme alanı 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Türk Tarihinde Yolculuk” ünite adı ile yer almaktadır. Bu ünite içerisinde 5 konu başlığı bulunmaktadır ve ünite incelemesi bir bütün olarak ele alınmıştır. Ders kitabında yer verilen beceri ve değerlere tablo 4.3.'te yer verilmiştir.

Tablo 4.3. Yedinci sınıf ders kitabında yer alan beceri ve değerler.

7. Sınıf Ders Kitabında Verilen Beceri ve Değerler		
Beceriler	Doğrudan verilen beceriler	Kanıt kullanma
	Örtük olarak verilen beceriler	Araştırma Eleştirel düşünme Değişim ve sürekliliği algılama Harita okuryazarlığı Zaman ve kronolojiyi algılama Mekânı algılama Kalıp yargıyı fark etme Kanıt kullanma Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
Değerler	Doğrudan verilen değerler	Kültürel mirasa duyarlılık Estetik
	Örtük olarak verilen beceriler	Saygı Adalet Sorumluluk Hoşgörü Özgürlük Eşitlik Dayanışma Dürüstlük Yardımseverlik Vatanseverlik

SBDÖP’nda öğrenme alanı işlenirken kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ve kanıt kullanma becerisinin öğrenciler tarafından edinilmesi amaçlanmıştır. Ders kitabında kanıt kullanma becerisinin yanı sıra eleştirel düşünme, değişim ve sürekliliği algılama, zaman ve kronolojiyi algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, harita okuryazarlığı, mekânı algılama, kalıp yargıyı fark etme ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerileri kazandırılmak istenmiştir. Aynı zamanda kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerinin yanı sıra saygı, adalet, sorumluluk, hoşgörü, özgürlük, eşitlik, dayanışma, yardımseverlik, vatanseverlik değerlerin de yer aldığı tespit edilmiştir. Beceri ve değerlerin kazandırılması daha çok anlatımın zenginleştirildiği diğer bölümler ile olmuştur.

Ders kitabında yer verilen somut kavramlar görseller ile somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Kitapta çok sayıda görsel kullanılmış olsa da bazı görsellerin boyutları ve renk geçişleri yetersiz kalmıştır. Aynı zamanda bazı konu sonunda kullanılması daha uygun olabilecek görseller konu

ortasında kullanıldığı için metin geçişlerini bölmüştür. Kitapta yer verilen bazı kavramlara kavram ağı şeklinde yer verilerek kavram grupları belirgin hale getirilmiştir.

Konu içerisinde farklı etkinlikler ve sorulara yer verilmiş, böylelikle anlatım zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Ders kitabının konu anlatımı 38-85 sayfaları arasında gerçekleşmiş ve bu sayfalar içerisinde; 40 konu içinde yer alan soruya, 16 “Birlikte Yapıyoruz” etkinliğine, 8 “Hımm... İlginç!” bölümüne, 3 “Biliyor Muydunuz?” bölümüne, 2 okuma parçasına ve 1 adet “Yaparak Yaşayarak Öğreniyoruz” bölümüne, konu içerisinde toplam 70 farklı etkinlik türüne yer verilmiştir. Etkinlikler ile konu içerisinde yer verilen anlatımlar pekiştirilmiştir. “Yaparak Yaşayarak Öğreniyoruz” bölümünde araştırma etkinliğine yer verilmiş ve teknolojinin kullanımı teşvik edilmiştir. Etkinlikler daha tek düzeyde yer almış genel olarak anlatılan konuya uygun neden-sonuç ilişkisi kurma, benzerlik-farklılık, olumlu-olumsuz özellik bulma vb. şeklinde tablo üzerinden etkinlikler planlanmıştır.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

“Kültür ve Miras” öğrenme alanının ortaokul (5., 6., ve 7. sınıf) sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarına yönelik elde edilen sonuçlar, diğer çalışmalar ile ilgili karşılaştırma tartışma, sonuç ve öneriler aşağıda sunulmuştur.

5.1. Tartışma ve Sonuç

5. sınıf “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde dört konu başlığına yer verilmiştir. “Tarihe Yolculuk” konu başlığı altında Anadolu ve Mezopotamya Medeniyetlerine yer verilmiş ve bu medeniyetler ile ilgili kalıntıların görsellerine yer verilerek anlatım somutlaştırılmıştır. Anadolu ve Mezopotamya medeniyetlerinin tarihi süreçteki yeri verilmiş, dünya mirasına katkılarına değinilmiştir. Güncel örneklerle geçmiş bugün bağlantısı kurulmuştur. “Güzel Ülkem” konusu içerisinde daha güncel bir anlatım yapılmıştır. Türkiye’nin dört bir yanında bulunan kültürel miras öğelerine yer verilmiştir ve bunlar sınıflandırılmıştır. “Tarihi eser, tarihi mekân, doğal varlık” kavramları üzerinde durulmuş örnekler verilmiştir. Örneklerle karşılaştırması benzer ve farklı yönleri bulması istenmiştir. “Kültürel Özelliklerimiz” konu içerisinde Türkiye’nin kültürel mirasına vurgu yapılmış ve bayramlar, el sanatları, halk oyunları, düğünler, türküler ve tarihi yapılara örnekler verilmiştir. Aynı zamanda bu kültürel özelliklerin birleştirici ve bütünleştirici gücüne vurgu yapılmıştır. “Geçmişten Günümüze” konusu içerisinde günlük hayatta kullanılan gelenek, kıyafet, yiyecek içecek gibi birçok kültürel unsurun zaman içerisindeki değişimine yer verilmiştir. Konu anlatımı yoğun değildir. Sınıf seviyesine uygun olduğu görülmüştür. Konu içerisinde verilen etkinlik ve kullanılan hikâye, genel ağ haberi vb. metinler ile konuya olan ilgi çekilmeye çalışılmış ve tek düze bir anlatımdan kaçınılmıştır. Konu sonunda “Neler Öğrendik?” başlığı kullanılarak ünite içerisindeki konular bilgi haritası üzerinde kısaca özetlenmiştir. Konunun anahtar özelliklerine değinilerek konu tekrarı yapılmış ve anlatım pekiştirilmiştir.

6. sınıf “Tarihe Yolculuk” ünitesi içerisinde beş konu başlığına yer verilmiştir. “Türklerin Anayurdu Orta Asya” konusu içerisinde konu girişinde yer alan etkinlik dikkati çekmiştir. Eski bilgilerden hareketle konu içerisinde yer verilen anlatım ve etkinlikler ile öğrencilerin geçmiş bilgileri hatırlatılmış, konular ve sınıf seviyeleri arası bağlantılar kurulmuştur. Konu içerisinde Orta Asya’dan ve Türk kültüründen bahsedilmiş, Asya Hun Devleti, I. ve II. Kök Türk Devleti ve Uygur Devletinin anlatımına yer verilmiştir. Devletin

sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi özelliklerine örnekler verilmiştir. “İslamiyet’in Doğuşu” konusu içerisinde Arap Yarımadasının özelliklerine dair bilgilere yer verilmiştir. Hz. Muhammed’in (sav) hayatı, İslamiyet’in gelişi ve Hz. Muhammed dönemindeki siyasi, toplumsal özelliklerin anlatımı yapılmış, Dört Halife, Emevîler Dönemi, Abbasiler Dönemi siyasi, askeri, toplumsal ve kültürel özelliklere yer verilmiştir. Kullanılan görsellerin konu anlatımını destekler ve metni tamamlar niteliklerin az olduğu tespit edilmiştir. “Türkler İslamiyet ile Tanışıyor” konusunun ilk bölümünde Türklerin İslamiyet’e giriş süreci ve bu süreci kolaylaştıran nedenlere yer verilmiştir. İslamiyet’le siyasi, sosyal, toplumsal ve kültürel olarak yaşadıkları değişimlere yer verilmiştir. Karahanlılar ve Gazneliler döneminde meydana gelen değişimler incelenmiş, Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri ile değişen ya da süreklilik göstermeye devam eden kültür ve medeniyet ile ilgili değişimleri ele alınmıştır. “Yeni Yurt Anadolu” başlığı altında Anadolu’ya yurt edinme amaçlı yapılan akınlar ve Anadolu’da kurulan devletlere yer verilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti, I. Beylikler ve Türkiye Selçuklu Devleti Döneminde 11. ve 13. yüzyıl arasında gerçekleşen olaylara yer verilmiştir. “Tarihi Yollar” konusu içerisinde İpek ve Baharat Yollarının önemi, güzergahlarına değinilerek, toplumlar arası etkileşimde siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkideki rolüne yer verilmiştir. Ünite içerisinde kullanılan görsellerde metin içerisinde görsele atıf bulunmamaktadır. Aynı zamanda kullanılan metinlerin bazılarının öğrenci seviyesinin üzerinde olduğu ve sınıf seviyesine uygun olmayan kavramların kullanıldığı tespit edilmiştir. Anlatım yapılırken farklı edebi eserlerden faydalanılmış, harita ve etkinlikler ile anlatım zenginleştirilerek tek düze anlatımdan kaçınılmıştır. Ünite sonunda, ünite içerisinde yer alan kavram, kişi ve önemli olaylara ait ifadelerle yer verilerek bir etkinlik oluşturulmuştur. Bu etkinlik ile ünite içerisinde yer alan konuların tekrarlanarak pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

7. sınıf “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi beş konu başlığına ayrılmıştır. “Bir Devlet Doğuyor” konusu içerisinde Osmanlı devletinin tarih sahnesine çıkış süreci, kuruluşu, iskân politikası, iskân politikasının uygulanma şekli, ordu sistemi, ordu sisteminin genel hatları, toplumsal yapısını oluşturan sınıfsal yapısı ve ekonomisinin dayanmakta olduğu temeller hakkında bilgi verilmiştir. “Osmanlı Fetih Siyaseti” başlığı altında Osmanlı’nın kısa zamanda geniş sınırlara ulaşmasının önemli sebebi olarak gaza ve cihad anlayışına yer verilmiştir. Osman Gazi’den itibaren bazı Osmanlı padişahlarının fetih siyasetinden örneklerle bahsedilmiştir. İstanbul’un fethi detaylı olarak anlatılmış, Osmanlı Devleti’nde uygulanan millet sistemi ve istimalet politikası anlatılmıştır. “Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor” konu başlığı içerisinde Avrupa’da yaşanan gelişmelere (Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform,

Aydınlanma Çağı, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı, Sömürgecilik) yer verilmiştir. Gelişmeler anlatılırken, tarihsel bağlamda kronolojik olarak verilmiş, sebep-sonuç ilişkisi kulmuş ve Osmanlı üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. “İslahatlarla Değişen Osmanlı Kurumları” Osmanlı Devleti’nin coğrafi keşifler ile Batı’da başlayan yenileşme hareketlerinin gerisinde kaldığı ve çağa ayak uydurmak için yaptığı yenilikler ele alınmıştır. Matbaanın ve tulumbacılar ocağının kurulması, Takvîm-i Vekâyî'nin çıkarılması, Posta ve Telgraf Nezaretinin kurulması, demir yolu yapımına başlanması, Şirket-i Hayriyyenin açılması ve Osmanlı Bankasının kurulması sırasıyla anlatılmıştır. “Kültürümle Varım” konusu içerisinde Osmanlı Döneminin kültürü, toplumsal yapısı ve günlük yaşantısına dair misafirperverlik, dürüstlük, sadelik, temizlik, kültürel zenginlik, geleneklere bağlılık, estetik anlayış ve zanaat becerileri gibi benimsediği birçok değere ve bu değerlerin yaşantısına yansımalarına seyahatnamelerden alıntılarla yer verilmiştir. Kitap içerisinde yer verilen bazı görsellerin boyutlarının çok küçük kullanıldığı ve görselin bütünü yansıtan şekilde efekt ile kullanıldığı bu sebeple de kullanım amacını yerine getiremediği tespit edilmiştir. Konu anlatımlarında farklı bölümlere yer verilerek anlatımın çeşitlendirildiği, tek düze bir anlatımdan kaçınıldığı görülmektedir.

5. ve 6. sınıf ders kitaplarında yer verilen düğünlerdeki kutlama, gelenekler, geleneksel el sanatları (halıcılık), halk oyunları ve tarihi evler ile ilgili anlatım Osmanlı toplumundaki özellikleriyle anlatılmıştır. Bu yönüyle genelden özele bir anlatım olduğu ve kademeler arasında anlatılan konuların sarmallık ilkesine göre anlatımının yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tespit Şimşek’in (2008), Çakar’ın (2008) ve Çopur ve Seyhan’ın (2022) bulgularıyla uyumlu iken Dere ve Uçar’ın (2020) bulgusu ders kitaplarındaki konu içeriklerinin 4. sınıftan 7. sınıfa doğru giderek genişlediği ancak sarmallık ilkesine uygun olarak hazırlanmak istenmiş olmasına rağmen 5. ve 6. sınıflarda bazı konulara daha az yer verilmesinden dolayı yeterince uygun olmadığı yönündedir.

Anlatım yapılırken öğretim programında yer verilen kazanımlar ve açıklamaları doğrultusunda anlatımlar yapılmıştır. Konular hedefler doğrultusunda detaylandırılmış, konu anlatımı yapılırken içerik kazanım uyumuna dikkat edilmiştir. “Kültür ve Miras” öğrenme alanlarının ders kitaplarındaki yer alışı incelendiğinde konu anlatımı yoğunluğu olarak 5. sınıftan 7. sınıfa doğru bir artış görülmüştür. Konu yoğunluğu sınıf düzeyine göre artış göstermiş ve anlatımlarda tarihi konuların anlatımına kademelere göre artış göstererek yer verilmiştir. Sınıf seviyelerine göre kitaplardaki etkinlikler incelendiğinde kitaplarda farklı etkinliklere yer verilerek anlatımın zenginleştirildiği tespit edilmiştir. 5. sınıfta 42, 6. sınıfta 71,

7. sınıfta 70 etkinlik ve konu dışı anlatıma yer verilmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan bilgi, beceri, tutum ve değerler ders kitabında anlatımın çeşitlendirilmesiyle kazandırılmıştır. 5. sınıf etkinlikleri içerisinde araştırma yapılarak cevaplanması istenen etkinliklere daha çok yer verilirken 6. sınıf ders kitabında bu etkinlikler “Araştırılmalı” başlığı altında ve daha az yer almıştır. 7. sınıf ders kitabında ise araştırılarak yapılacak sadece tek etkinlik olduğu tespit edilmiştir. Ünite sonunda 5. Sınıfta bütün üniteyi kısaca özetleyen bilgi haritasına, 6. sınıfta bütün üniteyi kapsayan eğlenirken öğrenebilecekleri etkinliğe yer verilirken, 7. sınıfta ünite sonunda konu anlatımını destekleyen herhangi etkinlik ya da bölüme yer verilmemiştir.

Anlatım içerisinde görsellere bolca yer verilmiştir. 5., 6., ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde ortak olarak dikkat çeken özellik soyut olarak verilen ifadelerin görsellerle metnin desteklenerek somutlaştırıldığına ulaşılmıştır. İncelenen ders kitaplarının hepsinde görseller metni destekler nitelikte yer almıştır. Bunun yanı sıra etkinlikler içerisinde edebi metinlere yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir.

6. sınıfta yer alan bazı görsellerin metin ile uyumsuz olduğu, 7. sınıfta konu içerisinde verilen görsellerin ise metni bölerek konu akışını bozduğu tespit edilmiştir. Görsel numaraları 5. ve 7. sınıf ders kitaplarında konu anlatımı içerisinde görseller ile ilgili alanlarda metin içerisinde verilirken, 6. sınıf ders kitabında görsel numaralarına metin içerisinde yer verilmemiştir. Bu da metin ile görsel bağlantısının kurulmasını zorlaştırmaktadır. Şahin’in (2014) sosyal bilgiler ders kitaplarını görsel tasarım ilkeleri açısından incelediği çalışmasında, görsel öğelerin içeriği desteklemediği, sayfa içerisinde dağınık bir şekilde kullanıldığı ve renklerin uyumsuzluğuna dikkat çekilmiştir. Bu sonuçlarla araştırmanın sonuçları birbiriyle uyumludur. Aynı zamanda 6. sınıf ders kitabında konu anlatımı yapılırken başlık kullanımından kaynaklı, 7. sınıf ders kitabında ise Osmanlı Devleti’nin anlatımı yapılırken Avrupa’da uyanış konularına değinilerek tekrar Osmanlı Devleti’nin kültürel özelliklerinin anlatımı ile konular arası bütünlüğün bozulduğu belirlenmiştir. Kullanılan bazı başlıkların konu bütünlüğünü bozduğu May’ın (2019) bulgularında da tespit edilmiş, iki araştırmanın sonuçlarının uyumlu olduğu görülmüştür.

6. sınıfta yer verilen 5. sınıfta konu ile ilgili bilinmeyen kavramlara ait bölüme yer verilmezken, 6. sınıfta “Kavramlar” başlığı altında konu içerisinde bilinmeyen kavramlar sadece kavram olarak, 7. sınıfta “Anahtar Kelimeler” başlığı altında anlamlarıyla beraber verilmiştir. Kavram öğretimi yapılırken geleneksel yöntemlere göre kavram öğretimi yapılmış,

kavramların sadece açıklamalarına yer verilmiştir. Ancak 7. sınıf ders kitabında kavram ağına yer verilerek kavramlar gruplandırılarak verilmiştir. Kavram öğretimi noktasında ders kitabında kavram öğretimi ile ilgili çerçeve çizildiği ve kavram öğretiminin yüzeysel düzeyde kaldığı kanaatine varılmıştır. Kavramlar verilirken kavram açıklamalarına yer verilmiştir. Kavram öğretimi uygulamalarının oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Gülersoy'un (2013) araştırmasında da kavram öğretiminin yetersiz olduğu, ünite başında verilen kavramların kazanımları karşılamadığı vurgulanmıştır.

Öğretim programında 5. sınıfta estetik ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri ve Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ve araştırma becerileri kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ders kitabında ise adalet, doğal çevreye duyarlılık, saygı değerleri ve değişim ve sürekliliği algılama, zaman ve kronolojiyi algılama, gözlem, kanıt kullanma, mekânı algılama, eleştirel düşünme, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin örtük olarak yer aldığı tespit edilmiştir. Öğretim programında 6. sınıfta kültürel mirasa duyarlılık değeri ve zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin edindirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ders kitabında ise araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, gözlem, harita okuryazarlığı, mekânı algılama, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma becerilerine ve estetik ve saygı değerlerin yer aldığı saptanmıştır. Öğretim programında 7. sınıfta kültürel mirasa duyarlılık, estetik değeri kanıt kullanma becerisinin edindirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ders kitabında ise araştırma, eleştirel düşünme, değişim ve sürekliliği algılama, harita okuryazarlığı, zaman ve kronolojiyi algılama, kanıt kullanma, mekânı algılama, kalıp yargıyı fark etme, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerileri ve adalet, dayanışma, dürüstlük, eşitlik, sorumluluk, hoşgörü, yardımseverlik, vatanseverlik ve özgürlük değerleri kazandırılmak istenmiştir. Üniteye verilen ana değerlerin yanında örtük değerlerin de kazandırılmak istendiği görülmüştür. Araştırma sonuçlarının Tokat'ın (2022) çalışmasıyla tutarlı olduğu doğrudan verilen değer ve becerilerin yanı sıra örtülü olarak da değer ve becerilerin yer aldığı görülmektedir.

5.2. Öneriler

Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında “Kültür ve Miras” öğrenme alanının yer almasının incelendiği bu çalışmadan elde edilen sonuçlar hakkında bazı öneriler sunulmuştur:

- Tarih odaklı “Kültür ve Miras” öğrenme alanında milli bilincin oluşturulması amaçlanmıştır. Ancak tarihi konuların yoğun anlatımından dolayı, anlatım soyut bir hal

arak anlaşılmaması güçleşmiştir. Tarihi konuların anlatımı yapılırken bazı anlatımlarda güncel örnekler kullanılarak geçmiş bugün bağlantısı kurulmuş böylelikle anlatım daha somut bir hale getirilmiştir. Güncel örneklere ve görsellere konu içerisinde daha çok yer verilerek, konu anlatımı somutlaştırılabilir.

- Anlatım yapılırken etkinlik, görsel ve farklı türde edebi metinlere yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir. Bazı sınıf seviyelerinde bu farklı kullanımlara daha az yer verilmiştir. Konu anlatımları farklı edebi türlerin kullanımını ile çeşitlendirilerek kullanılan hikâye, şiir, masal gibi konu ile ilgili metinlere daha sık yer verilebilir böylelikle anlatım zenginleştirilebilir.
- Tarihi konuların soyut doğasının giderilmesi için kavram öğretimi yapılırken yüzeysel kavram açıklamalarının yerine kavram öğretim uygulamalarından yararlanılmalıdır.
- Ders kitabında kullanılan görseller seçilirken amacına uygun ve amacını karşılayabilecek şekilde renk, boyut ve düzende seçilmelidir.
- Metin içerisinde görsellere atıf yapılarak metin-görsel bağlantısı kurularak kitap bütünlüğü sağlanmalıdır.
- Konuyu destekler nitelikte etkinlik içerisinde yer verilen edebi türler kullanılırken kelimeler öğrenci seviyesine uygun olarak seçilmeli, bilinmeyen kelimelerin anlamlarına yer verilmeli ya da metin sadeleştirilerek yazılmalıdır.
- Ders kitabı içerisinde yer verilen metin ve etkinliklerde sanal müzelerin kullanımına yer verilmiştir. Böylelikle anlatım ve etkinliklerde teknolojinin kullanımı desteklenmiştir. Ancak kullanılan bölümler oldukça kısıtlıdır. Ders kitapları hazırlanırken güncel teknolojik kullanımlara yer verilerek içerik zenginleştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A. ve Kılıç, S. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. MEB Yayıncılık.
- Bilgili, A. S. (Ed.). (2020). *Türk kültür coğrafyası* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bowen, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (29. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyükçetin, B. (2023). *Sosyal bilgiler dersi “kültür ve miras” öğrenme alanı bağlamında kdz. Ereğli ilçesinde elpek bezi üretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Candeğer, Ü. (2016). Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı ölçme ve değerlendirme sorularının incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(15), 391–405.
- Cantürk, A. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Kültür ve Miras öğrenme alanına yönelik sınıf içi uygulamalarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Çakar, M. (2008). *Küreselleşmenin ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan konu ve kavramlar üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çakır, U. (2016). Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı görsellerinin bazı özellikler açısından incelenmesi. *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 6–18. <http://dergipark.gov.tr/ihead/issue/27732/292787>
- Çeçen, A. (1996). *Kültür ve politika* (2. Baskı). Gündoğan Yayınevi.
- Çelebi, A. (2010). *Sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/584653/yokAcikBilim_391735.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Çelikkaya, T., Öztürk-Demirbaş, Ç., Yıldırım, T., ve Yakar, H. (Ed.). (2020). *Yeni program ve ders içeriklerine göre sosyal bilgiler öğretimi II* (2. baskı). Pegem Akademi. <https://a5c9067fb5de95ba1294b544b3b0d04c29bc1f2f.vetisonline.com/tr/kitap/yeni-program-ve-ders-iceriklerine-gore-sosyal-bilgiler-ogretimi-ii-9786052418376>
- Çopur, A., ve Seyhan, C. (2022). 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programının sarmal programlama modeline uygunluğunun kazanım düzeyinde incelenmesi. *Uludağ*

- Çulha-Özbaş, B. (2014). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde kültürel miras öğretimi. M. Safran. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* (4. Baskı) içinde (s. 744-763). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çulha-Özbaş, B., ve Yeşilbursa, C. C. (2019). Sosyal bilgilerde kültürel miras eğitimi. İ. H. Demircioğlu, S. Kaymakçı ve E. Demircioğlu (Ed.), *Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi* (1. Baskı) içinde (s.223-235). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. <https://ws1.turcademy.com/ww/webviewer.php?doc=79696>
- Demirel, Ö., ve Kıroğlu, K. (Ed.). (2021). *Ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirezen, S., ve Akhan, N. E. (2011). İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsel öğelerin öğrenmede kalıcılığa etkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27.
- Dere, İ. (2021). Kültürel mirası belgeyerek öğrenme: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının saha tecrübeleri. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 43, 108-121. <https://doi.org/10.32003/igge.779915>
- Dere, İ., ve Uçar, A. (2020). Küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 34(2), 212-240. <https://doi.org/10.33308/26674874.2020342189>
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J. ve Öztürk, S. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı*. MEB Yayıncılık.
- Gögebakan, Y. (2009). *Görsel sanatlar ve sosyal bilgiler derslerinin ilişkilendirilmesinin kültür varlıklarını tanıma ve sahip çıkma ile ilgili kazanımların gerçekleşmesi ve öğrencilerin tutumları üzerinde etkileri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/364936/yokAcikBilim_355140.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8–26.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe- yöntem- analiz* (5. baskı). Seçkin Yayıncılık. <https://a5c9067fb5de95ba1294b544b3b0d04c29bc1f2f.vetisonline.com/tr/ara?index=&s=Sosyal+Bilimlerde+Araştırma+Yöntemleri&pgNb=1>
- Gürsoylar, G. (2019). *Ortaokul 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanının öğretiminde tarihsel empatinin kullanılması: Bir eylem araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Güvenç, H. (2022). *Sosyal bilgiler 7. Sınıf kültür ve miras öğrenme alanının sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri açısından analizi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Hanaylı, G., Öztürk, A. A., ve Baysan, S. (2021). 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı ile Nutuk'ta yer alan değerlerin, öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademi Dergisi*, 1(2), 170–217. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6481038>
- Harrison, R. (2010). What is heritage? *Understanding the politics of heritage, Chapter 4*, 5–42.
- Hayır-Kanat, M., Çelik, K., ve Bali, M. E. (2021). Konu içeriği ve öğrenme etkinlikleri açısından 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında coğrafya. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 6(1), 165–185.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaya, M. (2013). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel kanıt kullanımının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kaya-Şengün, A. (2020). *8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=OpKiBU1wmK8dH3m91cajfa&no=mCKuDEzkv-8i3fpRp4AUAA>
- Kırca, S., ve Yazıcı, F. (2022). Teachers' viewpoints on the content of social studies textbooks prepared in accordance with 2018 curriculum. *Journal of Innovative Research in Teacher Education*, 3(1), 1–19. <https://doi.org/10.29329/jirte.2022.436.1>
- Koç, E., Sıgı, Ü., Yıldız, E., Yüksel, A., Altunışık, R., Gegez, E., ve Boz, H. (2022). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Yeni perspektifler* (1. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Külcü, Ö. T. (2015). Kültürel miras kavramının eğitim açısından önemi. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 27–32.
- Maden, C. (2022). *6. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi "kültür ve miras" öğrenme alanındaki kazanımlara erişme düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- May, İ. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında kültür ve miras ünitesinin kazanımlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Mentiş-Taş, A. (2007). Yeni sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *The Journal of Selcuk University Social Sciences Institute*, 17, 519–532. <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61793/924220>

- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. MEB Yayınevi. https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL_BİLGİLER_ÖĞRETİM_PROGRAMI.pdf
- Ocak, G. (2019). Bilimsel araştırmalarda kullanılan veri toplama yolları. İçinde G. Ocak (Ed.), *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (1. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim bilimleri araştırmaları için döküman inceleme yöntemi* (4. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2015). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (s. 1-31). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sak, R., Şahin-Sak, İ. T., Öneren-Şendil, Ç., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak döküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227–250.
- Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 23(1), 36-46.
- Şen, H. (2023). *Sosyal bilgiler öğretiminde 5 ve 6. Sınıf kültür ve miras öğrenme alanlarında sanal müze kullanımına yönelik öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, A. (2008). Türkiye’de sosyal bilgiler derslerinde “kültürel bağlantılar”: Bazı dünya devletleriyle karşılaştırmalı bir çalışma. M. Safran ve D. Dilek (Ed.), *21. yüzyılda kimlik, vatandaşlık ve tarih eğitimi içinde* (s. 345-364). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB]. (2019). *Ders kitapları hakkında merak edilenler*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26180800_ders_kitaplari_hakkinda_brsr.pdf
- Tekkök, T. (2019). *6. Sınıf sosyal bilgiler “kültür ve miras” öğrenme alanında hikâye anlatım yönteminin akademik başarıya etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Tokat, Ö. (2022). *Ortaokul sosyal bilgiler öğretim programında kültür ve miras öğrenme alanının yeri ve ders kitaplarına yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Toksoy, B. (2022). *4. Sınıf sosyal bilgiler dersi “kültür ve miras” öğrenme alanının öğretmen görüşleri ve ders kitabı açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Tosun, T. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen ve öğretmen adaylarının kültür ve miras öğrenme alanına ilişkin pedagojik içerik bilgilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Tunçer, M. (2017). *Dünden bugüne kültürel miras ve koruma* (1. Baskı). Gazi Kitabevi.

Türk Dil Kurumu [TDK]. (2023a). *Kültür*. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25.12.2023.

Türk Dil Kurumu [TDK]. (2023b). *Miras*. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25.12.2023.

Utku, M. (2023). *Sosyal bilgiler kültür ve miras öğrenme alanında okul dışı öğrenmenin çeşitli değişkenlere etkisi*. Doktora Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz, M. (2023). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. MEB Yayıncılık.

EKLER

EK-1. “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kriter listesi

Programdaki Yeri	Kriter İfadesi
Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler	Kanıtla dayalı sonuçlar üretmek için doğal dünyanın açıklanmasına yönelik bilgi ve metodolojiden yararlanma becerisi geliştirme
Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler	Kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermeye
Kültürel Farkındalık ve İfade	Müzik, sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanatlar dâhil olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları içermeye
SBDÖP'nin Özel Amaçları	Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavratma
SBDÖP'nin Özel Amaçları	Tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleme, değişim ve sürekliliği algılatma
SB.5.2.1.	Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının somut kalıntılarından yola çıkarak insanlık tarihine katkılarını yer verme
SB.5.2.2.	Somut kültürel miras öğelerine örnek verme
SB.5.2.3.	Türkiye'nin farklı yerlerinde bulunan kültürel özellikleri karşılaştırarak benzer ve farklı unsurlara yer verme
SB.5.2.4.	Kültürel öğeler üzerinden insanların bir arada yaşamasındaki rolüne örnek verme
SB.5.2.5.	Kültürel unsurların tarihi gelişimini değerlendirerek sürekliliği ve değişimi üzerinde durma
SB.6.2.1.	Destan Yazıtı gibi kaynaklardan yararlanarak Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin (coğrafi, siyasi, ekonomi ve kültürel) özelliklerine ilişkin bilgiler verme
SB.6.2.2.	İslamiyet'in ortaya çıkması ve getirdiği değişimleri içermeye
SB.6.2.3.	Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ile meydana gelen (siyasi, sosyal ve kültürel) değişimleri içermeye
SB.6.2.4.	Türklerin Anadolu'da yurt edinme sürecine 10-13. yüzyıllar kapsamına yer verme
SB.6.2.5.	Tarihî ticaret yollarının (İpek ve Baharat yolları) toplumlar arası ilişkilerde (siyasi, kültürel ve ekonomik) rolüne yer verme
SB.7.2.1.	Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkış süreci (farklı tarihsel yorumlarla), bu süreci etkileyen faktörler ve kuruluşun İstanbul'un fethine kadar olan döneme (devletin hüküm sürdüğü yerler, iskân politikası, askerî, ekonomik ve toplumsal yapı) detaya girmeden yer verme
SB.7.2.2.	Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetine (Gaza ve cihat anlayışı, istimâlet politikası, millet sistemi) örnekler verme
SB.7.2.3.	Avrupa'daki gelişmelerle (Coğrafi keşifler, Rönesans, Aydınlanma Çağı, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı, sömürgecilik, insan hakları ihlalleri) bağlantı kurarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçlere yer verme
SB.7.2.4.	İslahat hareketleri sonucu ortaya çıkmış olan kurumlardan hareketle değişimlere (toplumsal ve ekonomik) yer verme.
SB.7.2.5.	Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına (yerli ve yabancı seyyahların seyahatnameleri vb.) örnekler verme